CAPITOLUL VIII

Teoria băncii centrale şi a liberei întreprinderi bancare

În acest capitol vom prezenta o analiză teoretică a argumentelor care s-au adus în favoarea şi împotriva băncii centrale şi a liberei întreprinderi bancare (*free-banking*) de-a lungul istoriei gândirii economice. Pentru început vom trece în revistă dezbaterea teoretică dintre apărătorii unui sistem bancar privilegiat, *i.e.*, care nu respectă principiile tradiționale de drept şi este, în consecință, capabil să multiplice creditul (*Şcoala bancară*) şi acei teoreticieni care au susținut dintotdeauna că băncile trebuie să se supună regulilor şi principiilor cu caracter universal (*Şcoala monetară*).[1] Analiza şi evaluarea contribuțiilor teoretice ale celor două şcoli ne vor da ocazia să studiem, tot în acest capitol, polemica dintre apărătorii băncii centrale şi cei ai liberei întreprinderi bancare. Vom vedea cum, cu toate că teoreticienii Şcolii monetare au susținut inițial ideea unei bănci centrale, iar cei ai Şcolii bancare sprijineau un regim bancar liber, s-a ajuns la o situație de supremație a doctrinelor inflaționiste ale Şcolii bancare, paradoxal, sub auspiciile băncii centrale. Într-adevăr, una dintre cele mai importante concluzii ale analizei noastre este

---

[1] Definițiile Şcolilor bancară şi monetară pe care le-am propus în text coincid, în principiu, cu cele propuse de Anna J. Schwartz. Potrivit lui Schwartz, teoreticienii Şcolii monetare cred că politica monetară trebuie să fie disciplinată şi supusă regulilor şi principiilor generale de drept, în timp ce membrii Şcolii bancare susțin, în general, completa libertate de acțiune a bancherilor (şi, în cele din urmă, a băncii centrale), chiar şi atunci când se încalcă principiile tradiționale de drept. Anna J. Schwartz subliniază că, de fapt, toată polemica dintre cele două şcoli se axează pe întrebarea dacă

> „politica ar trebui să fie guvernată de reguli (poziție luată de adepții Şcolii monetare) sau dacă autoritățile ar trebui să permită discreționarismul (poziție luată de adepții Şcolii bancare)".

Vezi articolul Annei J. Schwartz, „Banking School, Currency School, Free Banking School", care a apărut în volumul 1 al *The New Palgrave: Dictionary of Money and Finance*, Macmillan, Londra, 1992, p. 148-151.

aceea că banca centrală, departe de a fi rezultatul procesului spontan de cooperare socială, apare inevitabil atunci când sistemul de bănci private se bazează pe rezerva fracționară, deoarece bancherii privați înşişi vor sfârşi prin a cere crearea unui împrumutător de ultimă instanță în situațiile de criză şi recesiune pe care un astfel de sistem le generează ciclic. Vom continua capitolul cu o privire asupra teoremei imposibilității calculului economic în socialism. Aplicată la activitatea băncii centrale, această teoremă explică dificultățile legislației administrative bancare dezvoltate până în prezent. În încheiere, vom argumenta că teoreticienii care susțin în prezent sistemul liberei întreprinderi bancare persistă în greşeala de a accepta şi justifica practica rezervei fracționare fără a vedea că o asemenea concesie nu numai că va duce inevitabil la reapariția băncii centrale, ci va produce şi crizele ciclice, dăunătoare economiei şi societății.

1.
O analiză critică a Şcolii bancare

În această secțiune vom examina argumentele teoretice pe care le-au adus apărătorii sistemului bancar cu rezervă fracționară în sprijinul unui asemenea sistem. Cu toate că, de obicei, se consideră că aceste argumente au fost elaborate în cadrul polemicii dintre Şcolile bancară (*Banking School*) şi monetară (*Currency School*), care a avut loc începând cu prima jumătate a secolului al XIX-lea în Anglia, este cert că primele argumente privind practicarea rezervei fracționare şi opoziția dintre cele două puncte de vedere (bancar şi monetar) se pot regăsi şi în contribuțiile teoreticienilor Şcolii de la Salamanca din secolele al XVI-lea şi al XVII-lea.

Perspectiva bancară şi cea monetară în Şcoala de la Salamanca

Contribuțiile teoreticienilor Şcolii de la Salamanca în domeniul monetar sunt importante şi au fost studiate amănunțit[2]. Primul tratat

[2] Vezi în special cercetările publicate de Marjorie Grice-Hutchinson sub supravegherea lui F.A. Hayek, *The School of Salamanca: Readings in Spanish Monetary Theory, 1544-1605*; Rothbard, „New Light on the Prehistory of the Austrian School", p. 52-74; Alejandro A. Chafuen, *Christians for Freedom: Late-Scholastic Economics,* Ignatius Press, San Francisco, 1986, p. 74-86. Vezi şi comentariile laudative pe care le face Fabián Estapé despre Marjorie Grice-Hutchinson în introducerea sa la ediția a treia spaniolă a cărții lui Schumpeter, *The History of*

scolastic despre monedă a fost publicat de către Diego de Covarrubias y Leyva în 1550, cu titlul *Veterum collatio numismatum* („Compilaţie despre monede vechi"). În această lucrare, faimosul episcop al Segoviei studiază istoria devaluării maravedí-ului castilian şi compilează multe statistici despre evoluţia preţurilor. Cu toate că în tratatul lui Covarrubias se găsesc implicite ideile esenţiale ale teoriei cantitative a banilor, îi lipseşte o teorie monetară explicit articulată[3]. Va trebui să treacă nişte ani pentru ca, în 1556, Martín de Azpilcueta să scrie, într-o formă clară şi completă, că mărirea preţurilor, sau micşorarea puterii de cumpărare a banilor, este rezultatul creşterii ofertei monetare care avea loc în Castilia datorită afluenţei masive de metale preţioase din America.

Într-adevăr, Martín de Azpilcueta exprimă într-o manieră impecabilă relaţia dintre cantitatea de monedă şi preţuri:

> „În ţinuturile unde există penurie mare de bani, toate celelalte lucruri care sunt de vânzare, chiar şi mâna de lucru, se dau pe mai puţini bani decât acolo unde există abundenţă de bani; de pildă, experienţa ne arată că în Franţa, unde sunt bani mai puţini decât în Spania, pâinea, vinul, pânzeturile şi mâna de lucru costă mult mai puţin; şi chiar în Spania, pe vremuri, când erau mai puţini bani, lucrurile de vânzare şi mâna de lucru se dădeau pe mult mai puţin decât după ce Indiile au fost descoperite şi au acoperit Spania cu aur şi argint. *Cauza acestora este că moneda valorează mai mult când şi unde este puţină, decât atunci când şi acolo unde este abundentă*."[4]

Economic Analysis (*Historia del análisis económico,* Editorial Ariel, Barcelona, 1994, p. xvi-xvii).

[3] Am utilizat ediţia *Omnia opera*, publicată la Veneţia în anul 1604. Volumul 1 include tratatul despre bani a lui Diego de Covarrubias sub titlul complet, *Veterum collatio numismatum, cum his, quae modo expenduntur, publica, et regia authoritate perpensa*, p. 669-710. Această lucrare a lui Diego de Covarrubias este citată des de Davanzati, şi cel puţin o dată în capitolul II al faimoasei *Della moneta*, p. 26, de către Ferdinando Galiani. De asemenea, Carl Menger face referire la lucrarea lui Covarrubias în *Principles of Economics*, New York University Press, New York şi Londra, 1981, p. 317 (p. 257 în originalul *Grundsätze der Volkswirthschaftslehre*).

[4] Azpilcueta, *Comentario resolutorio de cambios*, p. 74-75, subl. n. Totuşi, Nicolaus Copernic l-a precedat pe Martín de Azpilcueta cu aproape treizeci de ani, formulând o versiune (mai embrionară) a teoriei cantitative a banilor în cartea sa *De monetae cudendae ratio* (1526). Vezi Rothbard, *Economic Thought Before Adam Smith*, p. 165.

În contrast cu studiile profunde şi detaliate despre teoria monetară a Şcolii de la Salamanca, efortul de a analiza şi evalua poziția scolasticilor față de negoțul bancar a fost până în prezent foarte mic[5]. Cu toate acestea, teoreticienii Şcolii de la Salamanca au analizat foarte pătrunzător practicile bancare şi, în mare măsură, au fost precursorii pozițiilor diferite adoptate, după mai bine de două secole, în polemica dintre membrii Şcolii bancare (*Banking School*) şi cei ai Şcolii monetare (*Currency School*).

De fapt, în capitolul II al prezentei lucrări ne-am referit deja la critica severă adresată de Doctor Saravia de la Calle negoțului bancar bazat pe rezerva fracționară, care se găseşte în capitolele finale ale cărții sale *Instrucción de mercaderes*. De asemenea, chiar dacă pe un ton mai puțin critic, Martín de Azpilcueta şi Tomás de Mercado dezvoltă o analiză riguroasă a activității bancare, ce include un tratament impecabil al exigențelor care trebuie respectate pentru ca un contract de depozitare bancară a banilor să fie legal. Putem considera că acest prim grup de autori formează o „Şcoală monetară" incipientă, care s-a dezvoltat în sânul Şcolii de la Salamanca şi care se caracterizează prin poziția consecventă şi riguroasă pe care se mențin gânditorii ei cu privire la exigențele juridice ale contractului de depozitare a banilor, cât şi prin atitudinea în general foarte critică şi circumspectă față de exercitarea activității bancare.

Un al doilea grup care se poate distinge clar este condus de Luis de Molina şi îi include pe Juan de Lugo, Leonardo de Lesio şi, într-o mai mică măsură, pe Domingo de Soto. Aceşti autori îi urmează lui Molina şi, după cum am menționat deja în capitolul II al acestei cărți, se caracterizează prin fundamentarea legală slabă pe care o pretind contractului de depozit bancar şi prin acceptarea practicii rezervei fracționare, argumentând că un astfel de contract este mai degrabă un împrumut, sau *mutuum*, „precar" decât un depozit. Nu vom repeta aici toate argumentele împotriva poziției moliniste referitoare la contractul de depozit bancar. Este de ajuns să amintim că oglindeşte o eroare foarte răspândită, ce se regăseşte în comentariile glosatorilor medievali referitoare la instituția *depositum confessatum*. Acum, este important să menționăm că

[5] Vezi, de exemplu, comentariile lui Francisco Gómez Camacho din introducerea la lucrarea lui Luis de Molina, *La teoría del justo precio,* Editora Nacional, Madrid, 1981, p. 33-34; remarcile pe care le face Sierra Bravo în *El pensamiento social y económico de la escolástica desde sus orígenes al comienzo del catolicismo social,* vol. 1, p. 214-37; articolul lui Francisco Belda pe care îl vom trata în amănunt în paginile următoare; şi articolul mai recent de Huerta de Soto, „New Light on the Prehistory of the Theory of Banking and the School of Salamanca".

acest grup secund de autori ai Şcolii de la Salamanca a fost mult mai îngăduitor în privința activității bancare, ajungând să justifice practicarea rezervei fracționare. Nu este, aşadar, cu totul nepotrivit să considerăm că acest grup alcătuieşte o „Şcoală bancară" incipientă, în cadrul Şcolii de la Salamanca. Asemenea succesorilor englezi şi continentali, cu câteva secole mai târziu, membrii acestui curent de gândire nu numai că au justificat practicarea activității bancare cu rezervă fracționară, aşadar, încălcarea principiilor tradiționale de drept, ci credeau şi că aceasta avea efecte foarte benefice asupra economiei.

Cu toate că fundamentarea teoretică pe care Luis de Molina o aduce contractului bancar este foarte discutabilă şi, într-un anumit sens, reprezintă un regres față de alte poziții din Şcoala de la Salamanca, este remarcabil că acest autor este primul membru al Şcolii de sorginte bancară care şi-a dat seama că cecurile şi alte documente, care ordonau plata la vedere a unor anumite sume acoperite de depozite, îndeplinesc exact aceeaşi funcție ca şi banii din metal prețios. Aşadar, nu este corectă aprecierea larg răspândită conform căreia teoreticienii Şcolii bancare engleze au descoperit primii, în secolul al XIX-lea, că depozitele monetare la vedere constituie parte integrantă a ofertei monetare şi au aceleaşi efecte asupra economiei ca şi biletele de bancă. Luis de Molina, cu mai mult de două secole înainte, a expus foarte clar această idee în *argumentul 409* din al său *Tratado sobre los cambios*. Într-adevăr, Molina afirmă că:

> „Bancherii sunt plătiți în două feluri: unul, peşin, prin înmânarea monedelor; al doilea, prin scrisori de schimb sau orice alte feluri de zapise, în virtutea cărora cel care trebuie să plătească scrisoarea devine dator băncii cu suma care este indicată în ea şi care se va plăti în contul cui o depozitează la bancă"[6].

Mai exact, Luis de Molina se referă la unele documente pe care le numeşte în latină *chirographis pecuniarum* („bani scrişi"), care erau folosite pentru plata majorității tranzacțiilor care se făceau în târguri. Astfel, „cu toate că multe tranzacții se încheie cu bani peşin, cea mai mare parte se face prin intermediul documentelor care acreditează fie că banca datorează bani cuiva, fie că cineva acceptă să plătească, iar banii rămân depozitați în bancă". Molina indică, de asemenea, că aceste cecuri sunt considerate „la vedere": „aceste plăți sunt numite în continuare «la vedere», deoarece banii trebuie plătiți în momentul prezentării şi citirii zapisului"[7].

---

[6] Molina, *Tratado sobre los cambios*, p. 145.

[7] *Ibid.*, p. 146.

Lucrul cel mai important este, însă, că Molina a afirmat, cu mult înainte de Thornton în 1797 şi Pennington în 1826, ideea esenţială după care volumul total al tranzacţiilor monetare ce se încheie într-un târg nu s-ar putea plăti doar cu suma de monede de metal care sunt schimbate acolo, ci se folosesc şi banii pe care îi *generează* băncile prin înregistrarea depozitelor şi emiterea de *cecuri* pentru deponenţi, acoperite de aceiaşi bani. Astfel, datorită activităţii financiare a băncilor se creează *ex nihilo* o nouă cantitate de bani, sub forma depozitelor, care este folosită în tranzacţii. Molina ne arată anume că

> „majoritatea tranzacţiilor făcute în avans [se încheie] prin documente semnate; *deoarece nu sunt destui bani pentru plata pe loc a cantităţii enorme de mărfuri care se pun în vânzare la târg, dacă ar fi să se plătească peşin, sau să fie duse la capăt atâtea târguieli*"[8].

În sfârşit, Molina face o distincţie foarte clară între acele operaţiuni care, într-adevăr, presupun acordarea unui credit, din moment ce plata unei datorii este întârziată şi acelea care se încheie cu plata *pe loc* printr-un cec sau încărcarea unui cont bancar, conchizând că

> „trebuie atras atenţia că un articol nu poate fi considerat ca fiind cumpărat pe credit dacă preţul este scăzut din propriul cont bancar, chiar dacă plata nu se face peşin; deoarece bancherul va plăti cu bani gheaţă soldul debitor rămas, la sfârşitul târgului sau până atunci"[9].

Juan de Lugo, la rândul său, urmează îndeaproape doctrinei moliniste şi consideră că depozitul de bani nu este decât un *mutuum* sau împrumut „precar", ce permite, atât timp cât nu este solicitat de deponent, să fie utilizat în afacerile proprii ale bancherului[10].

Molina şi Lugo se menţin pe o poziţie atât de confuză cu privire la fundamentarea juridică a contractului de depozit bancar, încât ajung până la a admite două naturi juridice distincte pe care contractul le poate

---

[8] *Ibid.*, p. 147; subl. n.

[9] *Ibid.*, p. 149.

[10] „Quare magis videntur pecuniam precario mutuo accipere, reddituri quotiscumque exigetur a deponente. Communiter tamen, pecunia illa interim negotiantur, et lucrantur, sine ad cambium dando, sine aliud negotiationis genus exercendo."

Acesta este un citat de la p. 406, secţiunea 5, nr. 60, „De Cambiis", de Lugo Hispalensis, *Disputationum de iustitia et iure*.

avea simultan, în funcție de partea care îl încheie (adică poate fi un depozit pentru deponent şi un contract de împrumut pentru bancherul depozitar). Nu văd, aparent, nici o incongruență în această poziție, iar cu privire la activitatea bancherilor fixează o singură limită: să acționeze atât de „prudent" încât, în virtutea legii numerelor mari, să dispună întotdeauna de o lichiditate suficientă pentru returnările de depozite care le sunt solicitate „în mod normal". Nu reuşesc să înțeleagă că enunță un criteriu de *prudență* care nu este obiectiv şi nu îi poate folosi bancherului pentru orientarea acțiunilor sale. Bineînțeles, aceasta desființează capacitatea bancherului de a returna în orice moment depozitele pe care le are în păstrare, iar Molina şi Lugo se îngrijesc să afirme că bancherii comit un „păcat de moarte" atunci când folosesc fondurile deponenților în activități imprudente şi speculative, *chiar dacă aceste activități se sfârşesc cu bine iar banii se pot returna la timp deponenților*[11]. Mai mult, criteriul prudenței nu este nici măcar o condiție suficientă: bancherul poate fi foarte prudent şi totuşi să nu aibă prea multă perspicacitate sau chiar să fie ghinionist în afaceri, aşa încât momentul returnării depozitelor să îl prindă fără suficientă lichiditate şi în incapacitate de plată[12]. Care ar trebui să fie, atunci, conținutul criteriului de prudență? Este clar că nu se poate da un răspuns obiectiv acestei întrebări, astfel încât să servească drept ghid activității bancherilor. Cu atât mai mult cu cât, după cum am văzut în capitolele anterioare, legea numerelor mari nu este aplicabilă activității bancare cu rezervă fracționară, deoarece expansiunea creditului pe care o produce generează la rândul ei ciclurile recurente de avânt şi recesiune, care îi pun implacabil pe bancheri în dificultate. Într-adevăr, activitatea bancară însăşi creează crizele de lichiditate şi, astfel, insolvența generalizată a băncilor. În orice caz, este foarte probabil ca, atunci când se declanşează criza, banca să nu poată plăti, *i.e.*, să suspende plățile. Chiar dacă, până la urmă, soarta le va surâde tuturor creditorilor săi şi îşi vor primi banii, în cel mai bun caz aceasta se întâmplă după o lungă perioadă de lichidare în care rolul deponenților se schimbă, aceştia

[11] Juan de Lugo exprimă acest principiu în modul, probabil, cel mai clar şi concis, aşa cum am văzut în nota 102 a capitolului 2.

[12] Cu alte cuvinte, un bancher poate comite erori pure sau antreprenoriale (împotriva acestora nu se poate asigura prin legea numerelor mari) care îi aduc pierderi antreprenoriale serioase, indiferent de gradul de prudență pe care l-a manifestat. Despre conceptul de „eroare autentică", vezi Israel Kirzner, „Economics and Error", în *Perception, Opportunity and Profit,* University of Chicago Press, Chicago, 1979, cap. 8, p. 120-136.

pierzându-şi disponibilitatea imediată asupra propriilor bani, în acela de *împrumutători de nevoie*, obligaţi să îşi amâne retragerea depozitelor până în momentul terminării procesului de lichidare ordonat de bancă.

Tomás de Mercado a fost, cu siguranţă, motivat de consideraţiile de mai sus când a pus în evidenţă faptul că principiile de prudenţă enunţate de Molina şi Lugo reprezintă un obiectiv pe care, în practică, *nici un* bancher nu-l atinge. Aparent, Tomás de Mercado era conştient că asemenea principii nu au valoare de ghid practic pentru garantarea solvenţei bancare. Mai mult, dacă aceste principii nu sunt eficace pentru realizarea permanentă a obiectivului de solvabilitate şi lichiditate, sistemul bancar cu rezervă fracţionară nu va fi capabil să îşi împlinească promisiunile în toate circumstanţele.

Doi economişti iezuiţi au examinat recent doctrina scolasticilor asupra activităţii bancare, unul din perspectiva Şcolii bancare, iar celălalt din cea a Şcolii monetare. Primul este iezuitul spaniol Francisco Belda, autorul unei lucrări interesante cu titlul „Ética de la creación de créditos según la doctrina de Molina, Lesio y Lugo" [„Etica creării de credite conform doctrinei lui Molina, Lesio şi Lugo"][13]. Părintelui Belda îi pare evident că

> „din descrierea lui Molina reiese că în cazul bancherilor are loc o adevărată creare de credite. Mulţumită intervenţiei băncilor s-a creat o nouă putere de cumpărare care nu exista înainte. Aceiaşi bani sunt întrebuinţaţi simultan de două ori; banca îi foloseşte în afacerile sale şi deponentul aşijderea. Rezultatul general este acela că volumul mijloacelor de plată aflate în circulaţie este de câteva ori peste cantitatea reală de bani gheaţă care l-au generat, iar banca profită din toate aceste operaţiuni".

Mai mult, Belda consideră că pentru Molina

> „băncile pot face afaceri licite cu depozitele clienţilor atât timp cât acţionează cu prudenţă şi nu se pun în situaţia de a nu putea face faţă propriilor obligaţii la momentul cuvenit"[14].

Referitor la Juan de Lugo, Belda afirmă că oferă

> „o descriere minuţioasă a practicilor schimbătorilor de bani şi bancherilor. Găsim aici o aprobare explicită a creării de credite, chiar

[13] Publicată în *Pensamiento*, revistă trimestrială de investigare şi informare filosofică, editată de Facultades de Filosofía de la Compańía de Jesús en Espańa, n. 73, vol. 19, ianuarie-martie 1963, p. 53-89.

[14] Belda, p. 63 şi 69.

dacă nu poartă aspectul formal de credit *creat*. Băncile operează cu depozitele clienților, care, la rândul lor, nu renunță la folosința propriilor bani. Are loc o expansiune a mijloacelor de plată produsă de bănci, prin credite, scontarea efectelor comerciale şi alte activități economice realizate cu banii altora. Rezultatul final este o creştere a puterii de cumpărare pe piață mult superioară cantității reprezentate de depozitele de bani gheață care a generat-o"[15].

Belda conchide corect că doctrinele lui Molina şi Lugo sunt, între scolastici, cele mai favorabile negoțului bancar. Totuşi, trebuie să îl criticăm pe părintele Belda pentru că nu expune pozițiile altor membri ai Şcolii de la Salamanca, mai concret pe cele susținute de Tomas de Mercado şi, în special, de Martín de Azpilcueta şi Saravia de la Calle, care, după cum am menționat, sunt mult mai riguroase şi mai critice la adresa instituției bancare. În plus, analiza pe care Belda o face contribuțiilor lui Molina şi Lugo se bazează pe concepția keynesistă a economiei, care nu numai că ignoră toate efectele negative pe care expansiunea creditului le induce structurii de producție, ci consideră şi că aceste practici sunt foarte benefice, în măsura în care duc la creşterea „cererii efective" şi a venitului național. Aşadar, analiza lui Belda constituie un studiu, din punctul de vedere al Şcolii keynesiste şi bancare, despre contribuțiile acelor membri ai Şcolii de la Salamanca mai puțin riguroşi în privința fundamentării juridice a instituției depozitului bancar şi, astfel, mai înclinați spre a considera că activitatea bancară cu rezervă fracționară este legitimă.

Un alt binecunoscut iezuit, părintele Bernard W. Dempsey, este autorul unui tratat economic, *Interest and Usury*[16], în care se analizează, de asemenea, pozițiile membrilor Şcolii de la Salamanca vizavi de activitatea bancară. Acest tratat se bazează pe o cunoaştere solidă a teoriei monetare, a capitalului şi a ciclurilor, mult superioară celei utilizate de părintele Belda[17].

---

[15] *Ibid.*, p. 87. Belda se referă la Juan de Lugo, *Disputationum de iustitia et iure*, vol. 2, dispoziția 28, secțiunea 5, nr. 60-62.

[16] Dempsey, *Interest and Usury*. Trebuie să notăm că părintele Belda a intenționat, de fapt, ca articolul său să fie o critică keynesistă a ideilor prezentate de părintele Dempsey în cartea sa. Mulțumim profesorului James Sadowsky de la Universitatea Fordham, pentru că ne-a oferit o copie a cărții lui Dempsey, pe care nu am putut-o găsi în Spania.

[17] În introducerea sa la cartea lui Dempsey, Schumpeter scoate mult în evidență cunoaşterea teoretică profundă şi familiarizarea cuprinzătoare cu doctrinele economice ale lui Ludwig von Mises, Friedrich A. Hayek, Wicksell, Keynes şi

Este curios că Dempsey nu îşi dezvoltă teza analizând poziţiile teoreticienilor Şcolii de la Salamanca ce s-au opus cel mai tare activităţii bancare (Saravia de la Calle, Martín de Azpilcueta y Tomás de Mercado), ci se concentrează pe lucrările reprezentanţilor celor mai evidenţi ai acesteia (Luis de Molina, Juan de Lugo şi Lesio) şi face un studiu exegetic al acestor autori, care îl duce la concluzia că, *din punctul de vedere al propriilor doctrine, activitatea bancară bazată pe rezerva fracţionară nu ar fi legitimă*. Concluzia lui Dempsey se bazează pe aplicarea principiilor fundamentale asupra dobânzii, susţinute de aceşti autori de la Salamanca, la cazul instituţiei bancare şi al efectelor sale economice care, cu toate că nu erau cunoscute în epoca scolasticilor, au fost scoase la iveală în teoriile lui Mises şi Hayek înainte ca Dempsey să îşi scrie tratatul. Într-adevăr, cu toate că trebuie recunoscut tratamentul favorabil pe care Molina şi Lugo îl acordă activităţii bancare, Dempsey indică în mod special că împrumuturile generate *ex nihilo* de către bănci, datorită exercitării activităţii cu rezervă fracţionară, presupun crearea unei capacităţi achizitive care nu se bazează pe nici o economisire voluntară sau sacrificiu anterior. Aceasta cauzează producerea unui important prejudiciu unui număr foarte mare de terţe persoane care asistă la diminuarea capacităţii achizitive a propriilor unităţi monetare ca urmare a expansiunii inflaţioniste a băncilor[18]. Conform lui Dempsey, această creare *ex nihilo* de capacitate achizitivă, care nu presupune pierderea anterioară a capacităţii achizitive de către alte persoane, contrazice principiile esenţiale de drept, aşa cum au fost

---

alţii. Mai mult, în monumentala sa lucrare, *The History of Economic Analysis*, Schumpeter îl menţionează laudativ pe Dempsey.

[18] „Expansiunea creditului rezultă în deprecierea acelui mediu de circulaţie cu care operează banca. Preţurile cresc; bunurile se apreciază. Banca se achită de datorii prin plata depozitelor cu o monedă de valoare mai scăzută… Nimeni nu s-ar lăsa convins de către un autor scolastic de păcatul practicării dobânzii. Dar *procesul* a fost înfăptuit într-o manieră păcătoasă; din nou, regăsim camăta sistematică sau instituţională… Situaţia modernă căreia teoreticienii i-au aplicat conceptele de deviere a dobânzii naturale şi monetare, deviere a economisirii şi investirii, deviere a dispunerii veniturilor din tiparele durabile prin dislocări involuntare, toate acestea au suficient de mult în comun cu analiza medievală târzie pentru a garanta folosirea expresiei «camătă instituţională» pentru mişcările descrise până acum în expresiile de mai sus."
(Dempsey, *Interest and Usury*, p. 225 şi 227-228; subl. n.)

Aşadar, Dempsey aplică, pur şi simplu, activităţii bancare teza expusă de Juan de Mariana în lucrarea sa, *Tratado y discurso sobre la moneda de vellón*.

ele înțelese chiar de către Molina şi Lugo, şi, în acest sens, ar fi condamnabilă. Concret, Dempsey afirmă că

> „Putem conchide din aceasta că un scolastic al secolului al şaptesprezecelea pus în fața problemelor monetare moderne ar susține prompt un plan de adoptare a rezervelor 100% sau o limită temporală asupra validității banilor. O masă monetară fixă, sau o ofertă modificată doar în funcție de obiective şi criterii calculate, este condiția necesară pentru un preț just şi coerent al banilor."[19]

Dempsey insistă asupra faptului că expansiunea creditului generată de bancă depreciază puterea de cumpărare a banilor, astfel încât băncile tind să returneze depozitele de bani care le sunt solicitate în unități monetare a căror capacitate achizitivă este din ce în ce mai redusă. Aceasta îl duce la concluzia că dacă membrii Şcolii de la Salamanca ar fi beneficiat de o înțelegere teoretică detaliată a funcționării şi implicațiilor procesului economic pe care îl declanşează activitatea bancară cu rezervă fracționară, chiar Molina, Lesio şi Lugo ar fi condamnat acest proces vast, dăunător şi ilegitim de *camătă instituțională*.

Acum, că am analizat principalele poziții ale membrilor Şcolii de la Salamanca referitoare la activitatea bancară, vom vedea modul în care ideile lor au fost reluate şi amplificate în secolele următoare, atât de către gândirea europeană continentală, cât şi de cea anglosaxonă.

Primirea ideilor despre moneda bancară de către lumea anglosaxonă

Cu toate că nu este aici locul adecvat pentru analiza detaliată a evoluției gândirii economice din vremea scolasticilor până în cea a Şcolii clasice engleze[20], se cade, totuşi, să comentăm pe scurt modul în care au evoluat ideile despre activitatea bancară cu rezervă fracționară până la acea perioadă a secolului al XIX-lea în care începe oficial polemica din Regatul Unit dintre *Banking School* (Şcoala bancară) şi *Currency School* (Şcoala monetară).

---

[19] Dempsey, *Interest and Usury*, p. 210.

[20] Un rezumat condensat şi strălucit al acestei istorii monetare apare, cu titlul „English Monetary Policy and the Bullion Debate", în capitolele 9-14 (partea a treia) a volumului 3 din F.A. Hayek, *The Collected Works.* Vezi, de asemenea, şi D.P. O'Brien, *The Classical Economists,* Oxford University Press, Oxford, 1975, cap. 6; şi Rothbard, *Classical Economics*, cap. 5 şi 6.

Ideile germinale privind chestiunile monetare concepute de către membrii Şcolii de la Salamanca trec ulterior la italienii Bernardo Davanzati[21] şi Germiniano Montanari, a cărui carte despre *La moneta* a fost publicată în 1683[22]. În tratatele lor se pleacă de la contribuţiile Şcolii de la Salamanca şi se dezvoltă teoria cantitativă a banilor urmând celei expuse de Martín Azpilcueta şi alţi intelectuali scolastici. Cu toate că această influenţă se face simţită şi în gândirea monetară din Anglia, în principiu prin lucrările lui Sir William Petty (1623–1687)[23], John Locke (1632–1704)[24] şi alţii, referiri specifice la problemele puse de activitatea bancară cu rezervă fracţionară în chestiunile monetare şi cele legate de structura economică reală găsim abia odată cu contribuţiile lui John Law, Richard Cantillon şi David Hume.

La John Law (1671–1729) am avut deja ocazia să ne referim: în capitolul II am descris nu numai personalitatea sa neobişnuită, ci şi caracterul arbitrar şi inflaţionist al propunerilor sale monetare. Cu toate că a avut câteva contribuţii originale valoroase, ne referim, mai precis, la respingerea teoriei nominaliste şi convenţionale a lui Locke[25] despre originea banilor, Law este şi primul autor al tentativei de a da o aparenţă teoretică erorii populare după care creşterea cantităţii de bani aflaţi în circulaţie este întotdeauna benefică pentru dezvoltarea activităţii economice. Într-adevăr, de la premisa corectă că moneda, mediul de schimb

---

[21] O traducere în limba engleză a cărţii lui Davanzati a fost publicată în 1696, *A Discourse upon Coins*, J. D. and J. Churchill, Londra, 1696.

[22] Cartea lui Montanari s-a intitulat iniţial *La zecca in consulta di stato* şi a fost republicată cu titlul „La moneta" în *Scrittori classici italiani di economía política,* G. Destefanis, Milano, 1804, vol. 3.

[23] Vezi Sir William Petty, *Quantulumcumque Concerning Money*, 1682, în *The Economic Writings of Sir William Petty,* Augustus M. Kelley, New York, 1964, vol. 1, p. 437-448.

[24] Scrierile lui Locke privind teoria monetară includ „Some Considerations of the Consequences of the Lowering of Interest, and Raising the Value of Money", Awnsham and John Churchill, Londra, 1692 şi „Further Considerations Concerning Raising the Value of Money", Awnsham and John Churchill, Londra, 1695. Ambele lucrări au fost retipărite în *The Works of John Locke*, ed. a 12-a, C. and J. Rivington, Londra, 1824, vol. 4; şi de asemenea în *Several Papers Relating to Money, Interest and Trade, Etcetera*, Augustus M. Kelley, New York, 1968. Locke a fost primul care a introdus în Anglia ideea că valoarea unităţii monetare este în ultimă instanţă determinată de cantitatea de bani aflată în circulaţie.

[25] Să ne amintim că Menger afirmă că Law a fost primul care a enunţat corect teoria evoluţionistă a originii monedei.

general acceptat, facilitează înmulțirea schimburilor şi extinderea diviziunii muncii, ajunge în mod eronat la concluzia că schimburile şi nivelul activității economice se intensifică pe măsură ce creşte cantitatea de monedă aflată în circulație. Law deduce de aici o altă eroare fatală a doctrinei sale, anume aceea că oferta monetară trebuie să fie tot timpul adaptată la „cererea" de monedă, mai exact la numărul de locuitori şi la nivelul de activitate economică, astfel încât cantitatea de bani aflați în circulație trebuie să crească proporțional cu dezvoltarea activității economice, altfel activitatea economică întră în declin iar şomajul creşte[26].

Această teorie a lui Law, ale cărui erori au fost expuse de Hume şi teoreticienii monetari ai Şcolii austriece, a supraviețuit într-o formă sau alta până în prezent, nu numai în lucrările Şcolii bancare din secolul al XIX-lea, ci şi în cele ale şcolilor moderne, monetaristă şi, în special, keynesistă. Pe scurt, Law atribuie nivelul scăzut al activității economice din Scoția vremii sale ofertei monetare „reduse" din această țară şi, astfel, duce ideile monetare ale Şcolii mercantiliste până la ultimele consecințe logice. Prin urmare, Law propune ca obiectivul principal al oricărei politici economice să fie creşterea cantității de bani aflați în circulație, iar în 1705 vedea atingerea lui prin introducerea unei monede de hârtie acoperită în cel mai important bun imobiliar al acelei perioade, pământul[27]. Mai târziu, Law şi-a schimbat părerea şi toate propunerile sale de politică economică au avut drept scop stabilirea unui sistem bancar cu rezervă fracționară, care, prin emisiunea de monedă de hârtie răscumpărabilă în metal prețios, trebuia să crească masa monetară în ritmul necesitat de circumstanțe şi să impulsioneze activitatea economică. Nu vom reveni aici asupra detaliilor *boom*-ului inflaționist pe care l-au generat propunerile lui Law în Franța secolului al XVIII-lea, nici asupra dezastrului pe

---

[26] John Law, *Money and Trade Considered*: *With a Proposal for Supplying the Nation with Money,* A. Anderson, Edinburgh, 1705; Augustus M. Kelley, New York, 1966. Ca să-l cităm pe Law:

> „Cantitatea de bani dintr-un stat trebuie să fie adaptată la numărul lui de locuitori… Un milion poate da de lucru doar unui număr limitat de persoane… o cantitate mai mare poate da de lucru mai multor oameni decât o cantitate mai mică, iar fiecare reducere a ofertei de bani scade nivelul ocupării în aceeaşi măsură."
> (Citat de Hayek în „First Paper Money in Eighteenth-century France", capitolul X al *The Trend of Economic Thinking*, p. 158)

[27] Vezi John Law's *Essay on a Land Bank*, Antoin E. Murphy, ed., Aeon Publishing, Dublin, 1994.

care sistemul său l-a adus, cu mari pierderi economice şi sociale, în amintita țară.

Contemporan lui John Law a fost şi Richard Cantillon (*c.* 1680–1734), speculator şi bancher, ale cărui aventuri au fost deja relatate în această carte şi care era înzestrat cu o mare capacitate de analiză teoretică. Este deosebit de relevantă, în acest sens, analiza sa referitoare la influența creşterii cantității de monedă aflată în circulație asupra prețurilor, afectând, la început prețul unor anumite bunuri şi servicii şi apoi extinzându-se, treptat şi de-a lungul unei perioade de timp mai scurte sau mai lungi, în tot sistemul economic. Decurge de aici, pentru Cantillon şi ulterior pentru Hume, că principalul efect al variațiilor masei monetare se manifestă în structura prețurilor relative, mai degrabă decât prin nivelul general al prețurilor. În orice caz, Cantillon, în calitate de bancher, a fost adeptul activității bancare cu rezerve fracționare şi utilizării în folos propriu a tot ceea ce depuneau clienții săi (bani sau titluri de valoare) în mod indistinct sub forma depozitului neregulat de bunuri fungibile. Concret, în capitolul VI, intitulat „Des Banques, et de leur crédit", din partea a treia a remarcabilului său *Essai sur la nature du commerce en général*, se poate găsi prima analiză teoretică a rezervei fracționare, în care Cantillon nu face doar un studiu justificativ al instituției, ci conchide şi că băncile, în condiții normale, pot opera fără probleme cu o rată a rezervelor de 10%. Mai exact, Cantillon afirmă că

> „dacă o persoană are de plătit o mie de uncii alteia, îi va plăti cu biletul bancherului pentru acea sumă. E posibil ca această altă persoană să nu ceară banii bancherului; va păstra biletul şi îl va da ca plată, când se va ivi ocazia, unei a treia persoane. Acest bilet va putea, astfel, să treacă din mână în mână la plățile mari, şi pentru mult timp nimeni nu va cere banii bancherului. Poate va cere banii doar cineva care nu are încredere perfectă sau cineva care are de plătit sume mici. *În acest prim exemplu, banii peşin păstrați de bancher nu reprezintă decât a zecea parte din afacerea sa*"[28].

[28] „Si un particulier a mille onces à païer à un autre, il lui donnera en paiement le billet du Banquier pour cette somme: cet autre n'ira pas peut-être demander l'argent au Banquier; il gardera le billet et le donnera dans l'occasion à un troisième en paiement, et ce billet pourra passer dans plusieurs mains dans les gros paiements, sans qu'on en aille de long-temps demander l'argent au banquier: il n'y aura que quelqu'un qui n'y a pas une parfaite confiance, ou quelqu'un qui a plusieurs petites sommes à païer qui

Ulterior lui Cantillon, lăsând la o parte interesantele analize monetare ale lui Turgot, Montesquieu şi Galiani[29], abia contribuţiile esenţiale aduse de Hume fac referiri de interes la domeniul bancar.

Analizele lui David Hume (1711–1776) în domeniul monetar sunt cuprinse în eseuri scurte, însă foarte dense şi lucide, intitulate „Of Money", „Of Interest" şi „Of the Balance of Trade"[30]. Hume are meritul deosebit de a fi respins erorile mercantiliste ale teoriilor lui John Law, demonstrând că *volumul banilor aflaţi în circulaţie este irelevant din punctul de vedere al activităţii economice*. Hume consideră că este indiferent ce cantitate de bani se află în circulaţie, aceasta putând, în ultimă instanţă, doar să situeze preţurile, în general, la cote nominale mai mari sau mai mici, conform teoriei cantitative. În propriile cuvinte, Hume afirmă că „nu are importanţă abundenţa mai mare sau mai mică de bani; din moment ce preţurile mărfurilor sunt întotdeauna proporţionale cu abundenţa de bani"[31]. Acum, faptul că Hume afirmă irelevanţa volumului de

---

en demandera le montant. *Dans ce premier exemple la caisse d'un Banquier ne fait que la dixième partie de son commerce.*"
(Cantillon, *Essai sur la nature du commerce en général*, p. 399-400)

După cum se poate vedea, Cantillon observă ceea ce teoreticienii Şcolii de la Salamanca au observat cu aproape două secole mai înainte, privitor la bancherii din Sevilla şi din alte oraşe. Datorită încrederii populare, aceşti bancheri puteau să îşi facă afacerile păstrând doar o mică parte din bani în numerar, pentru acoperirea plăţilor curente. Şi, lucru foarte important, Cantillon afirmă că împrumuturile date pe baza depozitelor duc la creşterea masei monetare şi creează „désordre" (c. p. 408 şi 413).

[29] Ferdinando Galiani calcă pe urmele lui Davanzati şi Montanari, iar scrierile sale, incluse în *Della moneta*, rivalizează chiar cu scrierile lui Cantillon şi Hume.

[30] Aceste eseuri au fost republicate într-o ediţie splendidă de către Liberty Classics. Vezi Hume, *Essays: Moral, Political and Literary*, p. 281-327.

[31] Vezi „Of Money", *ibid*., p. 281. Această idee esenţială a lui Hume este trecută cu vederea, chiar şi în zilele noastre, de economişti foarte distinşi, după cum se poate vedea din următoarea afirmaţie a lui Luis Ángel Rojo:

„din punct de vedere social, soldurile reale de bani deţinute de public ar trebui să atingă nivelul la care productivitatea marginală socială ar egala costul marginal social al producerii banilor – cost foarte scăzut într-o economie modernă. Din punct de vedere privat, posesia globală de solduri reale de bani se va ridica la acel nivel la care productivitatea lor marginală privată – pe care o putem considera egală productivităţii marginale sociale, pentru a simplifica – egalează costul privat de oportunitate al păstrării averii sub formă de bani. Cum publicul va decide, pe criterii private, volumul

bani nu îl împiedică să aprecieze corect că cele care au într-adevăr un efect profund asupra activității economice sunt *creşterile* şi *descreşterile* cantității de bani aflați în circulație, deoarece afectează structura prețurilor *relative* mai degrabă decât nivelul „general" al prețurilor. Într-adevăr, întotdeauna se întâmplă ca anumiți comercianți să intre primii în posesia banilor noi (sau să suporte primii diminuarea vânzărilor în urma scăderii masei monetare), inițiindu-se astfel un proces artificial de expansiune (sau recesiune) care influențează puternic activitatea economică. Hume afirmă:

> „După părerea mea, doar în acest interval sau situație intermediară, între achiziția banilor şi creşterea prețurilor, cantitatea crescândă de aur şi argint este benefică activității economice."[32]

Cu toate că lui Hume îi lipseşte o teorie a capitalului care să îi arate modul în care creşterile artificiale ale masei monetare dăunează structurii productive, ducând inevitabil la o inversare a efectelor expansive inițiale sub forma unei recesiuni, intuieşte corect procesul, nutrind bănuiala că aceste creşteri ale expansiunii creditului şi a biletelor de bancă nu au nici un avantaj economic: „Aceasta m-a făcut să-mi cultiv neîncrederea în beneficiile *băncilor* şi *creditului de hârtie*, care sunt considerate atât de avantajoase de către fiecare națiune."[33] Din acest motiv, Hume repudiază expansiunea creditului în general şi activitatea bancară cu rezervă fracționară în special, pledând, după cum am văzut în capitolul II, pentru păstrarea strictă a unei rate a rezervelor de 100%. Hume conchide că:

> „Străduința de a creşte artificial un astfel de credit nu poate fi în interesul vreunei națiuni comerciale; ci le va aduce dezavantaje, prin creşterea monedei peste proporția ei naturală față de muncă şi mărfuri, urcând astfel prețul acestora pentru comerciant şi industriaş. Iar în această perspectivă, trebuie acceptat, nu poate fi bancă

---

soldurilor reale de bani pe care vor să îl posede, volumul efectiv deținut va tinde să fie inferior celui care ar reieşi optim din punct de vedere social". (Luis Ángel Rojo, *Renta, precios y balanza de pagos,* Alianza Universidad, Madrid, 1976, p. 421-422)

În acest citat, Luis Ángel Rojo nu numai că vede moneda ca pe un gen de factor de producție, ci, în plus, ignoră că aceasta îşi îndeplineşte perfect funcția, atât la nivel individual, cât şi la nivel social, *independent de volumul său global*. După cum a stabilit Hume, *orice cantitate de bani este optimă*.

[32] Hume, *Essays*, p. 286.

[33] *Ibid*., p. 284; subl. n.

> mai avantajoasă decât aceea care pune sub cheie toată moneda primită [acesta este cazul Băncii din AMSTERDAM] şi niciodată nu sporeşte moneda circulantă, după cum se obişnuieşte, prin întoarcerea unei părţi din tezaurul său în comerţ."[34]

La fel de valoros este şi eseul lui Hume „Of Interest", dedicat în întregime criticării ideii mercantiliste (azi keynesistă) după care există o relaţie între cantitatea de bani şi rata dobânzii. Hume argumentează în felul următor:

> „Să presupunem că, în chip minunat, fiecărui om din MAREA BRITANIE i s-ar strecura într-o noapte cinci lire în buzunar; aceasta ar duce la dublarea monedei existente acum în regat, ba chiar mult mai mult; totuşi, a doua zi şi un timp după aceea, nu se vor afla mai mulţi creditori, nici o variaţie a dobânzii."[35]

Potrivit lui Hume, influenţa banilor asupra ratei dobânzii este doar una temporară (*i.e.*, pe termen scurt) atunci când volumul banilor creşte sub forma expansiunii creditului şi generează un proces care, odată încheiat, face ca rata dobânzii să revină la nivelul său anterior:

> „Creşterea numărului creditorilor peste cel al debitorilor prăbuşeşte dobânda; aceasta cu atât mai repede, cu cât cei care au primit aceste sume mari nu găsesc nici o industrie sau comerţ în ţară şi nici altă metodă de a-şi utiliza banii decât prin împrumutarea lor cu dobândă. *Însă după ce această nouă masă de aur şi argint a fost absorbită şi a circulat prin toată ţara, lucrurile se vor reîntoarce curând la situaţia lor de mai înainte*; cât timp proprietarii şi posesorii noilor bani, ducând o viaţă leneşă, îşi risipesc venitul; primii fac zilnic datorii iar cei din urmă îşi folosesc fondurile până la epuizare. Se poate ca toţi banii să fie încă în ţară şi să se facă simţiţi prin creşterea preţurilor. Dar nefiind acum adunaţi în cantităţi sau fonduri mari, disproporţia dintre creditori şi debitori este aceeaşi de mai înainte şi, în consecinţă, dobânda mare îşi face iar apariţia."[36]

Este dificil de găsit o analiză economică mai corectă şi mai concisă decât cea făcută de Hume în aceste două scurte eseuri; ne întrebăm cât de diferită ar fi fost lumea teoriei economice, şi realitatea socială, dacă autori precum Keynes şi alţii ar fi citit şi înţeles de la început aceste importante

---

[34] *Ibid.*, p. 284-85.
[35] Hume, „Of Interest", *Essays*, p. 299.
[36] *Ibid.*, p. 305-306; subl. n.

contribuţii ale lui Hume, imunizându-se împotriva caducelor idei mercantiliste care, din timp în timp, reies la suprafaţă şi redevin populare[37].

Comparate cu teoriile lui David Hume, contribuţiile lui Adam Smith au reprezentat un evident pas înapoi. Smith nu numai că are o părere mult mai bună decât Hume despre moneda de hârtie şi creditul bancar, ci pledează şi pentru exercitarea activităţii bancare cu rezervă fracţionară. Concret, Smith susţine că:

> „Pentru o bancă este prudent să avanseze, către un comerciant sau un antreprenor de orice fel, nu întreg capitalul cu care este implicată în afacere, nici măcar o parte considerabilă din acel capital, ci doar acea parte pe care altfel ar fi nevoită să o ţină nefolosită şi sub formă de bani peşin pentru satisfacerea eventualelor cereri."[38]

Singura limită pe care Smith o pune acordării de împrumuturi din depozitele la vedere este aceea a „prudenţei" băncilor, deoarece dacă nu se acţionează cu grijă se pierde încrederea clienţilor şi se ajunge la faliment. Asemenea acelor scolastici de la Salamanca ce au înclinat mai mult spre vederile Şcolii bancare (Molina şi Lugo), Adam Smith nu explică nicăieri în ce constă criteriul de „prudenţă" şi nici nu ajunge să întrevadă efectele devastatoare pe care expansiunea temporară a creditului (peste nivelul economisirii voluntare) le are asupra structurii de producţie[39].

---

[37] Hayek a făcut referire la surprinzătoarele carenţe (*gaps*) din cunoştinţele teoretice ale lui Keynes ce ţin de istoria gândirii economice engleze în domeniul monetar din secolele al XVIII-lea şi al XIX-lea şi a afirmat că, dacă Keynes ar fi avut cunoştinţe mai profunde, am fi fost scutiţi de regresul clar pe care doctrinele keynesiste le-au reprezentat pentru istoria gândirii economice. Vezi F.A. Hayek, „The Campaign against Keynesian Inflation", în *New Studies in Philosophy, Politics, Economics and the History of Ideas*, p. 231.

[38] Adam Smith, *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*, vol. 1, p. 304; subl. n. Referitor la evoluţia ideilor lui Adam Smith despre activitatea bancară, vezi James A. Gherity, „The Evolution of Adam Smith's Theory of Banking", *History of Political Economy* 26, nr. 3, toamna 1994, p. 423-441.

[39] Edwin G. West a remarcat că Perlman crede că Smith era conştient de problemele asociate expansiunii creditului dincolo de economisirea voluntară, cu toate că nu a fost capabil să rezolve contradicţia dintre teza sa, corectă, conform căreia doar investiţiile bazate pe economisire voluntară sunt favorabile economiei şi tratamentul favorabil acordat activităţii bancare cu rezervă fracţionară. Vezi Edwin G. West, *Adam Smith and Modern Economics: From Market Behaviour to Public Choice,* Edward Elgar, Aldershot, U.K., 1990, p. 67-69. Pedro Schwartz menţionează că „Adam Smith nu şi-a exprimat gândurile despre

După Adam Smith, cei mai importanţi gânditori care au analizat chestiunile bancare sunt Henry Thornton şi David Ricardo. Thornton a fost un bancher care, în 1802, a publicat o carte remarcabilă despre teoria monetară, intitulată *An Inquiry into the Nature and Effects of the Paper Credit of Great Britain*[40]. Thornton a oferit o analiză foarte precisă a efectelor expansiunii creditului asupra preţurilor din diferitele etape ale structurii de producţie. A intuit şi că, dacă rata dobânzii oferită de bănci este inferioară „ratei medii a profitului" diferitelor întreprinderi, va rezulta o creştere artificială a emisiunii de bilete, generatoare de inflaţie şi, pe termen lung, de recesiune. Astfel, Thornton a anticipat nu numai teoria lui Wicksell despre rata naturală a dobânzii, ci şi mare parte a teoriei austriece a ciclului economic[41].

După Thornton, se remarcă, în special, lucrările lui David Ricardo, a cărui neîncredere în bănci este asemănătoare celei nutrite de David Hume şi care poate fi considerat primul membru oficial al Şcolii monetare din Anglia. Într-adevăr, Ricardo era foarte îngrijorat de abuzurile comise de bănci în vremea sa, în particular de prejudiciile pe care le aduceau claselor medii şi de jos atunci când nu îşi puteau respecta angajamentele. Considera că aceste fenomene sunt rezultatul delictelor comise de bancheri şi, cu toate că nu a anticipat precis evoluţia teoriei austriece a ciclurilor economice, denumite şi a creditului de circulaţie, a înţeles cel puţin că procesele artificiale de expansiune şi depresiune îşi aveau originea în activitatea bancară şi, mai exact, în emiterea necontrolată de bancnote fără acoperirea corespunzătoare în metal preţios şi injectarea lor în sistemul economic printr-un proces de expansiune a creditului[42]. În

---

chestiunile monedei şi creditului la fel de clar precum Hume" şi, de fapt, „şi-a indus în eroare câţiva discipoli… prin aceea că nu şi-a identificat întotdeauna premisele instituţionale." Pedro Schwartz indică, de asemenea, că Adam Smith ştia mult mai puţin decât James Steuart despre activitatea bancară şi banii de hârtie şi afirmă chiar că „s-ar putea ca unele din criteriile conţinute în prezentarea lui Smith să fi provenit din lectura căţii lui Steuart, *Political Economy*." Vezi articolul lui Pedro Schwartz, „El monopolio del banco central en la historia del pensamiento económico: un siglo de miopía en Inglaterra" în *Homenaje a Lucas Beltrán,* Editorial Moneda y Crédito, Madrid, 1982, p. 696.

[40] Vezi ediţia şi introducerea lui F.A. Hayek la această carte, Augustus M. Kelley, New York, 1978.

[41] Hayek, *The Trend of Economic Thinking,* p. 194-95.

[42] Schwartz, „El monopolio del banco central en la historia del pensamiento económico: un siglo de miopía en Inglaterra", p. 712.

secţiunea următoare vom examina în amănunt principiile cele mai importante ale Şcolii monetare pe care a iniţiat-o Ricardo, precum şi cele ale Şcolii bancare[43].

Polemica dintre Şcoala monetară şi Şcoala bancară

Argumentele populare în favoarea activităţii bancare cu rezervă fracţionară, aduse încă din vremea Şcolii de la Salamanca, s-au generalizat şi sistematizat în prima jumătate a secolului al XIX-lea, în Anglia, datorită

[43] Principalele contribuţii ale lui Ricardo referitor la activitatea bancară apar în binecunoscuta sa carte, *Proposals for an Economical and Secure Currency* (1816), care a fost retipărită în *The Works and Correspondence of David Ricardo*, Piero Sraffa, ed., Cambridge University Press, Cambridge, 1951-1973, vol. 4, p. 34-106. Critica adusă de Ricardo băncilor se găseşte, printre altele, într-o scrisoare pe care i-a scris-o lui Malthus în 10 septembrie 1815. Această scrisoare este inclusă în volumul 4 al *Operelor* editate de Sraffa, p. 177. Nu putem să nu amintim din nou că Ricardo nu ar fi sfătuit niciodată un guvern să restaureze paritatea monedei sale devaluate la nivelul anterior devaluării, împotrivire care se poate deduce din scrisoarea pe care i-a scris-o lui John Wheatley pe 18 septembrie 1821 (inclusă în volumul IX al *Operelor* îngrijite de Sraffa, p, 71-74). Hayek însuşi, în 1975, a scris:

> „Mă întreb adeseori cât de diferită ar fi fost istoria economică a lumii, dacă în discuţiile din anii care i-au precedat lui 1925 un economist englez şi-ar fi amintit şi ar fi semnalat acest pasaj dintr-o scrisoare a lui Ricardo publicat cu mult înainte".
> (Vezi Hayek, *New Studies in Philosophy, Politics, Economics and the History of Ideas*, p. 199)

Într-adevăr, eroarea fatală a tentativei britanice de a restaura, după Primul Război Mondial, valoarea lirei la paritatea pe care o avea faţă de aur înainte de scăderea semnificativă suferită ca urmare a inflaţiei din timpul războiului fusese deja expusă de David Ricardo, într-o situaţie foarte asemănătoare (datorată războaielor napoleoniene), cu o sută de ani înainte, ocazie cu care a afirmat:

> „nu aş sfătui niciodată un guvernământ să decreteze la paritatea anterioară o monedă care a fost depreciată cu 30 de procente; aş recomanda, aşa cum propui, dar nu în acelaşi mod, ca moneda să fie fixată la valoarea depreciată prin scăderea etalonului, şi ca nici o altă deviere să nu mai aibă loc."
> (David Ricardo, scrisoarea deja menţionată către John Wheatley, 18 septembrie 1821, *The Works and Correspondence of David Ricardo*, Sraffa, ed., vol. 9, p. 73; vezi şi cap. 6, nota 46.)

adepţilor aşa-numitei Şcoli bancare (*Banking School*)[44]. De-a lungul acelei perioade s-a format un grup numeros de teoreticieni (Parnell, Wilson, MacLeod, Tooke, Fullarton etc.) care a pus laolaltă şi a sistematizat cele trei teze fundamentale ale Şcolii bancare, şi anume: (a) activitatea bancară cu rezervă fracţionară este justificată teoretic şi legal şi este foarte avantajoasă pentru dezvoltarea economică; (b) sistemul monetar ideal este acela care facilitează expansiunea ofertei monetare după cum o cer „necesităţile comerţului", mai concret, creşterea populaţiei şi a activităţii economice (aceasta este ideea dezvoltată iniţial de către John Law); (c) sistemul bancar cu rezervă fracţionară permite, datorită expansiunii creditului şi emisiunii de bancnote de hârtie neacoperite de monedă-marfă, creşterea ofertei monetare în funcţie de „necesităţile comerţului", fără a se produce efecte inflaţioniste sau distorsiuni în structura de producţie.

Dintre teoreticienii Şcolii bancare se remarcă, fără îndoială, John Fullarton (c. 1780-1849). Fullarton a fost unul dintre autorii cei mai convingători ai Şcolii. În 1844 a publicat o carte foarte citită, intitulată *On the Regulation of Currencies*[45]. În ea, Fullarton dezvoltă o doctrină care avea să ajungă faimoasă, cunoscută sub numele de „teoria lui Fullarton asupra refluxului" bancnotelor şi creditelor. Potrivit lui Fullarton, expansiunea creditului materializată în emisiunea de bancnote de către o bancă ce lucrează cu rezervă fracţionară nu prezintă nici un pericol, deoarece bancnotele emise de bănci sunt injectate în sistemul economic sub formă de credite, şi nu ca plăţi directe pentru bunuri şi servicii.

---

[44] De fapt, principalele doctrine ale Şcolii bancare fuseseră exprimate deja, în formă embrionară, de teoreticienii Şcolii „anti lingou" (*Anti-Bullionist School*) în Anglia secolului al XVIII-lea. Vezi capitolul V („The Early Bullionist Controversy") din cartea lui Rothbard, *Classical Economics,* Edward Elgar, Aldershot, U.K., 1995), p. 159-274; şi Hayek, *The Trend of Economic Thinking*, vol. 3, cap. 9-14.

[45] John Fullarton, *On the Regulation of Currencies, being an examination of the principles on which it is proposed to restrict, within certain fixed limits, the future issues on credit of the Bank of England and of the other banking establishments throughout the country,* John Murray, Londra, 1844; ed. a 2-a rev., 1845. Teoria refluxului este prezentată de Fullarton la pagina 64 a cărţii citate mai sus. Doctrinele inflaţioniste ale Şcolii bancare în versiunea lui Fullarton au fost popularizate în Europa continentală de către Adolph Wagner (1835-1917). John Fullarton a fost chirurg, editor, călător neobosit şi, bineînţeles, bancher. Despre influenţele lui Fullarton asupra unor diverşi autori, precum Marx, Keynes şi Rudolph Hilferding, se pot găsi informaţii în eseul publicat de Roy Green în vol. II al *The New Palgrave: A Dictionary of Economics*, p. 433-434.

Astfel, conform lui Fullarton, când economia „are nevoie" de mai multe mijloace de plată, cere mai multe credite, iar când are nevoie de mai puține, creditele sunt returnate şi are loc un reflux în bănci, motiv pentru care expansiunea creditului nu are nici un efect negativ asupra sistemului economic. Această doctrină, care a dobândit o popularitate foarte mare, reprezintă un evident pas înapoi față de contribuțiile pe care deja le aduseseră autori ca Hume, printre alții, teoriei monetare. Mai mult, a primit sprijinul nesperat al lui John Stuart Mill însuşi, care a sfârşit prin a susține în mare măsură teoriile lui Fullarton despre acest subiect.

Am arătat deja motivele pentru care sunt profund greşite principiile Şcolii bancare. Doar necunoaşterea fundamentelor celor mai elementare ale teoriei monetare şi a capitalului poate duce la acceptarea ideii că escrocheriile inflaționiste ale autorilor Şcolii bancare pot avea vreun temei. Eroarea de bază a teoriei refluxului constă în incapacitatea lui Fullarton de a înțelege natura emiterii de credite fiduciare. Ştim că atunci când o bancă scontează un efect de comerț sau oferă un credit, schimbă un bun prezent pe unul viitor. Pentru că banca lansată în expansiunea creditului creează bunuri prezente *ex nihilo*, ar fi de conceput o limită naturală a cantității de mijloace fiduciare pe care o poate genera o bancă doar dacă bunurile viitoare, pe care piața le dă la schimb pe împrumuturile oferite de bănci, ar fi cumva limitate. Dar, după cum a demonstrat Mises, aşa ceva nu este posibil[46]. De fapt, băncile pot creşte *nelimitat* volumul creditelor prin simpla reducere a ratei dobânzii practicate la respectivele împrumuturi. Dat fiind că cei care primesc creditul se angajează să returneze, după o perioadă determinată, o cantitate mai mare de *unități monetare*, nu există nici o limită în calea expansiunii creditului, deoarece respectivii datornici pot returna împrumuturile cu ajutorul unor noi unități monetare, care urmează a se crea *ex nihilo* de către acelaşi sistem bancar. După cum afirmă Mises, „Fullarton trece cu vederea posibilitatea ca debitorul să procure cantitatea de mijloace fiduciare necesară pentru rambursare prin contractarea unui nou credit."[47]

Cu toate că teoriile monetare ale Şcolii bancare sunt eronate, au avut dreptate în privința unui aspect concret. Mai exact, teoreticienii Şcolii bancare au recuperat primii vechea doctrină a taberei „bancare" a

---

[46] Vezi Mises, *The Theory of Money and Credit*, p. 340-341.

[47] *Ibid.*, p. 342. Mai multe detalii ale criticii lui Mises la adresa Şcolii bancare se pot găsi în *On the Manipulation of Money and Credit*, p. 118-119 şi *Human Action*, p. 429-440.

Şcolii de la Salamanca, potrivit căreia soldurile depozitelor bancare au un rol economic identic bancnotelor emise de bănci. După cum vom vedea mai târziu, de-a lungul polemicii dintre Şcolile bancară şi monetară, atunci când cea din urmă se concentra doar pe efectele negative ale bancnotelor neacoperite, adepţii Şcolii bancare răspundeau că, dacă recomandările Şcolii monetare ar avea vreun sens (şi aveau), atunci ar trebui să se aplice şi depozitelor bancare, din moment ce, în calitate de monedă bancară, depozitele jucau un rol identic cu bancnotele neacoperite. Cu toate că, aşa cum am putut vedea, această doctrină fusese deja enunţată de acea parte a membrilor Şcolii de la Salamanca mai înclinată către activitatea bancară (Luis de Molina, Juan de Lugo etc.), ea fusese, practic, uitată în Anglia secolului al XIX-lea, când au redescoperit-o teoreticienii Şcolii bancare. Poate că primul care a făcut referire la acest lucru a fost însuşi Henry Thornton, care, în data de 17 noiembrie 1797, dinaintea *Committee on the Restriction of Payments in Cash by the Bank*, a afirmat: „Soldurile din bancă trebuie privite în exact aceeaşi lumină ca şi circulaţia de hârtie”[48]. Însă James Pennington s-a exprimat în 1826 cel mai clar asupra chestiunii:

> „Creditele scriptice ale unui bancher din Londra şi notele promisorii ale unui bancher de ţară *sunt în esenţă acelaşi lucru, formele diferite ale aceluiaşi tip de credit; sunt folosite pentru îndeplinirea aceleiaşi funcţii…* şi una, şi alta sunt substitutele monedei metalice şi sunt pretabile unei creşteri sau scăderi considerabile, fără a fi însoţite de lărgirea sau contracţia corespunzătoare a bazei care le susţine.”[49]

[48] Republicat în *Records from Committees of the House of Commons, Miscellaneous Subjects, 1782, 1799, 1805*, p. 119-131.

[49] Contribuţia lui James Pennington, datată 13 februarie 1826, este intitulată „On Private Banking Establishments of the Metropolis” şi a fost publicată ca anexă la cartea lui Thomas Tooke, *A Letter to Lord Grenville; On the Effects Ascribed to the Resumption of Cash Payments on the Value of the Currency,* John Murray, Londra, 1826; este, de asemenea, inclusă în lucrarea lui Tooke, *History of Prices and of the State of the Circulation from 1793-1837*, vol. 2, p. 369 şi 374. Murray N. Rothbard semnalează că înainte de Pennington, Senatorul din Pennsylvania Condy Raguet, un teoretician american al Şcolii monetare şi adept al coeficientului de rezervă de 100%, arătase deja, în 1820, identitatea dintre banii de hârtie şi depozitele create de băncile care operează cu rezervă fracţionară. Vezi, în acest sens, Rothbard, *The Panic of 1819*, p. 149 şi nota 52 de la p. 231-32, precum şi p. 3 din cartea lui Rothbard, *The Mystery of Banking*.

În Statele Unite, Albert Gallatin, în 1831, a expus, chiar mai explicit decât Condy Raguet, identitatea economică existentă între depozite şi bancnote. Mai exact, Gallatin a scris:

> „Sumele din conturile de credit şi depozitele băncilor noastre sunt, de asemenea, prin origine şi efect, perfect asimilabile bancnotelor şi, deci, nu avem altă cale decât să considerăm volumul agregat al sumelor plătibile la ordin din registrele celor câtorva bănci ca parte a monedei Statelor Unite."[50]

Totuşi, în ciuda acestei contribuții corecte a Şcolii bancare, referitoare la redescoperirea faptului că depozitele bancare şi banii de hârtie au exact aceeaşi funcție economică pe care o are şi moneda din metal prețios şi dau naştere aceloraşi probleme, restul doctrinelor Şcolii bancare erau, după cum indică Mises, foarte eronate. Teoreticienii Şcolii bancare nu au putut să îşi susțină coerent ideile contradictorii, au încercat în van să respingă teoria cantitativă a banilor, iar intenția lor de a dezvolta o teorie coerentă a ratei dobânzii a dat greş[51].

Acestor doctrine ale Şcolii bancare li s-au opus energic adepții Şcolii monetare, care au preluat o tradiție veche ce se regăsea nu numai în atitudinea „dură" față de activitatea bancară a unei părți a Şcolii de la Salamanca (Saravia de la Calle, Martín Azpilcueta şi, în mai mică măsură, Tomás de Mercado), ci şi la Hume şi Ricardo. Principalii teoreticieni ai Şcolii monetare din secolul al XIX-lea au fost Robert Torrens, S.J. Lloyd (devenit Lordul Overstone), J.R. McCulloch şi George W. Norman[52].

---

[50] Albert Gallatin, *Considerations on the Currency and Banking System of the United States*, Carey and Lea, Philadelphia, 1831, p. 31.

[51] „Faptul de a fi recunoscut că ceea ce se numeşte monedă-depozit (*deposit currency*) este un substitut monetar, la fel ca şi bancnotele, a fost singurul merit al Şcolii Bancare. Dar în afara acestui aspect, toate doctrinele Şcolii Bancare erau viciate. Ea se ghida după idei contradictorii referitoare la neutralitatea monedei, încerca să respingă teoria cantitativă a banilor prin invocarea unui *deus ex machina* – mult pomenitele tezaurizări – şi denatura complet problemele legate de rata dobânzii."
(Mises, *Human Action*, p. 440)

[52] Cele mai valoroase contribuții ale acestor autori se pot găsi în rezumatul controversei dintre Şcolile bancară şi monetară, publicat recent în capitulul 12 din cartea lui Hayek, *The Trend of Economic Thinking*. Îi cităm în special pe următorii: Samuel Jones Lloyd (Lord Overstone), *Reflections Suggested by a Perusal of Mr. J. Horseley Palmer's Pamphlet on the Causes and Consequences of the Pressure on the Money Market,* P. Richardson, Londra, 1837; retipărită ulterior de

Teoreticienii Şcolii monetare au oferit o explicaţie validă a fazelor de *boom* şi recesiune care au afectat economia britanică în anii treizeci şi patruzeci ai secolului al XIX-lea: *boom*-urile aveau la origine expansiunea creditului iniţiată de Banca Angliei, al cărei exemplu a fost urmat de celelalte bănci. Aurul ieşea din Regatul Unit în măsura în care partenerii săi de afaceri fie nu practicau deloc expansiunea creditului, fie o făceau într-un ritm mai lent decât în Regatul Unit, unde sistemul bancar bazat pe rezervă fracţionară era relativ mai dezvoltat. Toate argumentele Şcolii bancare menite să respingă ideea centrală a Şcolii monetare (anume că scurgerea aurului şi monedelor de metal preţios din Regatul Unit era consecinţa inevitabilă a expansiunii bancare interne engleze) au eşuat lamentabil. Totuşi, adepţii Şcolii monetare au făcut trei greşeli grave care, pe termen lung, s-au dovedit a fi fatale. În *primul rând*, nu au înţeles că depozitele bancare au un rol identic cu bancnotele emise fără acoperire în metal preţios. În *al doilea rând*, nu au fost capabili să îşi integreze teoria monetară corectă cu explicarea completă a ciclului economic. Au atins doar superficial chestiunea şi, în lipsa unei teorii adecvate a capitalului, nu au fost capabili să aprecieze cum afectează expansiunea creditului diferitele etape ale bunurilor de capital din structura de producţie a ţării. Nu au analizat în amănunt relaţiile existente între variaţiile ofertei monetare şi rata de piaţă a dobânzii, păstrând implicit supoziţia, greşită şi naivă, că banii ar putea ajunge să fie neutri, doctrină moştenită în prezent de monetarişti. Aşadar, abia în 1912, când Ludwig von Mises a reformulat teza Şcolii monetare, a fost integrată teoria monetară cu cea a capitalului într-o teorie generală a ciclului de afaceri. Cea *de-a treia* eroare fatală a Şcolii monetare a constat în ideea, recomandată de Ricardo, că cea mai bună cale de a pune capăt exceselor inflaţioniste ale Şcolii bancare era acordarea privilegiului de monopol asupra emiterii de bancnote unei

---

J.R. McCulloch în a sa *Tracts and Other Publications on Metallic and Paper Currency*, de Right Hon. Lord Overstone, Harrison and Sons, Londra, 1857. De asemenea, George Warde Norman, *Remarks upon some Prevalent Errors with respect to Currency and Banking, and Suggestions to the Legislature and the Public as to the Improvement in the Monetary System,* P. Richardson, Londra, 1838; şi, mai cu seamă, Robert Torrens (probabil cel mai bun teoretician al Şcolii monetare), *A Letter to the Right Hon. Lord Viscount Melbourne, on the Causes of the Recent Derangement in the Money Market, and on Bank Reform,* Longman, Rees, Orme, Brown and Green, Londra, 1837.

bănci centrale oficiale[53]. Nu au înțeles că, pe termen lung, o asemenea instituție era sortită utilizării de către membrii Şcolii bancare pentru accelerarea expansiunii creditelor sub forma bancnotelor şi depozitelor puse în circulație.

Aceste trei erori ale Şcolii monetare au avut urmări grave: au făcut ca faimoasa Lege a lui Peel, promulgată de 19 iulie 1844, în ciuda bunelor sale intenții, să nu fie de folos pentru interzicerea creării de mijloace fiduciare (depozite neacoperite în metal prețios), cu toate că interzicea emiterea biletelor de bancă neacoperite. Astfel, chiar dacă începând cu Legea lui Peel emiterea de monedă de hârtie a fost monopolizată de banca centrală şi a fost efectuată, în teorie, conform criteriului de acoperire completă în bani de metal prețios (rezervă 100%), s-a lăsat frâu liber acordării de noi credite şi creării depozitelor *ex nihilo* corespunzătoare de către băncile private. A rezultat de aici continuarea *boom*-urilor expansioniste şi a etapelor ulterioare de criză şi depresiune, în timpul cărora Banca Angliei s-a văzut în situația de a suspenda aplicarea Legii lui Peel şi a emite banii de hârtie necesari pentru satisfacerea cererii de lichidități a băncilor private, salvându-le astfel, în măsura posibilităților, de la faliment. Ironia soartei a făcut, deci, ca Şcoala monetară să susțină crearea unei bănci centrale care, treptat şi în special din vina influenței negative a teoreticienilor preponderenți ai Şcolii bancare, a ajuns să fie folosită pentru justificarea şi impulsionarea unor politici caracterizate de iresponsabilitate monetară şi abuzuri financiare, mult mai rele decât cele pe care era proiectată să le remedieze[54].

Prin urmare, *Şcoala bancară, în ciuda faptului că a fost înfrântă categoric pe planul teoriilor, în practică a obținut până la urmă ce şi-a dorit.* Mai concret, eşecul Legii lui Peel, pentru că nu a inclus printre interdicțiile sale emiterea de noi credite şi crearea depozitelor fără rezervă 100%, a permis continuarea ciclurilor recurente de avânt şi depresiune şi a făcut ca prestigiul propunerilor şi teoriilor Şcolii monetare să scadă mult. Astfel,

---

[53] Totuşi, Ricardo a anticipat importanța independenței băncii centrale față de guvernare. Vezi José Antonio de Aguirre, *El poder de emitir dinero: de J. Law a J.M. Keynes,* Unión Editorial, Madrid, 1985, p. 52-62 şi n. 16.

[54] Sunt întru totul de acord cu Pedro Schwartz în privința clasificării lui Keynes (şi, într-o măsură mai mică, a lui Marshall) ca teoreticieni ai „Şcolii bancare" dar şi apărători ai sistemului băncii centrale (tocmai pentru a obține maximul de „flexibilitate" în expansiunea masei monetare). Vezi articolul său, „El monopolio del banco central en la historia del pensamiento económico: un siglo de miopía en Inglaterra", p. 685-729, în special p. 729.

cererile populare în favoarea inflaţiei şi expansiunii monetare, sprijinite de teoriile mercantiliste pe care Şcoala bancară le-a avut întotdeauna la îndemână, şi-au găsit un teren fertil în sistemul bazat pe banca centrală, care a devenit, în ultimă instanţă, instrumentul esenţial al unei politici monetare şi de credit intervenţioniste şi planificate, dirijate invariabil către practicarea necontrolată a expansiunii masei monetare şi creditului.

Doar Modeste, Cernuschi, Hübner, and Michaelis, urmaţi de Ludwig von Mises şi analiza sa mult mai profundă, au putut înţelege că recomandările Şcolii bancare în favoarea băncii centrale erau greşite şi că cea mai bună, şi unica, modalitate de a susţine principiile monetare temeinice ale Şcolii monetare, din care făceau parte, era instituirea unui sistem al liberei întreprinderi bancare supuse fără privilegii dreptului privat (*i.e.*, cu rezerve 100%). Vom studia această chestiune mai amănunţit în secţiunea următoare, unde vom analiza polemica dintre adepţii liberei întreprinderi bancare şi cei ai băncii centrale.

2.

Polemica dintre adepţii băncii centrale şi cei ai liberei întreprinderi bancare

Analiza polemicii dintre adepţii băncii centrale şi cei ai liberei întreprinderi bancare, ce a avut loc în secolul al XIX-lea, trebuie să pornească de la constatarea indiscutabilei legături strânse care a existat la început între Şcoala bancară şi adepţii liberei întreprinderi bancare, pe de o parte, şi Şcoala monetară şi adepţii băncii centrale, pe de altă parte[55]. Într-adevăr,

[55] Vezi Vera C. Smith, *The Rationale of Central Banking and the Free Banking Alternative.* Leland B. Yeager a scris prefaţa acestei excelente ediţii. Această lucrare este teza de doctorat scrisă de viitoarea Vera Lutz sub îndrumarea lui F.A. Hayek. De fapt Hayek dedicase deja un timp scrierii unei cărţi despre sistemul bancar şi monedă când, urmând faimoasei serii de conferinţe de la London School of Economics, care a rezultat în cartea sa *Prices and Production*, a fost numit profesor la acea prestigioasă instituţie şi a trebuit să îşi întrerupă lucrul. Hayek terminase patru capitole din cartea proiectată, dedicate istoriei teoriei monetare în Anglia, situaţiei monetare din Franţa de-a lungul secolului al XVIII-lea, evoluţiei banilor de hârtie în Anglia şi, respectiv, controversei dintre Şcoala „Monetară" (*Currency School*) şi Şcoala „Bancară" (*Banking School*), când s-a decis să îi încredinţeze munca deja definitivată, precum şi notele pentru un următor, al cincilea, capitol, uneia dintre cele mai bune studente ale sale, pe atunci

nu este greu de înțeles de ce, în general, adepții activității bancare bazate pe rezerva fracționară au susținut într-o primă fază libera întreprindere bancară: doreau să fie eliberați de orice fel de interferență pentru a-şi continua afacerile folosindu-se de rezerva fracționară. De asemenea, era firesc ca susținătorii Şcolii monetare, întotdeauna suspicioşi la adresa bancherilor, să prefere cu naivitate reglementarea etatistă, sub forma înființării unei bănci centrale, care, în teorie, ar fi evitat abuzurile pe care Şcoala bancară încerca să le justifice.

Pledoaria lui Parnell în favoarea liberei întreprinderi bancare şi replicile lui McCulloch şi Longfield

Nu este aici locul potrivit pentru a relua în amănunt întreaga polemică dintre şcoala activității bancare libere şi cea care susține banca centrală. Vera C. Smith, printre alții, a realizat deja un studiu excelent asupra acestui subiect. Cu toate acestea, există câteva probleme complementare ce merită discutate. Un prim aspect pe care trebuie să-l subliniem este acela că majoritatea teoreticienilor care au susținut libera întreprindere bancară şi-au fundamentat doctrinele pe şubredele argumente inflaționiste ale Şcolii bancare, pe care le-am trecut în revistă în secțiunea anterioară. De aceea, indiferent de efectele pe care o activitate bancară liberă le-ar avea asupra economiei, fundamentarea teoretică realizată de majoritatea adepților săi fie era complet eronată, fie, în cel mai bun caz, lăsa mult de dorit. De aceea, din această perioadă există puține contribuții teoretice corecte în favoarea liberei întreprinderi bancare. Pe una dintre ele, anume observația că depozitele joacă un rol economic identic biletelor de bancă emise fără acoperire, am comentat-o mai devreme. O altă observație, care prezintă un interes analitic deosebit, a fost făcută de Sir Henry Parnell, care a arătat încă din 1827 că un sistem bazat pe libera întreprindere bancară ar pune limite naturale emiterii de bancnote, datorate

---

domnişoara Vera C. Smith (mai târziu Vera Lutz), care a elaborat-o mai departe, ca teză de doctorat, până la forma finală a cărții menționate. Din fericire, manuscrisul original al lui Hayek a fost redescoperit de Alfred Bosch şi Reinhold Weit, iar traducerea sa în limba engleză a fost realizată de Grete Heinz şi publicată în capitolele 9, 10, 11 şi 12 ale volumului 3 din *The Collected Works of F.A. Hayek.* Vezi F.A. Hayek, *The Trend of Economic Thinking*. La p. 112-113 (a 2-a ed. engleză) din cartea sa, Vera C. Smith menționează acordul inițial general dintre Şcoala bancară şi cea a liberei întreprinderi bancare, pe de o parte, şi Şcoala monetară şi cea a băncii centrale, pe de altă parte. Despre acest subiect poate fi consultat şi Rothbard, *Classical Economics*, vol. 2, cap. 7.

compensărilor interbancare. După modelul sistemului bancar scoțian, Parnell estima că astfel de birouri de compensare (sau cliring) s-ar dezvolta în orice situație în care băncile ar concura liber în emiterea de bancnote. Mai exact, Parnell a arătat că băncile unui sistem complet liber nu ar putea să crească nelimitat baza de bancnote fără ca aceasta să-i determine pe competitori să ceară, prin intermediul biroului de compensare, plata în metal prețios a intrărilor excedentare de bancnote. Astfel, din teama de a nu putea face față scurgerii corespondente de aur, băncile ar adopta, din proprie inițiativă, limitări stricte ale emiterii de mijloace fiduciare[56]. Analiza lui Parnell este foarte meritorie, constituie nucleul argumentelor aduse până în prezent în sprijinul liberei întreprinderi bancare şi a fost utilizată şi dezvoltată de autori care, asemeni lui Ludwig von Mises, cu toate că au aparținut Şcolii monetare, au fost foarte sceptici în privința sistemului băncii centrale[57].

Un început „cu stângul" pentru polemica dintre banca centrală şi libera întreprindere bancară

Argumentul lui Parnell a fost contestat de către doi teoreticieni binecunoscuți ai Şcolii monetare, McCulloch şi Longfield. McCulloch a susținut că mecanismul descris de Parnell nu putea să constituie o frână pentru inflație, dacă toate băncile unui sistem bazat pe libera întreprindere bancară, în mai mică sau mai mare măsură, ar recurge la emiterea generalizată de bancnote[58]. Samuel Mountifort Longfield a purtat obiecția lui McCulloh mai departe, susținând că inclusiv în cazul expansiunii practicate de o singură bancă, într-un sistem de liberă întreprindere bancară ar urma inevitabil ca şi celelalte bănci să crească emisiunea de bancnote pentru a evita pierderea cotei din piața financiară şi diminuarea

---

[56] Henry Parnell, *Observations on Paper Money, Banking and Other Trading, including those parts of the evidence taken before the Committee of the House of Commons which explained the Scotch system of banking,* James Ridgway, Londra, 1827, în special p. 86-88.

[57] Vezi, de exemplu, Mises, „The Limitation of the Issuance of Fiduciary Media", sec. 12, cap. 17, *Human Action*, p. 434-448; în special „Observations on the Discussions Concerning Free Banking", p. 444.

[58] J.R. McCulloch, *Historical Sketch of the Bank of England with an Examination of the Question as to the Prolongation of the Exclusive Privileges of that Establishment,* Longman, Rees, Orme, Brown and Green, Londra, 1831. Vezi şi *A Treatise on Metallic and Paper Money and Banks,* A. and C. Black, Edinburgh, 1858.

profiturilor[59]. Argumentul lui Longfield conține un important sâmbure de adevăr, deoarece procesul de lichidare a bancnotelor emise în exces prin biroul de compensare (cliring) ia timp, şi apare tentația, care în multe cazuri poate ajunge să fie irezistibilă, de a emite bancnote în exces, în speranța că celelalte bănci vor recurge mai devreme sau mai târziu la aceeaşi măsură. În acest fel, grosul profitului şi poziția competitivă mai bună revin băncii care se lansează prima în expansiune.

Indiferent de baza teoretică a argumentelor lui Parnell, pe de o parte, şi a lui McCulloch şi Longfield, pe de alta, cert este că schimburile dintre cele două grupuri de autori au dus la apariția unei *false polemici* între banca centrală şi libera întreprindere bancară. O denumim „falsă", pentru că disputa teoretică între aceste două părți nu este capabilă să izoleze adevăratul nucleu al întregii chestiuni. Într-adevăr, Parnell are dreptate când susține că, într-un sistem de liberă întreprindere bancară, mecanismul de lichidare interbancară tinde să limiteze cazurile izolate de expansiune a emiterii de bancnote. De asemenea, McCulloch şi Longfield au dreptate când susțin că argumentul lui Parnell nu rezistă pentru cazul în care toate băncile se lansează simultan în procesul de expansiune. Cu toate acestea, teoreticienii Şcolii monetare au considerat că argumentele susținute de ei împotriva vederilor lui Parnell oferă un sprijin *prima facie* ideii instituirii unei bănci centrale care, în opinia lor, ar trebui să fie cea mai bună garanție contra abuzurilor sistemului bancar cu rezervă fracționară. Parnell, la rândul său, s-a mulțumit cu apărarea liberei întreprinderi bancare îngrădite de sistemul de lichidare interbancară, cu limitele pe care acesta le impune expansiunii iresponsabile a bazei monetare de hârtie. Nu a putut înțelege că, indiferent de argumentele lui McCulloch şi Longfield, restabilirea principiilor legale tradiționale şi impunerea condiției de practică bancară cu o rată a rezervelor de 100% ar fi o cale mult mai simplă şi mai eficientă decât orice sistem de compensare interbancară. De

---

[59] Contribuțiile lui Longfield au apărut într-o serie de patru articole despre „Banking and Currency" publicată de *Dublin University Magazine* în 1840. Vera C. Smith conchide:

> „Argumentul adus de Longfield este de departe cel mai important dintre argumentele controversate ale teoriei liberei întreprinderi bancare. În literatura ulterioară, nimeni nu a încercat să-i dea o replică."
> (Smith, *The Rationale of Central Banking and the Free Banking Alternative*, p. 88)

Vezi şi analiza pe care am adus-o în sprijinul observației inițiale a lui Longfield, la p. 659-666.

asemenea, cea mai importantă eroare comisă de ramura lui McCulloch şi Longfield din Şcoala monetară este, cel puţin cu privire la depozitele bancare, scăparea din vedere a acestei opţiuni. Prin faptul că a sprijinit crearea unei bănci centrale, această grupare a deschis, fără să vrea, calea spre fortificarea politicilor inflaţioniste nutrite de înşişi adversarii săi[60].

Pledoarie pentru banca centrală

Astfel, s-a dezvoltat o dezbatere complexă între partizanii liberei întreprinderi bancare şi cei ai băncii centrale. Ultimii au adus următoarele argumente contra poziţiei Şcolii bancare favorabile liberei întreprinderi bancare:

În primul rând, s-a spus, un sistem de liberă întreprindere bancară, prin propria natură, chiar şi în condiţii optime, ar fi supus unor crize bancare izolate care i-ar putea afecta pe posesorii de bancnote şi depozite. De aceea, în aceste condiţii, este necesar să existe o bancă centrală oficială, investită cu puterea de a interveni pentru protecţia deţinătorilor respectivelor bancnote şi depozite, în cazul unei crize. Acest argument este în mod evident paternalist şi are ca scop justificarea existenţei băncii centrale. Se trece cu vederea faptul că acordarea de ajutor celor prejudiciaţi în situaţii de criză nu face altceva decât să ducă la împiedicarea bunei funcţionări a sistemului bancar. O condiţie a bunei funcţionări este ca publicul să exercite o continuă şi energică supraveghere asupra sistemului bancar şi să îi acorde condiţionat încrederea sa. Ori, această supraveghere este mai relaxată, iar încrederea este susţinută nejustificat, atunci când opinia publică va conta *a priori* pe intervenţia băncii centrale pentru evitarea prejudiciilor în cazul falimentelor bancare. Mai mult, bancherii înşişi vor de dovadă de mai puţină responsabilitate dacă vor fi siguri că banca centrală îi va sprijini la nevoie. De aceea, este foarte verosimilă tendinţa de agravare a crizelor bancare atunci când există o bancă centrală, după cum s-a şi putut vedea recent în câteva situaţii. Sistemul de

[60] O polemică paralelă a avut loc în Belgia şi Franţa între adepţii Şcolii bancare şi cei ai Şcolii liberei întreprinderi bancare (Courcelle-Seneuil, Coquelin, Chevalier şi alţii), pe de o parte, şi cei ai Şcolii monetare care susţineau banca centrală (precum Lavergne, D'Eichtal şi Wolowsky), pe de alta. În Germania, cele două facţiuni au fost reprezentate de Adolph Wagner şi Lasker, pe de o parte, şi Tellkampf, Geyer, Knies şi Neisser, de partea Şcolii monetare favorabile băncii centrale. Despre acest subiect, vezi capitolele 8 şi 9 din Smith, *The Rationale of Central Banking*, p. 92-132.

„asigurare a depozitelor bancare" a avut în multe țări rolul de încurajare a unui comportament pervers în rândul bancherilor şi de facilitare şi agravare a crizelor bancare. Cu toate acestea, din punct de vedere politic, acest argument paternalist poate deveni foarte influent, irezistibil chiar, într-un mediu democratic. În orice caz, acest prim argument denotă startul „fals" al polemicii dintre libera întreprindere bancară şi banca centrală, în sensul că acest argument şi-ar pierde complet relevanța dacă s-ar respecta principiile tradiționale de drept şi s-ar restabili cerința ca băncile să păstreze o rată a rezervelor de 100%. În aceste condiții, nici un deținător de bancnote sau depozite bancare nu ar avea de suferit, deoarece ar putea întotdeauna să îşi retragă banii, indiferent care ar fi soarta băncii sale. În această situație, argumentul paternalist conform căruia este necesar ca banca centrală să protejeze interesele părților prejudiciate nu are sens. În concluzie, dacă urmăm logica unui sistem bancar cu rezervă fracționară, acest argument care susține ideea unei bănci centrale este foarte şubred, iar în condițiile unui activități bancare libere bazate pe respectarea principiilor legale tradiționale şi a cerinței de păstrare 100% a rezervelor, este întru totul lipsit de sens.

Cel de-al doilea argument adus în sprijinul băncii centrale se axează pe considerația că un sistem bancar controlat de o bancă centrală provoacă mai puține crize economice decât un sistem de liberă întreprindere bancară. Iarăşi, ca şi în cazul primului argument, polemica este prost plasată. Ştim deja că sistemul bancar cu rezervă fracționară provoacă o creştere a masei monetare, sub forma creditelor, care duce inevitabil la distorsionarea structurii de producție a bunurilor de capital şi generează, inerent şi recurent, un proces de reversiune concretizat în recesiuni economice, cu un efect deosebit de agravat asupra băncilor. De fapt, *înşişi bancherii* au cerut înființarea unei bănci centrale care să le fie împrumutător ultim, pentru a-i proteja de efectele crizelor pe care activitatea bancară cu rezervă fracționară le generează recurent. Experiența ne-a arătat cum crearea băncii centrale, în loc să tempereze crizele economice, le-a agravat considerabil. În regimul liberei întreprinderi bancare bazate pe principiul rezervei fracționare, aşadar în absența băncii centrale, cu toate că nu se pot evita procesele expansiunii generatoare de crize, mecanismele de reversiune, care duc la necesara reajustare şi asanare a erorilor economice comise, se pun în funcționare mult mai timpuriu şi mai rapid decât în cazul unui sistem bazat pe banca centrală. De fapt, pierderea încrederii publicului nu este singurul factor care pune în pericol băncile mai expansioniste, ale căror rezerve se diminuează cu repeziciune, pe măsură

ce deponenţii bancnotelor lor îşi retrag contravaloarea în metal preţios. Un rol în limitarea acelor bănci care îşi cresc baza de creditare mai rapid decât celelalte îl joacă şi mecanismele de compensare interbancară privitoare la depozite. Şi chiar dacă toate băncile îşi multiplică simultan depozitele şi bancnotele, se pun rapid în mişcare procesele spontane descrise de teoria ciclurilor economice, care tind să inverseze efectele expansioniste iniţiale şi să falimenteze băncile marginale, mai puţin solvabile. Existenţa unei bănci centrale cu rolul de împrumutător ultim poate, dimpotrivă, prelungi mult mai mult perioada de expansiune a creditului şi a masei monetare, în comparaţie cu procesul independent care ar avea loc într-un sistem al liberei întreprinderi bancare. În plus, este imposibil de trecut cu vederea *contradicţia inerentă* a instituţiei băncii centrale, create teoretic pentru a stopa expansiunea monetară, a păstra stabilitatea economică şi a evita criza, dar care în practică este dedicată aprovizionării masive cu lichiditate proaspătă în momentele de criză şi panică bancară. Dacă adăugăm aici influenţele politice şi doleanţele inflaţioniste ale publicului, putem înţelege cum de s-au agravat procesele inflaţioniste şi efectele lor distorsionante asupra structurii producţiei, cu rezultatul istoric al unor crize şi depresiuni economice de o gravitate şi profunzime mult mai mari decât ale acelora care au avut loc în contextul liberei întreprinderi bancare. Putem, aşadar, concluziona că acest argument secund adus în sprijinul băncii centrale este lipsit de temei, deoarece existenţa acesteia tinde să agraveze crizele economice şi recesiunile. Totuşi, trebuie să amintim că şi în cazul unui sistem de liberă întreprindere bancară bazat pe rezervă fracţionară se produc crize, după cum am arătat în capitolele anterioare şi o vom demonstra în amănunt în cele ce urmează, chiar dacă nu ajung la fel de departe ca într-un sistem monetar dirijat de o bancă centrală. În orice caz, nu trebuie să ne împăcăm cu ideea inevitabilităţii crizelor şi recesiunilor, deoarece este de ajuns să se reinstaureze principiile legale generale (condiţia de păstrare 100% a rezervelor) pentru ca libera întreprindere bancară să nu mai afecteze într-un sens negativ procesele economice şi să dispară pretextul cel mai des utilizat în justificarea existenţei băncii centrale.

Cel de-al treilea argument adus în susţinerea băncii centrale postulează că soluţia cea mai bună, odată ce a sosit criza, este crearea lichidităţii necesare prin intermediul unei astfel de bănci. Din nou, putem vedea cum eşecul în identificarea cu claritate a rădăcinii problemelor specifice activităţii bancare duce la erori de abordare în polemica dintre adepţii băncii centrale şi cei ai liberei întreprinderi bancare. Existenţa unui

sistem al liberei întreprinderi bancare bazat pe rezerva fracționară, chiar dacă va tinde să limiteze expansiunea creditului prin mecanismele de compensare interbancară şi prin vigilența continuă a publicului, nu va putea să o elimine întru totul, iar crizele bancare şi recesiunile economice vor fi consecința inevitabilă a unui astfel de sistem. Fără îndoială, crizele şi recesiunile oferă politicienilor şi tehnocraților ocazia de a-şi orchestra intervențiile cu ajutorul băncii centrale. Este evident că *însăşi existența unui sistem bancar cu rezervă fracționară duce, inevitabil, la instituirea unei bănci centrale cu rolul de împrumutător ultim*. Putem afirma cu siguranță că, până când nu se vor reinstitui principiile legale tradiționale şi nu se va exercita activitatea bancară cu rezerve 100%, va fi imposibil să dispară instituția băncii centrale (cu alte cuvinte, va fi inevitabilă apariția şi menținerea ei.)

Pe de altă parte, instituirea unei bănci centrale pentru rezolvarea crizelor tinde să agraveze depresiunile economice. Existența unui împrumutător ultim exacerbează procesele de expansiune, dându-le un ritm şi o durată mult crescute față de situația unui sistem de liberă întreprindere bancară ce funcționează cu rezerve fracționare dar este lipsit de banca centrală. Aşadar, afirmația că tratamentul corect al crizelor economice şi bancare constă în existența unei bănci centrale este paradoxală, pentru că banca centrală poartă responsabilitatea principală în agravarea şi prelungirea crizelor. Nu putem, totuşi, să nu amintim că instituirea liberei întreprinderi bancare bazate pe rezerva fracționară, cu toate că ar mai scădea din intensitatea crizelor, nu le-ar elimina întrutotul, ceea ce înseamnă că, în ultimă instanță, diferiții agenți economici implicați (în esență bancherii şi cetățenii care sunt potențial afectați de criză) vor face presiuni pentru instituirea băncii centrale. *Singura posibilitate de a întrerupe acest cerc vicios este recunoaşterea activității bancare cu rezervă fracționară ca sursă a întregii probleme.* De fapt, reinstituirea cerinței de disponibilitate totală (100%) a rezervelor nu numai că ar evita crizele bancare şi recesiunile, ci ar elimina şi acest argument, care este unul dintre cele mai învechite argumente invocate în justificarea existenței băncii centrale.

În sfârşit, vom menționa alte două argumente, subsidiare, care s-au adus în sprijinul băncii centrale. Primul se referă la „necesitatea" unei politici monetare „raționale", care să fie impusă de sus cu ajutorul băncii centrale. Cel de-al doilea argument este legat de primul şi se referă la necesitatea unei politici de cooperare monetară între diferite țări, care, se susține din nou, implică existența şi coordonarea diferitelor bănci centrale. Într-o secțiune viitoare vom studia în amănunt imposibilitatea teoretică a

unei politici monetare şi bancare aplicate într-o manieră centralizată şi coercitivă prin intermediul băncii centrale şi, tot acolo, vom aplica sectorului bancar şi financiar teoria imposibilității socialismului. De aceea, renunțăm acum la analiza aprofundată a acestor ultime două argumente.

Poziția teoreticienilor Şcolii monetare care au apărat libera întreprindere bancară

Din nefericire, teoreticienii Şcolii monetare (*Currency School*), datorită incapacității de a identifica efectul economic al depozitelor cu cel al bancnotelor şi naivității de a propune crearea unei bănci centrale pentru a remedia abuzurile activității bancare bazate pe rezerva fracționară, nu au fost în stare să anticipeze că remediul propus de ei va sfârşi prin a fi mult mai rău decât maladia căreia îi puseseră diagnosticul corect. Doar o mână de teoreticieni ai Şcolii monetare au fost, totuşi, capabili să înțeleagă că solvabilitatea şi stabilitatea monetară pe care le urmăreau ar fi într-un pericol şi mai mare dacă s-ar înființa o bancă centrală şi au propus, ca pe un rău mai mic, păstrarea sau înființarea unui sistem de liberă întreprindere bancară cu scopul de a pune, în măsura în care se putea, capăt abuzurilor. Cu toate acestea, cei mai mulți dintre aceşti autori ai Şcolii monetare şi apărători ai liberei întreprinderi bancare nu şi-au făcut iluzii în privința posibilităților de expansiune ale acestui sistem şi au susținut tot timpul că soluția *definitivă* a problemelor apărute se va obține doar odată cu interzicerea emiterii de noi mijloace fiduciare (*i.e.*, odată cu interzicerea expansiunii creditului fără acoperire în creşterea economisirii voluntare reale). Şi dacă au propus o activitate bancară înzestrată cu libertatea de a emite bancnote şi crea depozite, au făcut-o cu scopul final ca, prin mecanismele de compensare şi lichidare interbancară, prin controlul şi supervizarea exercitate de clientelă cu ajutorul pieței şi prin falimentul imediat al băncilor care şi-au pierdut încrederea publicului, să se poată limita cu mai multă eficiență crearea de bancnote şi depozite fără acoperire[61]. Au crezut că vor obține, pe această cale indirectă, o aproximare

[61] Dezvoltarea pe care o vor cunoaşte în viitor sistemele de plăți şi compensare prin internet şi alte forme de comunicare cu ajutorul computerului va face ca „golirea" acelor bănci care operează cu rezerve fracționare să aibă loc practic imediat ce apare chiar şi *cea mai mică îndoială* în privința solvabilității lor. În acest sens, revoluția tehnologică a comunicațiilor informatice va tinde să stimuleze o activitate bancară privată care va păstra rezerve apropiate de 100% (presupunând că s-ar privatiza complet şi ar dispărea banca centrală). Vezi

eficientă a scopului de a păstra o rată a rezervelor de 100% (atât pentru bancnote, cât şi pentru depozite), care, pe de altă parte, ar fi fost de urmărit cu toate mijloacele juridice disponibile în fiecare circumstanță istorică.

Aceasta a fost ideea susținută inițial în Franța de Victor Modeste[62]. Cu acelaşi scop, Henri Cernuschi a afirmat pe 24 octombrie 1865, dinaintea unei comisii dedicate investigării activității bancare:

> „Cred că ceea ce numim libertate bancară ar avea drept rezultat dispariția completă a bancnotelor în Franța. Îmi doresc să ofer tuturor dreptul de a emite bancnote, astfel încât nimeni să nu le mai accepte."[63]

---

articolul elevului nostru, Jesper N. Katz, „An Austrian Perspective on the History and Future of Money and Banking", Erasmus Programme in Law and Economics, vară 1997. Vezi şi *The Future of Money in the Information Age*, James A. Dorn, ed., Cato Institute, Washington, D.C., 1997. Cât priveşte cărțile de credit, sau banii de „plastic" sau „electronici", cum li se mai spune de obicei, trebuie să clarificăm faptul că *nu sunt monedă*, ci doar instrumente care, asemenea cecurilor de hârtie, permit să se facă plățile în adevărata monedă (sau în substitutele bancare perfecte, precum depozitele bancare).

[62] Victor Modeste, „Le billet des banques d'émission et la fausse monnaie", *Le Journal des Économistes* n.s. 3, 15 august, 1866.

> [63] „Je crois que ce qu'on appelle liberté bancaire aurait pour résultat la disparition complète des billets de banque en France. Je souhaite donner à tout le monde le droit d'émettre des billets, de sorte que plus personne désormais n'en accepterait."
> (Henri Cernuschi, *Contre le billet de banque,* Guillaumin, Paris, 1866, p. 55)

Vezi şi interesanta lucrare a lui Cernuschi, *Mécanique de l'échange,* A. Lacroix, Paris, 1865. Ludwig von Mises, care a acceptat întru totul opiniile lui Modeste şi Cernuschi citate mai sus, nu numai că a inclus în *Acțiunea umană* citatul de mai sus, ci a şi adăugat:

> „[L]ibertatea de a emite bancnote ar fi redus considerabil întrebuințarea acestora, dacă nu ar fi suprimat-o complet."
> (Mises, *Human Action*, p. 446)

Teoreticienii Şcolii bancare, de asemenea adepți ai liberei întreprinderi bancare, i s-au opus lui Cernuschi. În Franța, această şcoală a fost condusă de Jean-Gustav Courcelle-Seneuil. Vezi în special cartea sa, *La banque libre: exposé des fonctions du commerce de banque et de son application à l'agriculture suivi de divers écrits de controverse sur la liberté des banques,* Guillaumin, Paris, 1867. Cea mai bună relatare a doctrinelor lui Modeste şi Cernuschi (incluzând o analiză a diferențelor dintre ei) se găseşte la Oskari Juurikkala, „The 1866 False Money

Doctrina lui Cernuschi a avut doar două defecte: s-a referit doar la bancnote, nu şi la depozitele bancare, şi a ignorat soluția mai radicală a lui Modeste, care a recunoscut caracterul fraudulos al activității bancare libere bazate pe rezerva fracționară şi a recomandat ca exercitarea ei să fie declarată, în toate cazurile, ilegală.

În paralel cu dezvoltarea acestui curent, al liberei întreprinderi bancare şi al rezervelor 100% în cadrul Şcolii monetare franceze, s-a petrecut acelaşi lucru, la un nivel mai aprofundat, cu o serie de economişti germani, dintre care se remarcă Hübner şi Michaelis. Această Şcoală de limbă germană a fost puternic influențată de curentul împotriva activității bancare cu rezervă fracționară şi a băncii centrale, care se conturase anterior în Statele Unite începând cu panica din 1819. După cum am văzut deja, în Statele Unite, Condy Raguet şi alții (William M. Gouge, John Taylor, John Randolph, Thomas Hart Benton, Martin Van Buren etc.) au dezvoltat o întreagă doctrină monetară, foarte critică la adresa activității bancare[64]. Aceştia au identificat corect activitatea bancară cu rezerve fracționare drept cauză ultimă a crizelor şi au conchis că reinstituirea ratei rezervelor de 100% este singura cale de a le eradica[65]. Tellkampf, care a călătorit în tinerețe în America, a fost martorul abuzurilor sistemului bancar cu rezervă fracționară din această țară şi al efectelor sale recesive, foarte dăunătoare, şi s-a impregnat cu riguroasa teorie monetară care s-a format în America în acei ani. Întors în Germania, când a fost numit profesor de economie la Breslau, a scris o serie de lucrări în care a

---

Debate, in the *Journal des Économistes*: Déjà Vu for Austrians?" *Quarterly Journal of Austrian Economics* 5, nr. 4, iarna 2002, p. 43-55.

[64] O altă voce care s-a ridicat în favoarea unui sistem bancar supus cerinței de păstrare a unei rate de 100% a rezervelor a fost cea a faimosului Davy Crockett, erou al frontierei devenit senator, pentru care sistemele bancare cu rezervă fracționară erau „un fel de escrocherie la scară mare". (Skousen, *The Economics of a Pure Gold Standard*, p. 32) Vederi similare erau împărtăşite de Andrew Jackson, Martin Van Buren, Henry Harrison şi James K. Polk, toți urmând să devină preşedinți ai Statelor Unite.

[65] Un rezumat al dezvoltării acestei şcoli în Statele Unite în prima jumătate a secolului al XIX-lea se poate găsi în articolul lui James E. Philbin, „An Austrian Perspective on Some Leading Jacksonian Monetary Theorists", *The Journal of Libertarian Studies: An Interdisciplinary Review* 10, nr. 1, toamnă 1991, p. 83-95. O altă carte despre diferitele Şcoli bancare şi monetare care s-au dezvoltat în prima jumătate a secolului al XIX-lea în Statele Unite este Harry E. Miller, *Banking Theory in the United States Before 1860,* (1927; Augustus M. Kelley, New York, 1972).

susţinut interzicerea emiterii de mijloace fiduciare de către bănci[66]. Doctrinele lui Tellkampf şi ale Şcolii americane au fost preluate de Otto Hübner, care a observat că băncile tind să fie mai puţin insolvente dacă activitatea bancară este mai puţin reglementată. Pentru Hübner, un sistem de bănci privilegiate, protejate şi sprijinite de o bancă centrală, care tinde să favorizeze comportamentul iresponsabil, se opunea unui sistem de liberă întreprindere bancară, lipsit de o bancă centrală care să îl susţină sau să acorde privilegii, în care fiecare bancă trebuie să poarte responsabilitatea propriilor acţiuni şi, deci, în care, în aceleaşi circumstanţe, băncile vor acţiona cu mai multă prudenţă şi responsabilitate. Hübner considera că scopul final trebuia să fie interzicerea emiterii de bancnote fără acoperire 100% cu bani din metal preţios, dar, ţinând cont de situaţia

---

[66] Johann Ludwig Tellkampf, *Essays on Law Reform, Commercial Policies, Banks, Penitentiaries, etc., in Great Britain and the United States of America,* Williams and Norgate, Londra, 1859. Vezi şi *Die Prinzipien des Geld- und Bankwesens,* Puttkammer and Mühlbrecht, Berlin, 1867. Încă din 1912, Mises a făcut referire la propunerile lui Tellkampf (şi Geyer) în următorul pasaj, destul de uimitor:

> „Emiterea de mijloace fiduciare a făcut posibilă evitarea convulsiilor care ar fi avut loc odată cu creşterea valorii de schimb obiective a banilor şi a redus costul aparatului monetar."
> (Mises, *The Theory of Money and Credit*, p. 359)

Avem de-a face cu o afirmaţie surprinzătoare din partea lui Mises, care, la sfârşitul cărţii, propune o reinstaurare a ratei rezervelor de 100% şi interzicerea creării de noi mijloace fiduciare, în consonanţă cu Tellkampf şi Geyer (dintre adepţii băncii centrale) şi cu Hübner şi Michaelis (dintre adepţii liberei întreprinderi bancare). După cum am putut vedea în capitolul VII, o contradicţie similară există între ceea ce a scris Hayek în *Monetary Theory and The Trade Cycle* (1929) şi în *Prices and Production* (1931). Singura explicaţie se poate găsi în procesul de evoluţie intelectuală prin care au trecut cei doi autori, care nu au îndrăznit dintru început să apere cu putere implicaţiile propriilor analize. Mai mult, trebuie să avem în vedere că Mises susţine, după cum vom vedea în capitolul următor, instituirea unei rate a rezervelor de 100% doar pentru bancnotele şi depozitele *nou create*, asemenea Legii lui Peel. Prin urmare, este cumva de înţeles faptul că menţionează „avantajele" emiterii de mijloace fiduciare, dar este surprinzător că nu explică de ce sistemul pe care îl consideră adecvat în viitor nu ar fi fost, de asemenea, cel mai bun şi în trecut. După părerea noastră, avantajele emiterii de mijloace fiduciare în trecutul istoric sunt insignifiante în comparaţie cu prejudiciile mari, sub forma crizelor şi recesiunilor economice, pe care le-a cauzat şi, în special, cu deficienţele grave ale sistemului financiar actual, care provin tocmai din erorile comise în trecut.

la care se ajunsese, credea că drumul cel mai facil şi rapid spre sistemul ideal trecea prin libertatea bancară, cu cerința ca fiecare bancă să fie responsabilă pentru respectarea strictă a obligațiilor sale[67].

Acest curent de gândire a fost îmbogățit de contribuțiile remarcabilului teoretician Philip Joseph Geyer care, deja în 1867, a articulat o teorie a ciclurilor economice – precursoare celei propuse în această carte – care a fost ulterior dezvoltată până la consecințele ultime de către Mises şi Hayek. Mai exact, Geyer a făcut o sinteză impecabilă a sistemului bancar cu rezervă fracționară, explicând felul în care crizele sunt generate de activitatea bancară prin producerea a ceea ce el numeşte „capital artificial" (*künstliches Kapital*), care se referă exact la mijloacele fiduciare generate de bănci şi lipsite de acoperire în bogăția reală provenită din economisirea voluntară. Geyer arată motivul pentru care aceasta duce la un *boom* care se va transforma inevitabil într-o criză bancară şi recesiune economică[68]. În final, menționăm că Otto Michaelis, asemenea lui Hübner, a susținut un sistem al liberei întreprinderi bancare ca măsură pentru limitarea abuzurilor şi apropierea de idealul ratei rezervelor de 100%[69].

Tradiția lui Modeste, Cernuschi, Hübner şi Michaelis a fost continuată de Ludwig von Mises, care a determinat în 1912 avansul categoric al postulatelor Şcolii monetare, nu numai prin integrarea efectelor bancnotelor şi depozitelor în cadrul teoriei mijloacelor fiduciare, ci şi prin cuplarea teoriei monetare cu teoria utilității marginale şi cu teoria capitalului

---

[67] Vezi Otto Hübner, *Die Banken*, publicată de autor la Leipzig în 1853 şi 1854.

[68] Philip Geyer, *Theorie und Praxis des Zettelbankwesens nebst einer Charakteristik der Englischen, Französischen und Preussischen Bank*, Fleischmann's Büchhandlung, München, 1867. Vezi şi *Banken und Krisen,* T.O. Weigel, Leipzig, 1865. Vera C. Smith critică propunerile lui Geyer şi Tellkampf de abolire a emiterii de mijloace fiduciare şi de instituire a ratei rezervelor de 100%. Smith susține că o asemenea acțiune ar declanşa procese deflaționiste, dar nu ia în considerație că nu este necesar să se restabilească raportul dintre bancnote şi metal prețios care a existat înainte de emiterea mijloacelor fiduciare. Vom vedea acest lucru în capitolul următor, când vom studia procesul de tranziție către un sistem bazat pe principiile de drept. Orice proces temeinic de tranziție cere evitarea deflației şi redefinirea raportului dintre mijloacele fiduciare şi metalul prețios în funcție de cantitatea totală de bancnote şi depozite deja emisă de sistemul bancar. Aşadar, accentul nu cade pe declanşarea unei contracții monetare, ci pe eliminarea oricărei expansiuni ulterioare a creditului.

[69] Otto Michaelis, *Volkswirthschaftliche Schriften*, vol. 1 şi 2, Herbig, Berlin 1873.

elaborată de Böhm-Bawerk. Astfel, pentru prima oară, a oferit o teorie coerentă, completă şi integrată a ciclurilor economice. Mises a înțeles că propunerea teoreticienilor englezi ai Şcolii monetare de înființare a unei bănci centrale era greşită şi că unica şi cea mai bună cale de a obține obiectivele de solvență monetară ale acestei Şcoli consta în instituirea liberei întreprinderi bancare, cu respectarea, fără privilegii, a dreptului privat (*i.e.*, a cerinței ca rata rezervelor să fie 100%). Mai mult, Mises şi-a dat seama că majoritatea celor care susțineau principiile Şcolii bancare au acceptat cu satisfacție înființarea unei bănci centrale care, în calitatea sa de împrumutător ultim, trebuia să garanteze şi să perpetueze privilegiile expansioniste ale băncilor private. Aceste bănci au făcut eforturi din ce în ce mai mari pentru a se elibera de datoriile contractuale şi a se devota „afacerii" profitabile a creării de monedă fiduciară prin expansiunea creditului, iar sprijinul băncii centrale le-a permis să acționeze astfel fără să se teamă prea mult de problemele de lichiditate. Nu este, astfel, de mirare că Mises a criticat cu insistență Legea lui Peel din 1844, în ciuda bunelor sale intenții, pentru că nu a eliminat, aşa cum a făcut în cazul bancnotelor, crearea expansionistă a depozitelor fiduciare. Mises condamnă, de asemenea, utilizarea legii pentru instituirea şi consolidarea unui sistem bazat pe banca centrală care, după cum ştim, a fost folosit în cele din urmă pentru promovarea unor politici de haos monetar şi abuzuri financiare mult mai rele decât acelea pe care dorea să le remedieze inițial.

Contribuția fundamentală a lui Mises privitoare la domeniul banilor şi al ciclurilor economice este cuprinsă în lucrarea *The Theory of Money and Credit*, publicată inițial în 1912[70]. Abia după alți opt ani, în 1920,

[70] Mises, *Theorie des Geldes und der Umlaufsmittel.* H.E. Batson a tradus lucrarea în limba engleză, iar Jonathan Cape a publicat prima ediție engleză la Londra, în 1934. Astfel, se poate să fi avut o influență asupra tezei de doctorat a Verei Smith, care a fost publicată cu doi ani mai târziu. Este interesant că Smith îl include pe Mises, împreună cu Hübner, Michaelis şi Cernuschi, în tabelul de la paginile 144-145 al cărții sale, la secțiunea corespunzătoare celor mai stricți teoreticieni ai Şcolii monetare, care, totuşi, susțin sistemul de liberă întreprindere bancară, considerându-l cea mai bună cale spre obținerea ratei rezervelor de 100%, date fiind circumstanțele. Probabil că una dintre cele mai valoroase contribuții ale cărții lui Smith este evidențierea faptului că Şcoala bancară nu coincide cu exactitate şi în mod automat cu Şcoala liberei întreprinderi bancare, şi nici Şcoala monetară cu Şcoala băncii centrale. Dimpotrivă, teoreticienii se împart în patru categorii care pot fi descrise într-un tabel cu două linii şi două

Mises a enunţat faimoasa teoremă a imposibilităţii calculului economic în regim socialist, iniţiind importanta polemică ce s-a dezvoltat în jurul acestui subiect în următoarele decenii. Nu există nici o dovadă explicită care să sugereze că Mises era conştient de aplicabilitatea directă pe care argumentele aduse de el în 1920 cu privire la imposibilitatea socialismului o aveau, de asemenea, în cazul activităţii bancare cu rezervă fracţionară şi, în special, în cazul înfiinţării şi funcţionării unei bănci centrale. Cu toate acestea, în secţiunea următoare vom susţine teza conform căreia analiza noastră, privitoare la activitatea bancară cu rezerve fracţionare şi la instituţia băncii centrale, nu este decât un caz

---

coloane. Datorită relevanţei sale, vom include aici o versiune revizuită a tabelului Verei Smith:

Tabelul VIII-1

	Şcoala liberei întreprinderi bancare	*Şcoala băncii centrale*
Şcoala bancară (*rezervă fracţionară*)	Majoritatea teoreticienilor Şcolii bancare din secolul al XIX-lea. White, Selgin, Dowd şi David Friedman în secolul al XX-lea.	Keynesiştii şi majoritatea monetariştilor din secolul al XX-lea.
	⇒ (Evoluţia naturală a Şcolii bancare)	
Şcoala monetară (*rata rezervelor de 100%*)	Cernuschi, Hübner, Michaelis, Mises, Hayek, posibil, în 1925 şi 1937, Huerta de Soto, Joseph Salerno, Hans-Hermann Hoppe şi Jörg Guido Hülsmann.	Propunerea făcută de Şcoala de la Chicago în anii 1930, Maurice Allais
	⇐ (Evoluţia naturală a Şcolii monetare)	

Clasificarea teoreticienilor în patru şcoli (Libera întreprindere bancară cu rezerve fracţionare, Sistemul băncii centrale cu rezerve fracţionare, Libera întreprindere bancară cu rezerve 100% şi Sistemul băncii centrale cu rezerve 100%) este mult mai precisă şi mai relevantă decât metoda aleasă, printre alţii, de către Anna J. Schwartz şi Lawrence H. White, care identifică doar trei şcoli, Şcoala monetară, Şcoala bancară şi Şcoala liberei întreprinderi bancare. (Vezi Anna J. Schwartz, „Banking School, Currency School, Free Banking School", p. 148-152)

specific dat de aplicarea teoremei generale a imposibilității socialismului în domeniul financiar[71].

3.

Aplicarea „teoremei imposibilității socialismului" în cazul băncii centrale

În capitolul II am văzut că, de-a lungul istoriei, băncile centrale nu au apărut ca urmare a unui proces spontan şi evolutiv al pieței libere, ci ca o consecință a intervenției deliberate a guvernământului în mediul bancar. Mai exact, instituția băncii centrale îşi are rădăcinile în eşecul autorităților publice de a defini şi apăra adecvat drepturile de proprietate ale deponenților; cu alte cuvinte, eşecul de a pune capăt folosirii abuzive a banilor pe care bancherii îi primeau de la clienții lor în scopul depozitării. Acest eşec a dus la dezvoltarea activității bancare cu rezervă fracționară, care, după cum ştim deja, oferă băncilor o profitabilitate enormă, deoarece le permite să creeze *ex nihilo* noi instrumente monetare. Cunoaştem deja efectele negative pe care acest tip de activitate bancară le are asupra structurii economice, sub forma crizelor şi recesiunilor foarte grave care, în principiu, ar trebui să justifice dedicarea unei atenții deosebit de mari din partea statului pentru garantarea respectării principiilor legale tradiționale (depozite la vedere cu rată a rezervelor de 100%). Cu toate acestea, de-a lungul istoriei, departe de a-şi spori zelul cu care asigura respectarea dreptului privitor la activitatea bancară, guverna-

[71] Referitor la evoluția pe care a cunoscut-o în Spania doctrina favorabilă băncii centrale şi la influența acestei doctrine asupra înființării băncii spaniole de emisiune, vezi Luis Coronel de Palma, *La evolución de un banco central,* Real Academia de Jurisprudencia y Legislación, Madrid, 1976, şi sursele citate acolo. Vezi, de asemenea, Rafael Anes, „El Banco de España, 1874-1914: un banco nacional", şi Pedro Tedde de Lorca, „La banca privada española durante la Restauración, 1874-1914.", ambele incluse în volumul 1 al *La banca española en la Restauración,* Servicio de Estudios del Banco de España, Madrid, 1974. În ciuda valoroaselor surse bibliografice incluse în aceste lucrări, încă nu s-a scris o istorie a gândirii economice spaniole despre polemica dintre susținătorii băncii centrale şi cei ai liberei întreprinderi bancare. Cel mai important teoretician al liberei întreprinderi bancare (cu rezervă fracționară) din Spania a fost Luis María Pastor (1804-1872). Vezi cartea sa, *Libertad de Bancos y Cola del de España,* B. Carranza, Madrid, 1865.

mântul a fost cel dintâi care s-a folosit de activitatea bancară, acordând bancherilor tot felul de privilegii. Astfel, pentru a face față dificultăților fiscale pe care şi le creează în continuu prin propria iresponsabilitate financiară, statul nu numai că a legalizat activitatea bancară cu rezerve fracționare prin acordarea privilegiului corespunzător, ci a şi încercat, de-a lungul istoriei, să profite de acest aranjament, fie prin pretenția ca o mare parte din creditele create *ex nihilo* de sistemul bancar cu rezervă fracționară să fie acordate statului însuşi, fie oprind pentru el însuşi, în totalitate sau în parte, exercitarea extrem de profitabilei activități bancare cu rezerve fracționare.

Bancherii privați, pe de altă parte, nu au putut să nu observe că activitatea lor era supusă repetat unor panici şi crize de lichiditate care puneau adesea în pericol continuitatea profitabilelor afaceri pe care le conduceau. De aceea ei au fost primii interesați de înființarea unei bănci centrale care, în calitate de ultim împrumutător, să le garanteze supraviețuirea în vremurile de restrişte. În acest fel, interesele bancherilor privați au ajuns să coincidă cu cele ale statului şi băncii sale centrale, formându-se o simbioză între unii şi ceilalți. Statul obține o finanțare facilă, sub forma creditelor şi inflației fiduciare, ale cărei costuri trec neobservate de către cetățeni, care nu percep, inițial, impozitarea crescută. Bancherii privați acceptă cu satisfacție existența băncii centrale şi a reglementărilor sale, deoarece înțeleg că, în ultimă instanță, întreg sistemul activității lor s-ar prăbuşi în lipsa unei instituții oficiale care să le ofere lichiditatea necesară atunci când apar „inevitabilele" crize bancare şi recesiuni economice.

De aceea, împreună cu Vera Smith, putem conchide că banca centrală nu este rezultat spontan al funcționării pieței, ci a fost impusă prin coerciție de către stat, pentru atingerea unor scopuri certe (în special pentru finanțarea mai facilă a cheltuielilor sale şi pentru dirijarea mereu popularelor politici inflaționiste), cu acceptul şi sprijinul băncilor private care, în această privință, au fost complicele statului în aproape toate circumstanțele istorice[72].

---

[72] „Banca centrală nu este produsul natural al dezvoltării activității bancare. Este impusă din afară sau emerge ca rezultat al favorurilor statului. Acest factor este răspunzător pentru efectele marcante asupra întregii structuri a monedei şi creditului, care o pun într-un evident contrast față de ceea ce s-ar întâmpla într-un sistem de liberă întreprindere bancară din care ar absenta protecția statului."
(Smith, *The Rationale of Central Banking and the Free Banking Alternative*, p. 169)

Acesta este modul în care a apărut în istorie instituția băncii centrale, bazată pe relația tradițională de complicitate şi coincidența de interese dintre stat şi bancheri, care explică perfect relațiile de intimă „înțelegere" şi „cooperare" dintre aceste două tipuri de instituție. În prezent, această relație se poate observa, cu mici variații de nuanță, în toate țările occidentale şi cu aproape toate ocaziile. Banca centrală garantează supravegherea băncilor private, supunându-le controlului economic şi politic echivalent, în ultimă instanță, unei tutele complete, exercitate de stat. Mai mult, banca centrală este gândită să dirijeze politica monetară şi de credit a fiecărei țări, pentru atingerea unor anumite obiective de politică economică. În paragraful următor vom prezenta motivele pentru care este teoretic imposibil ca banca centrală să poată elimina gravele discoordonări şi tulburări economice din sistemul monetar şi de credit[73].

Astfel, acceptăm ipoteza Profesorului Charles Goodhart (vezi nota nr. 73), care consideră că instituirea băncii centrale este o consecință necesară a trecerii de la un sistem de monedă-marfă la un sistem de monedă fiduciară. Acceptăm această ipoteză atât timp cât se ține cont de faptul că această tranziție nu este un rezultat spontan al pieței, ci, din contră, este rezultatul inevitabil al violării principiilor legale tradiționale (rată a rezervelor de 100% pentru depozitele la vedere), care sunt esențiale pentru buna funcționare a oricărei piețe. Singura eroare serioasă pe care o găsim în cartea Verei Smith constă în eşecul autoarei de a înțelege întru totul că sistemul băncii centrale nu este decât consecința logică şi inevitabilă a introducerii treptate şi insidioase a sistemului cu rezerve fracționare de către bancherii privați (cu complicitatea istorică a statului). Din păcate, Smith nu acordă atenție propunerilor de instituire a ratei rezervelor de 100% care circulau deja la momentul scrierii cărții sale. Dacă ar fi examinat aceste propuneri, ar fi înțeles că un adevărat sistem de liberă întreprindere bancară necesită reinstituirea ratei rezervelor de 100% în cazul depozitelor la vedere. După cum vom vedea, mulți dintre teoreticienii actuali care susțin libera întreprindere bancară comit aceeaşi eroare.

[73] O lucrare deja clasică despre evoluția băncilor centrale este cea a lui Charles Goodhart, *The Evolution of Central Banks,* ed. a 2-a, MIT Press, Cambridge, Mass., 1990, în special p. 85-103. Un scurt şi util rezumat al apariției şi dezvoltării băncilor centrale se găseşte la p. 9 şi urm. ale cărții lui Tedde de Lorca, *El Banco de San Carlos, 1782-1822.* Ramón Santillana oferă o bună ilustrare a modului în care s-a format banca centrală în Spania secolului al XIX-lea ca urmare a dificultăților financiare ale statului, care era tot timpul pus în situația de a se folosi de privilegiul creării de monedă (bancnote şi depozite), de care se bucură activitatea bancară bazată pe rezerve fracționare. Vezi cartea lui Santillana, *Memoria histórica sobre los bancos Nacional de San Carlos, Español de San Fernando, Isabel II,*

Teoria imposibilității coordonării sociale prin coerciție instituțională sau prin nerespectarea principiilor legale tradiționale

În alt loc, am susținut teza conform căreia socialismul ar trebui redefinit ca sistem al agresiunii instituționale asupra exercitării libere a funcției antreprenoriale[74]. Această agresiune poate lua forma fie a violenței fizice (sau amenințării cu aceasta) direct exercitate de autoritățile statului, fie a privilegiilor oferite diferitelor grupuri sociale (sindicate, bancheri etc.), astfel încât, cu susținerea statului, să poată acționa fără respectarea principiilor legale tradiționale. Tentativa de coordonare a societății prin coerciție instituțională reprezintă o eroare intelectuală, deoarece este teoretic imposibil pentru o agenție împuternicită cu exercitarea agresiunii instituționale să obțină informația necesară pentru coordonarea societății prin decretele sale[75]. Valabilitatea afirmației de mai sus este dată de următoarele patru motive: *în primul rând*, este imposibil ca agenția să asimileze constant volumul enorm de informație practică din mințile diferitelor ființe umane; *în al doilea rând*, natura subiectivă, tacită, practică şi nonverbală a majorității informației necesare împiedică transmiterea ei către agenția centrală; *în al treilea rând*, nu se poate transmite nici informația care nu a fost încă descoperită sau creată de cei care acționează şi care se naşte doar ca rezultat al procesului de piață generat de exercitarea funcției antreprenoriale în condițiile respectării principiilor legale; *în al patrulea rând*, coerciția îi împiedică pe antreprenori să descopere sau să creeze informația necesară coordonării societății.

Aceasta este exact esența argumentului original al lui Mises, prezentat în 1920 în articolul despre imposibilitatea socialismului şi, în general, a intervenției statului în economie. Acest argument demonstrează teoretic eşecul istoric al economiilor socialiste din fostul bloc estic, ca şi tensiunile, malajustările şi ineficiențele crescânde pe care le generează Statul intervenționist al bunăstării, specific economiilor occidentale.

Nuevo de San Fernando, y de España (retipărită de Banco de España, Madrid, 1982,) în special p. 1, 3, 132, 236 şi 237.

[74] Huerta de Soto, *Socialismo, cálculo económico y función empresarial,* p. 87. Vezi şi Jesús Huerta de Soto, „The Economic Analysis of Socialism", în Gerrit Meijer, ed., *New Perspectives on Austrian Economics*, Routledge, Londra şi New York, 1995, cap. 14.

[75] Huerta de Soto, *Socialismo, cálculo económico y función empresarial,* p. 95.

De asemenea, acordarea de privilegii contrare principiilor legale tradiționale face imposibilă cooperarea coordonată dintre diferiții agenți ai societății. Principiile legale tradiționale sunt esențiale pentru exercitarea coordonată şi paşnică a funcției antreprenoriale. Încălcarea lor sistematică împiedică, în mai mare sau mai mică măsură, creativitatea liberă a antreprenorilor şi, odată cu aceasta, crearea şi transmiterea informației necesare pentru coordonarea societății. Când aceste principii sunt ignorate, malajustările sociale rămân ascunse sau tind să se înrăutățească sistematic[76].

Consecința inevitabilă a exercitării sistematice a coercției asupra societății de către stat şi acordarea de privilegii contrare principiilor legale tradiționale este apariția unei dezordini şi malajustări sociale generalizate în toate domeniile şi la toate nivelurile afectate de coercția şi privilegiile menționate. Concret, atât coercția, cât şi privilegiile încurajează crearea informației eronate şi faptele iresponsabile, corupând obiceiurile comportamentale individuale supuse normelor legale (în sens material), favorizând dezvoltarea economiei subterane şi creând sau alimentând, pe scurt, tot felul de dezajustări şi conflicte sociale.

Aplicarea teoremei imposibilității socialismului la cazul băncii centrale şi al sistemului bancar cu rezerve fracționare

Una dintre tezele centrale ale acestei cărți este aceea că teorema imposibilității socialismului, împreună cu analiza realizată de Şcoala austriacă asupra inevitabilelor efecte de discoordonare socială produse de coercția instituțională şi acordarea de privilegii contrare principiilor de drept sunt direct aplicabile sistemului financiar care s-a dezvoltat în economiile noastre. Acest sistem este bazat pe activitatea băncilor private cu rezerve fracționare şi este controlat de o instituție oficială (banca centrală) care a devenit arhitectul politicii monetare.

Într-adevăr, întreg sistemul financiar şi bancar modern al economiilor de piață se sprijină, pe de o parte, pe exercitarea sistematică a coercției contra acțiunii libere a funcției antreprenoriale în domeniul financiar şi, pe de altă parte, pe cedarea către băncile private de privilegii contrare principiilor legale tradiționale, astfel încât să poată opera cu rezerve fracționare.

Nu este necesar să insistăm asupra naturii juridice a privilegiului „odios" pe care îl presupune activitatea bancară cu rezerve fracționare,

---

[76] O analiză detaliată a concluziilor teoretice rezumate mai sus se poate găsi în primele trei capitole din Huerta de Soto, *Socialismo, cálculo económico y función empresarial*, p. 21-155.

deoarece i-am dedicat deja o analiză amănunțită în primele trei capitole. Cât priveşte exercitarea sistematică a coerciției în domeniul financiar şi bancar, este uşor de înțeles că aceasta se realizează, în primul rând, prin dispoziții legislative sau obligatorii care impun acceptarea ca mijloc de plată liberator a monedei emise, cu caracter de monopol, de către banca centrală[77]. Coerciția instituțională a băncii centrale se manifestă, în egală măsură, prin întreaga rețea a legislației administrative bancare, destinată controlului amănunțit al operațiunilor entităților de creditare şi, la nivel macroeconomic, definirii şi aplicării politicii monetare a fiecărei țări[78].

Pe scurt, cu greu putem evita concluzia că „organizarea sistemului bancar este mult mai apropiată de o economie socialistă decât de una capitalistă"[79]. În chestiunile bancare şi ale creditului ne aflăm, prin

---

[77] Drept exemplu stă articolul 15 al Statutului de autonomie al Băncii Spaniei nr. 13/1994, din 1 iulie:

> „Banca Spaniei va avea autoritatea *exclusivă* de a emite bancnote denominate în pesete care, indiferent de regimul legal al monedei metalice, *vor reprezenta unicul mijloc legal de plată pe teritoriul spaniol, cu putere liberatorie plină şi nelimitată.*"
> (*Monitorul oficial* al Spaniei, 2 iulie 1994, p.15404, subl. n.)

Dat fiind că Spania a intrat, începând cu 1 ianuarie 2002, în Uniunea Monetară Europeană, peseta şi Banca Spaniei au fost înlocuite cu euro şi, respectiv, Banca Centrală Europeană.

[78] Vezi, de exemplu, lista generală a funcțiilor băncii centrale inclusă în articolul 7 al Statutului de autonomie al Băncii Spaniei menționat mai sus.

[79] Vezi lucrarea elevei noastre Elena Sousmatzian Ventura, „¿Puede la intervención gubernamental evitar las crisis bancarias?", *Revista de la Superintendencia de bancos y otras instituciones financieras*, nr. 1, aprilie-iunie 1994, p. 66-87. În această lucrare, Elena Sousmatzian adaugă că ideea conform căreia sistemul bancar actual are caracteristicile unei economii socialiste sau dirijate, chiar dacă îi poate surprinde pe mulți, poate fi uşor înțeleasă dacă ținem cont că: (a) întregul sistem se bazează pe monopolul de stat asupra monedei; (b) sistemul se bazează pe privilegiul care permite băncilor să creeze credite *ex nihilo* prin păstrarea doar a unei părți din depozite; (c) conducerea întregului sistem este efectuată de banca centrală, în calitate de autoritate monetară independentă, care acționează ca o adevărată agenție de planificare a sistemului financiar; (d) din punct de vedere legal, principiul aplicabil statului, *i.e.*, puterea de a acționa doar în propria jurisdicție, se aplică şi băncilor, spre deosebire de regula aplicabilă altor entități private, care pot face orice nu este interzis; (e) băncile, de regulă, fac excepție de la procedurile generale de faliment stipulate în dreptul comercial şi sunt supuse, în schimb, procedurilor dreptului administrativ,

urmare, în situația care a caracterizat până recent economiile din blocul estic, care au încercat să îşi coordoneze deciziile şi procesele economice printr-un sistem de planificare centrală. Cu alte cuvinte, „planificarea centrală" a devenit ceva comun în sectorul bancar şi de credit al economiilor de piață, astfel încât este firesc să aibă loc în acest domeniu efectele de discoordonare şi ineficiență care afectează socialismul. În continuare, vom studia mai amănunțit aplicarea teoremei imposibilității socialismului la trei cazuri distincte de organizare intervenționistă şi/sau cu privilegii a activității bancare, anume: (a) cazul cel mai general, al băncii centrale care îşi exercită tutela asupra unui sistem bancar bazat pe rezerve fracționare; (b) cazul băncii centrale care acționează într-un sistem bancar care operează cu o rată a rezervelor de 100%; (c) cazul unui sistem al liberei întreprinderi bancare (lipsit de reglementări şi de bancă centrală), dar care operează cu *privilegiul* de a păstra doar o fracție a rezervelor.

(a) Sistemul bazat pe o rețea de bănci private care operează cu rezerve fracționare, controlate şi supervizate de o bancă centrală

Sistemul bazat pe o bancă centrală şi pe activitatea bancară privată cu rezerve fracționare este cel mai distorsionant caz de „planificare centrală" a sistemului financiar[80]. Acest sistem este bazat pe un privilegiu de care se bucură bancherii privați (utilizarea unei rate fracționare a rezervelor) şi care, fireşte, cauzează perturbări sub forma expansiunii creditului şi a ciclurilor recurente de avânt şi prăbuşire. În plus, întregul sistem este dirijat, condus şi susținut de o bancă centrală, în calitate de împrumutător ultim, care îşi exercită în mod sistematic coerciția în domeniul bancar, financiar şi monetar.

---

precum intervenția şi înlocuirea conducerii; (f) falimentele bancare sunt evitate prin externalizarea efectelor crizelor bancare de lichiditate, ale căror costuri sunt suportate de public, prin acordarea de către banca centrală de împrumuturi la rate preferențiale, sau prin transferuri nerambursabile dintr-un fond de garantare a depozitelor; (g) există un corp vast şi complicat de reglementări care se aplică activității bancare, asemănător cu cel după care se dirijează statul; şi (h) supravegherea fiscală a intervențiilor statului în cazul crizelor bancare este slabă sau inexistentă. În multe cazuri, astfel de intervenții sunt decise *ad hoc*, iar principiile raționalității, eficienței şi eficacității sunt neglijate.

[80] Evident, lăsăm deoparte cazurile sistemelor bancare complet naționalizate (China, Cuba etc.), care în prezent nu sunt foarte relevante.

Banca centrală, prin lichiditatea pe care o pune la dispoziția băncilor în momentele de criză, tinde să contracareze mecanismele care, pe piața liberă, aduc spontan inversarea efectelor expansioniste ale activității bancare (şi care constau, mai precis, în falimentarea rapidă a băncilor mai expansioniste şi mai puțin solvabile). Prin urmare, procesul de creare a depozitelor şi expansiune a creditului (*i.e.*, fără acoperire în economisirea reală, voluntară) se poate desfăşura fără o limită în timp, agravând efectele perturbatoare asupra structurii de producție şi inevitabilele crize şi recesiuni economice pe care le generează.

Sistemului de planificare financiară construit în jurul băncii centrale îi este imposibil să elimine recurența ciclurilor economice. Tot ceea ce poate face este să amâne sosirea crizelor prin crearea de noi lichidități şi acordarea de sprijin în situațiile de criză băncilor periclitate, cu costul agravării inevitabilelor recesiuni economice. Însă, mai devreme sau mai târziu, piața tinde întotdeauna să reacționeze spontan şi să răstoarne efectele agresiunii monetare căreia este supusă, astfel încât încercările intenționate de a evita, pe calea coerciției (sau a acordării de privilegii), aceste reacții sunt sortite eşecului. Tot ce se poate obține de la aceste tentative este amânarea şi agravarea ulterioară a reversiunii necesare, care ia forma crizei economice, fără posibilitatea evitării ei. În cazul liberei întreprinderi bancare cu rezerve fracționare şi fără bancă centrală, reversiunea tinde să se producă mult mai devreme, mulțumită proceselor spontane de compensare interbancară (ceea ce nu împiedică producerea unui efect perturbator asupra structurii de producție). Odată cu crearea unei bănci centrale care furnizează, în calitate de împrumutător ultim, lichiditatea necesară în momentele de criză, procesele spontane de reversiune şi refacere ale pieței tind să fie neutralizate, iar politicile de expansiune se pot prelungi pe perioade mai mari şi efectele lor negative pot deveni mult mai grave şi durabile[81].

---

[81] Mai mult, banca centrală nu poate să garanteze tuturor clienților băncilor private recuperarea depozitelor lor în unități monetare *cu o putere de cumpărare neschimbată*. Ideea că băncile centrale „garantează" tuturor cetățenilor că îşi vor recupera depozitele, indiferent de comportamentul băncilor private care le păstrează, este o curată iluzie, din moment ce băncile centrale pot, în cel mai bun caz, doar să creeze *ex nihilo* noi lichidități pentru a face față tuturor solicitărilor de returnare a depozitelor adresate băncilor private. Procedând astfel, generează un proces inflaționist care duce, de multe ori, la scăderea semnificativă a puterii de cumpărare a unităților monetare retrase din respectivele depozite.

Banca centrală, în calitate de „agenție de planificare centrală în domeniul financiar", suferă de o contradicție inerentă. După cum a remarcat F.A. Hayek, toate băncile centrale se lovesc de o dilemă fundamentală, din moment ce administrarea politicilor lor necesită o mare putere discreționară, dar nu au toată informația necesară pentru realizarea obiectivelor. Banca centrală îşi exercită puterea asupra băncilor private îndeosebi prin amenințarea că nu le va furniza lichiditățile necesare. Şi totuşi, în acelaşi timp, se consideră că principala sarcină şi noimă a băncii centrale este tocmai aceea de a nu refuza furnizarea lichidității necesare când apar crizele bancare[82].

Aceasta explică de ce băncile centrale au dificultăți atât de mari în eliminarea crizelor economice, în ciuda efortului şi dedicării de care dau dovadă şi a controlului minuțios pe care îl exercită, cu ajutorul legislației administrative şi a coercției directe, asupra activității bancare private[83].

---

[82] „Există o dilemă fundamentală pe care o au toate băncile centrale, care face ca politica lor să fie caracterizată de multă discreție. O bancă centrală poate exercita doar un control indirect şi limitat asupra totalității mijloacelor circulante. Puterea sa este bazată în principal pe amenințarea cu refuzul furnizării de numerar la momentul critic. Şi totuşi, se consideră că este de datoria ei să nu refuze niciodată să furnizeze acest numerar, cu un anumit preț, atunci când este necesar. Aceasta este mai degrabă problema care îl preocupă inevitabil pe bancherul central în acțiunile sale zilnice, decât efectele generale ale politicii asupra prețurilor şi valorii banilor. Este o sarcină care obligă banca centrală să frâneze constant sau să contracareze evoluțiile din domeniul creditului, cărora niciun set de reguli simple nu le poate trasa direcția."
(Hayek, *The Constitution of Liberty,* p. 336)

[83] Diferitele sisteme şi agenții care au rolul de a „asigura" depozitele create în multe țări occidentale tind să producă tocmai efectul contrar celui care se urmăreşte prin instituirea lor. Aceste „fonduri de garantare a depozitelor" încurajează politici mai imprudente şi iresponsabile ale băncilor private, deoarece dau publicului siguranța falsă că depozitele lor sunt „garantate" şi că nu este necesar, prin urmare, efortul de a studia şi pune la încercare încrederea în fiecare din aceste instituții. Aceste fonduri dau şi bancherilor convingerea că, în ultimă instanță, acțiunile lor nu pot dăuna prea tare clienților lor direcți. În *The Crisis in American Banking*, Lawrence H. White, ed., New York University Press, New York, 1993, este evidențiat rolul principal pe care l-au jucat sistemele de garantare sau „asigurare" în criza bancară din anii 1990. Faptul că procesul de armonizare a legislației bancare europene a inclus şi aprobarea Directivei C.E. 94/19 din 30 mai 1994 cu privire la sistemele de garantare a depozitelor este descurajant. Această directivă dispune ca fiecare stat membru să recunoască oficial un sistem

Mai mult, asemenea Gosplan-ului, cea mai importantă agenție de planificare economică a defunctei Uniuni Sovietice, banca centrală este obligată să facă un efort necontenit de colectare a unei cantități enorme de informație statistică despre activitatea bancară, diferitele componente ale masei monetare şi cererea de bani. Această informație statistică nu include datele calitative de care banca centrală ar avea nevoie pentru ca intervenția sa să nu producă perturbări. Motivele acestei deficiențe nu sunt legate doar de volumul extraordinar al informației, ci, mai ales, de caracterul ei subiectiv, dinamic, în continuă schimbare şi deosebit de greu de obținut în domeniul financiar. Devine, astfel, dureros de evidentă imposibilitatea strângerii întregii informații necesare băncii centrale pentru a acționa în mod coordonat şi faptul că aceasta nu este altceva decât aplicarea, în acest caz, în domeniul financiar, a teoremei imposibilității socialismului.

Cunoaşterea diferitelor componente ale ofertei şi cererii de bani nu va putea fi vreodată acumulată în mod obiectiv. Dimpotrivă, avem de-a face cu o cunoaştere de natură practică, subiectivă, difuză şi dificil de articulat, izvorâtă din actele voliționale subiective ale agenților economici, care sunt în continuă schimbare şi depind, în mare măsură, de însăşi evoluția ofertei monetare. Ştim deja că orice cantitate de bani este optimă, în sensul că, odată ce s-au produs toate efectele sale asupra structurii prețurilor relative, agenții economici pot profita din plin de puterea de cumpărare a propriilor bani, indiferent de volumul lor absolut. Cele care produc grave efecte perturbatoare şi generează malajustarea generalizată sau discoordonarea acțiunilor diferiților agenți economici sunt modificările masei monetare şi ale distribuției sale, realizate prin expansiunea creditului fără acoperire în economisire, sau prin cheltuirea directă a noilor unități monetare în anumite sectoare ale economiei.

Prin urmare, nu este de mirare că sistemul băncii centrale pe care îl supunem acum analizei s-a caracterizat prin generarea celor mai grave procese de discoordonare intertemporală cunoscute în istorie. Astfel, am putut vedea deja cum, ca urmare a politicilor monetare susținute de diferite bănci centrale, în special de cele ale Angliei şi Statelor Unite, cu scopul de a „stabiliza" puterea de cumpărare a unității monetare, s-a

---

de garantare a depozitelor şi cere ca fiecare instituție de credit europeană să se afilieze uneia dintre agențiile create pentru acest scop în fiecare țară. Directiva dispune, de asemenea, ca sistemele de garantare să asigure până la 24.000 de unități monetare europene din fiecare depozit făcut de orice deponent şi ca această sumă să fie revizuită de Comisia Europeană la fiecare cinci ani.

iniţiat şi alimentat un proces major de expansiune a creditului şi masei monetare de-a lungul „înflăcărăţilor" ani douăzeci, care a dus la cea mai gravă depresiune economică a secolului trecut. Ulterior, după cel de-al Doilea Război Mondial, ciclurile economice s-au manifestat recurent, unele dintre ele fiind aproape la fel de grave ca Marea Depresiune: să ne amintim de recesiunea de la sfârşitul anilor şaptezeci şi, în mai mică măsură, de cea de la începutul anilor nouăzeci (ambele din secolul al XX-lea). Acestea s-au întâmplat în ciuda declaraţiilor programatice referitoare la necesitatea menţinerii unei politici monetare stabile de către statele şi băncile centrale şi în ciuda eforturilor imense care s-au făcut, cu resurse umane, statistice şi materiale, pentru atingerea acestui scop. Totuşi, eşecul nu poate fi mai evident de atât[84].

Băncii centrale, în calitate de agenţie de planificare financiară centrală, îi este imposibil să îndeplinească aceeaşi funcţie pe care ar îndeplini-o moneda privată într-o piaţă liberă supusă principiilor de drept. Această imposibilitate se datorează şi simplei existenţe a băncii centrale, dincolo de faptul că îi lipseşte informaţia necesară. Existenţa sa tinde să întărească efectele perturbatoare şi expansive ale sistemului bancar cu rezervă fracţionară şi să producă severe discoordonări intertemporale ale pieţei, pe care nici măcar banca centrală nu este în stare să le detecteze înainte de a fi prea târziu. Înşişi apărătorii băncii centrale, precum Charles Goodhart, s-au văzut obligaţi să accepte că, dincolo de toate eforturile depuse şi în ciuda celor stabilite prin modelele de echilibru pe care le utilizează, în practică, funcţionarilor din băncile centrale le este aproape imposibil să adapteze într-un mod adecvat oferta monetară cererii de bani, dat fiind comportamentul schimbător, dificil de anticipat

[84] Eroarea de politică monetară care a contribuit cel mai mult la apariţia Marii Depresiuni a fost cea comisă de băncile centrale europene şi de Rezerva Federală americană în anii 1920. Nu este vorba despre eşecul băncii centrale de a reacţiona adecvat la diminuarea cu 30% a cantităţii de bani aflate în circulaţie, imediat după crahul bursier din 1929, după cum au susţinut Stephen Horwitz, iar Milton Friedman şi Anna Schwartz înaintea lui. După cum ştim, criza s-a declanşat deoarece expansiunea anterioară a creditului şi monedei a cauzat perturbarea structurii de producţie şi nu pentru că procesul de reversiune corespunzător a fost însoţit de o inevitabilă deflaţie. Eroarea de interpretare a lui Horwitz şi pledoaria sa pentru argumentele invocate de membrii Şcolii moderne a liberei întreprinderi bancare cu rezervă fracţionară apar în articolul său, „Keynes' Special Theory", din *Critical Review: A Journal of Books and Ideas* 3, nr. 3 şi 4, vară-toamnă 1989, p. 411-434, în special p. 425.

şi sezonier al multiplelor variabile cu care lucrează. Este foarte dificil, dacă nu chiar imposibil, de controlat aşa-zisa „bază monetară", sau de manipulat alte mărimi monetare, cum ar fi, de exemplu, stabilirea evoluției indicelui prețurilor sau prestabilirea ratei dobânzii sau a cursului de schimb valutar, fără a genera politici monetare arbitrare sau destabilizatoare. Mai mult, Goodhart recunoaşte că băncile centrale sunt supuse aceloraşi presiuni şi forțe care afectează restul agențiilor birocratice, studiate în cadrul Şcolii opțiunilor publice (Public Choice). Într-adevăr, funcționarii băncilor centrale sunt ființe umane şi sunt supuşi aceloraşi incitative şi restricții ca şi alți funcționari. Din acest motiv, este posibil ca ei să se lase influențați, mai mult sau mai puțin, de către diferite grupuri de interese care sunt afectate de politica monetară a băncii centrale, printre care îi găsim pe politicienii doritori de voturi, bancherii privați, investitorii la bursă şi multe alte grupuri privilegiate. Goodhart conchide:

> „*Există tentația* de a greşi în favoarea laxității financiare. Creşterea ratelor dobânzii este lipsită de popularitate (politică), iar diminuarea lor este populară. Chiar şi în absența servilismului politic, de obicei se va amâna creşterea ratei dobânzii până când se va dispune de mai multe informații despre evoluțiile curente. Politicienii *nu* s-ar percepe, în general, pe ei înşişi jucând electoratului festa inflației surprinzătoare. Pe de altă parte, sugerează ca ridicarea, incomodă din perspectivă electorală, a ratei dobânzii să fie amânată, sau o măsură de diminuare să fie accelerată «în siguranță». Dar, până la urmă, se ajunge la aceeaşi situație. Această manipulare politică a ratelor dobânzii, şi deci a agregatelor monetare, duce la pierderea credibilității politicienilor şi la o atitudine cinică față de retorica lor anti-inflaționistă"[85].

[85] Charles A.E. Goodhart a scris un rezumat fidel al dificultăților insurmontabile de natură teoretică şi practică pe care trebuie să le rezolve banca centrală pentru a-şi îndeplini politica monetară. Vezi articolul său, „What Should Central Banks Do? What Should be their Macroeconomic Objectives and Operations?" din *Economic Journal* nr. 104, noiembrie 1994, p. 1424-1436. Citatul de mai sus se găseşte la p. 1426-1427. Alte lucrări interesante ale lui Goodhart includ: *The Business of Banking 1891-1914*, Weidenfeld and Nicholson, Londra, 1972 şi *The Evolution of Central Banks*. Thomas Mayer a făcut, de asemenea, referire la inevitabilele influențe politice care sunt exercitate asupra deciziilor băncilor centrale, chiar şi în cazul acelor bănci centrale care sunt cel mai puțin dependente de puterea executivă, din perspectivă legislativă. Vezi cartea lui

Recunoaşterea comportamentului dăunător (analizat de Şcoala opțiunilor publice) al funcționarilor băncii centrale şi a influenței „perverse" pe care politicienii şi grupurile de interese o au asupra acestora a dus la consensul asupra opiniei că băncile centrale ar trebui să fie cât se poate de „independente" față de deciziile politice de moment şi că această independență trebuie incorporată în legislație[86]. Aceasta ar constitui un cert pas înainte în reformarea sistemului financiar. Totuşi, chiar dacă retorica independenței băncii centrale se regăseşte în legislație sau chiar în constituție şi chiar dacă se aplică în practică (lucru mai mult decât îndoielnic în majoritatea cazurilor), multe dintre argumentele Şcolii alegerii publice, privitoare la comportamentul funcționarilor băncii centrale, ar rămâne în picioare. Mai mult şi mai important, băncile centrale ar continua să genereze dezajustări intertemporale masive şi sistematice, chiar dacă ar da impresia unei politici monetare „stabile"[87].

În final, este foarte curios cum, în contextul polemicii asupra independenței băncilor centrale, se reproduce întreaga discuție a structurii *incitativelor* celor mai potrivite pentru a motiva funcționarii băncilor centrale să dezvolte cea mai corectă politică monetară. Astfel, în legătură cu „agenția de planificare financiară centrală", s-a ajuns la reluarea sterilelor discuții despre incitative, pe marginea cărora, în anii 1960 şi 1970, teoreticienii economiilor din blocul estic au făcut să curgă râuri de cerneală. De fapt, propunerea ca remunerația funcționarilor băncilor centrale să fie condiționată de atingerea unor obiective predeterminate privind stabilitatea prețurilor este foarte asemănătoare cu mecanismele de stimulare care au fost introduse fără succes pentru ca administratorii întreprinderilor de stat să acționeze mai „eficient". Aceste tentative de reformare a sistemului de incitative au eşuat şi la fel se va întâmpla şi cu dorințele bine intenționate care stau la baza propunerilor actuale privind banca

---

Mayer, *Monetarism and Macroeconomic Policy*, Edward Elgar, Aldershot, U.K., 1990, p. 108-109.

[86] O bună trecere în revistă a diferitelor poziții şi a literaturii recente referitoare la această chestiune a fost elaborată de Antonio Erias Rey şi José Manuel Sánchez Santos în „Independencia de los bancos centrales y política monetaria; una síntesis", *Hacienda Pública Española* nr. 132, 1995, p. 63-79.

[87] Despre efectul pozitiv al independenței băncii centrale asupra sistemului financiar, vezi Geoffrey A. Wood et al., *Central Bank Independence: What is it and What Will it Do for Us?*, Institute for Economic Affairs, Londra, 1993. Vezi şi cartea lui Otmar Issing, *Central Bank Independence and Monetary Stability*, Institute for Economic Affairs, Londra, 1993.

centrală. Vor fi lipsite de succes deoarece ignoră din capul locului faptul că funcționarii din agențiile de stat, fie ele întreprinderi de stat sau bănci centrale, nu pot evada, în activitățile zilnice, din mediul birocratic în care lucrează şi *nici nu pot depăşi situația de ignoranță inerentă în care se află*. După cum a arătat János Kornai în critica adusă intențiilor de a dezvolta un sistem artificial de incitative pentru a eficientiza comportamentul funcționarilor,

> „Poate să fie impusă o schemă artificială de incitative, susținută de recompense şi penalizări. Se poate realiza o schemă care să susțină unele din motivele nedeclarate pe care tocmai le-am menționat. Dar dacă intră în conflict cu ele, s-ar putea ajunge la ezitări şi ambiguitate. Conducătorii organizației vor încerca să îi influențeze pe cei care impun schema de incitative sau vor încerca să încalce regulile… Consecința acestei proceduri nu este o piață simulată cu succes, ci obişnuitul conflict dintre cel care reglementează şi firmele reglementate prin birocrație… Birocrațiile politice sunt pradă conflictelor interne care reflectă diviziunile din societate şi diferitele presiuni venite din partea diferitelor grupuri sociale. Îşi urmăresc propriile interese individuale şi de grup, inclusiv pe cele ale agenției specializate de care aparțin. Puterea creează o tentație irezistibilă de a o folosi. Birocratul trebuie să fie intervenționist pentru că acesta este rolul său în societate; este dictat de această situație."[88]

(b) Sistemul de bănci private ce operează cu rezerve 100% şi este „controlat"de o bancă centrală

În acest sistem, efectele perturbatoare şi discoordonatoare pe care le generează agresiunea sistematică a băncii centrale asupra pieței financiare sunt micşorate, fiind eliminat privilegiul acordat băncilor private pentru a-şi putea desfăşura activitatea cu rezerve fracționare. În acest sens, se garantează faptul că volumul creditelor acordate de către bănci corespunde dorinței reale de economisire a agenților economici, iar astfel se reduc efectele perturbatoare ale expansiunii creditului neacoperite de o creştere prealabilă a economisirii voluntare reale. Totuşi, aceasta nu înseamnă că se elimină complet efectele perturbatoare ale băncii centrale, deoarece, în măsura în care acestea există şi se bazează pe exercitarea sistematică a coerciției (dând dispoziții cu caracter de reglementare şi

[88] János Kornai, „The Hungarian Reform Process", *Journal of Economic Literature* 24, nr. 4, decembrie 1986, p. 1726-1727.

impunând o politică monetară prestabilită), vor fi afectate negativ procesele de coordonare socială.

În acest caz, perturbarea cea mai importantă este mai degrabă de natură *intratemporală* decât intertemporală[89], deoarece banii nou creați de către banca centrală şi injectați în sistemul economic vor tinde să afecteze „orizontal" structura prețurilor relative. Cu alte cuvinte, vor tinde să genereze o structură a producției care, în secțiune orizontală, nu va fi în mod necesar adecvată dorințelor consumatorilor pe termen mediu şi lung, cauzând astfel o proastă alocare a resurselor şi necesitatea reversiunii efectelor pe care noile intrări de bani le-au avut asupra sistemului economic[90].

Mai mult, cu toate că nu ne putem referi la nici o situație reală în care banca centrală să fi supervizat un sistem de bănci private care operează cu rata rezervelor de 100%, un asemenea sistem ar fi supus influențelor politice şi presiunilor de lobby studiate de Şcoala opțiunilor publice. Ar fi naiv să credem că o bancă centrală înzestrată cu puterea de a emite bani,

---

[89] Cu toate acestea, nu putem exclude pe de-a-ntregul posibilitatea distorsiunilor intertemporale în acest caz. Chiar dacă băncile sunt obligate să opereze cu o rată a rezervelor de 100%, perturbările intertemporale vor apărea inevitabil dacă banca centrală injectează noii bani în sistemul economic prin intermediul achizițiilor masive pe piața deschisă, care afectează direct piața titlurilor de valoare, ratele rentabilității şi, deci, indirect, rata dobânzii pe piața creditului.

[90] F.A. Hayek a arătat că şomajul rezultă adesea din existența discrepanțelor intratemporale dintre distribuția cererii pentru diferite bunuri şi servicii de consum şi alocarea mâinii de lucru şi a altor resurse productive necesare pentru producerea bunurilor. Crearea acestor noi bani de către banca centrală şi injectarea lor în diferite puncte ale sistemului economic tind să producă şi să agraveze perturbarea calitativă rezultată. Acest argument, ilustrat şi intensificat în cazul activității bancare cu rezerve fracționare în măsura în care combină perturbările intratemporale cu discoordonări *intertemporale* mult mai grave, îşi păstrează importanța şi în cazul unui sistem în care banca centrală dirijează activitatea bancară cu respectarea cerinței ca rata rezervelor să fie de 100%. În acest caz, orice creştere a masei monetare cauzată de banca centrală pentru atingerea obiectivelor sale de politică monetară ar distorsiona întotdeauna pe orizontală structura producției, sau intratemporal, cu excepția cazului (de neconceput în realitate) în care banii nou creați ar fi distribuiți în mod egal între toți agenții economici. În acest caz, creşterea cantității de monedă aflată în circulație nu ar avea decât efectul de a creşte proporțional prețurile tuturor bunurilor, serviciilor şi factorilor de producție, lăsând neschimbate condițiile reale inițiale care au fost invocate pentru justificarea creşterii masei monetare.

chiar şi în cazul în care dirijează un sistem care operează cu rata rezervelor de 100%, ar putea sau ar vrea să dezvolte o politică monetară stabilă, fără perturbări. Puterea de a emite bani tentează într-o aşa de mare măsură, încât statele şi grupurile de interese speciale nu ar fi capabile să îi reziste. Prin urmare, chiar dacă banca centrală nu îşi amplifică erorile printr-un sistem bancar cu rezerve fracționare, ar fi, totuşi, supusă riscului constant de a ceda presiunilor venite din partea politicienilor şi lobbyştilor dornici de a specula puterea băncii centrale pentru a atinge scopurile politice considerate a fi cele mai convenabile în fiecare circumstanță istorică.

Pe scurt, trebuie să recunoaştem că, în cadrul modelului pe care îl studiem în acest paragraf, datorită absenței activității bancare cu rezerve fracționare, sunt absente şi o mare parte din efectele de perturbare intertemporală pe care le generează ciclurile economice. Totuşi, există multiple posibilități de discoordonare intratemporală, datorate injectării de noi unități monetare, create de banca centrală, în sistemul economic, indiferent de metoda specifică folosită pentru injectarea acestor noi bani în societate (finanțarea cheltuielilor publice etc.). În plus, efectele analizate de Şcoala alegerii publice vor juca un rol important în aceste dezajustări intratemporale. Într-adevăr, este aproape inevitabil ca puterea băncii centrale de a emite bani să fie exploatată politic de către diferite grupuri sociale, economice şi politice şi, astfel, să apară distorsiunile structurii de producție. Cu toate că politica monetară ar fi, cu siguranță, mai predictibilă şi mai puțin perturbatoare în condițiile unei rate a rezervelor de 100% la băncile private, teoreticienii care apără menținerea băncii centrale în aceste circumstanțe dau dovadă de naivitate când consideră că statul şi diferitele grupuri sociale ar putea şi ar vrea să dezvolte o politică monetară stabilă şi, pe cât posibil, „neutră". Simpla existență a băncii centrale, în aceste condiții, ar acționa asemenea unui magnet pentru tot felul de influențe politice perverse[91].

(c) Sistemul liberei întreprinderi bancare cu rezerve fracționare

Al treilea şi ultimul sistem pe care îl vom analiza prin prisma teoriei imposibilității socialismului este libera întreprindere bancară (*i.e.*, lipsită de bancă centrală) înzestrată cu privilegiul de a opera cu rezerve

[91] Principalii susținători ai unui sistem bancar privat cu o rată a rezervelor de 100% controlat de o bancă centrală au fost membrii Şcolii de la Chicago din anii treizeci şi, în prezent, laureatul Premiului Nobel în economie, Maurice Allais. În capitolul următor vom analiza în amănunt conținutul propunerilor sale.

fracționare. Teoria imposibilității socialismului explică, de asemenea, că acordarea de privilegii care permit unor anumite grupuri sociale să încalce principiile tradiționale de drept are aceleaşi efecte de discoordonare generalizată pe care le produce şi socialismul, definit ca orice sistem de agresiune instituțională şi sistematică a liberei exercitări a funcției antreprenoriale. Am dedicat o porțiune semnificativă a acestei cărți (capitolele IV–VII) examinării modului în care încălcarea principiilor legale tradiționale privitoare la contractul de depozit al banilor dă naştere posibilității ca băncile să crească baza de creditare de care dispun, fără ca la nivel social să fi avut loc creşterea corespunzătoare a economisirii voluntare, ceea ce duce la o discoordonare între comportamentul celor care economisesc şi al celor care investesc, iar aceasta va duce inevitabil la o reversiune sub formă de criză bancară şi recesiune economică.

Principala nuanțare care trebuie făcută cu privire la sistemul liberei întreprinderi bancare cu rezerve fracționare, fără bancă centrală, este aceea că procesele spontane ale pieței, care inversează efectele perturbatoare ale expansiunii creditului, tind să se declanşeze mai rapid decât în cazul existenței unei bănci centrale, motiv pentru care abuzurile şi distorsionările nu pot merge atât de departe pe cât o fac, de obicei, când există un împrumutător ultim care orchestrează întreg procesul de expansiune.

Astfel, se poate considera că într-un sistem de liberă întreprindere bancară tentativele izolate de expansiune a creditului bancar ar fi oprite relativ rapid şi spontan prin vigilența clienților exercitată asupra operațiunilor băncii şi solvabilității ei, prin reevaluarea constantă a încrederii față de bănci şi, mai mult decât orice, prin efectul compensărilor interbancare. Mai concret, acele bănci care se decid separat să se angajeze în expansiunea creditului într-un ritm mai rapid decât media sistemului, sau emit bancnote într-un ritm superior celui practicat de majoritatea celorlalte bănci, vor vedea cum, prin mecanismele de lichidare şi compensare interbancară, volumul rezervelor de care dispun se va diminua rapid şi vor fi obligate să întrerupă procesul de expansiune accelerată, pentru a nu ajunge în incapacitate de plată şi, eventual, la faliment[92].

Cu toate acestea, chiar dacă această reacție a pieței tinde să țină sub control abuzurile şi inițiativele răzlețe de expansiune ale anumitor bănci, nu poate fi nici un dubiu asupra faptului că procesul funcționează doar *a*

[92] Exact acesta este procesul la care a făcut Parnell referire pentru prima dată în 1826 şi pe care Ludwig von Mises l-a dezvoltat în *Human Action*: „Limitarea emisiunii de mijloace fiduciare”, capitolul 17, secțiunea 12, p. 434-448

posteriori şi nu poate preveni emiterea de mijloace fiduciare noi. După cum am văzut în capitolul II, apariţia activităţii bancare cu rezerve fracţionare (care, la începuturi, nu a fost acompaniată de o bancă centrală) a însemnat iniţierea unei creşteri substanţiale şi susţinute a mijloacelor fiduciare, mai întâi sub forma depozitelor şi împrumuturilor neacoperite de economisire, iar mai apoi în bancnote neacoperite de metal preţios. Procesul acesta a perturbat în continuu structura producţiei şi a generat cicluri de avânt şi recesiune succesive, care au fost constatate istoric şi studiate cel puţin începând cu crizele bancare şi economice din Florenţa secolului al XIV-lea şi în multe alte circumstanţe istorice în care băncile private au activat cu rezerve fracţionare şi în absenţa unei bănci centrale. Aşa cum indică teoria liberei întreprinderi bancare, marea majoritate a acestor bănci au sfârşit în faliment, însă acest lucru s-a întâmplat abia după o perioadă mai mică sau mai mare în care au emis mijloace fiduciare care şi-au făcut, de fiecare dată, efectele negative asupra economiei reale, generând crize bancare şi recesiuni economice[93].

Pe de altă parte, libera întreprindere bancară cu rezerve fracţionare nu numai că nu este capabilă să evite expansiunea creditului şi apariţia ciclurilor, ci, mai mult, tentează băncile să practice expansiunea generalizată a creditului şi să se lase toate, în mai mică sau mai mare măsură, duse de valul de optimism al acordării de împrumuturi şi creării de depozite[94]. Este binecunoscut faptul că, atunci când nu sunt definite corespunzător drepturile de proprietate – iar acesta este şi cazul activi-

---

[93] Charles A.E. Goodhart afirmă: „Au fost o mulţime de crize bancare şi panici înainte de a se institui băncile centrale" şi citează cartea lui O.B.W. Sprague, *History of Crises and the National Banking System*, publicată iniţial în 1910 şi retipărită la New Jersey de Augustus M. Kelley în 1977. Vezi Charles A.E. Goodhart, „What Should Central Banks Do? What Should be their Macroeconomic Objectives and Operations?", p. 1435. Vezi, de acelaşi autor, şi „The Free Banking Challenge to Central Banks", publicat în *Critical Review* 8, nr. 3, vară 1994, p. 411-425. O colecţie a celor mai importante lucrări ale lui Charles A.E. Goodhart a fost publicată cu titlul *The Central Bank and the Financial System*, MIT Press, Cambridge, Mass., 1995.

[94] Referitor la optimismul şi „inflaţionismul pasiv" care iau naştere din reticenţa bancherilor de a renunţa din timp la expansiunea artificială, vezi Mises, *Human Action,* p. 572-573. Mai mult, Mises arată că beneficiile obţinute din acest privilegiu tind să dispară (în domeniul bancar aceasta se datorează creşterii numărului de filiale, a cheltuielilor etc.) şi astfel dau naştere cererii pentru şi mai multe doze de inflaţie (*ibid.*, p. 749).

tăţii bancare cu rezerve fracţionare, care implică prin definiţie încălcarea principiilor tradiţionale ale drepturilor de proprietate ale deponenţilor –, tinde să apară un efect de „tragedie a comunelor”[95]. În virtutea acestui efect, un bancher ce practică expansiunea creditului obţine (dacă nu dă faliment) profituri substanţial mai mari, în timp ce costurile irresponsabilei sale acţiuni sunt distribuite în mod vag către restul agenţilor economici. Acesta este motivul pentru care bancherii sunt expuşi unei tentaţii aproape irezistibile de a iniţia primii expansiunea, în special dacă anticipează că ceilalţi bancheri le vor urma exemplul într-o mai mare sau mai mică măsură, ceea ce se întâmplă adesea[96].

---

[95] Expresia „tragedia comunelor” a fost introdusă în articolul lui Garret Hardin, „The Tragedy of the Commons”, *Science,* 1968; retipărit la p. 16-30 în *Managing the Commons,* Garret Hardin şi John Baden, ed., Freeman, San Francisco, 1970. Totuşi, procesul fusese descris pe de-a-ntregul, cu 28 de ani înainte, de Ludwig von Mises, în „Die Grenzen des Sondereigentums und das Problem der external costs und external economies”, secţiunea a 6-a a capitolului 10 din partea a 4-a a cărţii *Nationalökonomie: Theorie des Handelns und Wirtschaftens*, Editions Union, Geneva, 1940; Philosophia Verlag, München, 1980, p. 599-605.

[96] Selgin şi White au criticat faptul că am aplicat teoria „tragediei comunelor” la cazul liberei întreprinderi bancare cu rezerve fracţionare. Ei argumentează că în acest caz avem de a face cu o externalitate pecuniară (*i.e.*, derivată din sistemul preţurilor) care este complet străină de externalitatea tehnologică pe care se bazează „tragedia comunelor”. Vezi George A. Selgin şi Lawrence H. White, „In Defense of Fiduciary Media, or We are *Not* (Devo)lutionists, We are Misesians!”, *Review of Austrian Economics* 9, nr. 2, 1996, p. 92-93, nota 12. Cu toate acestea, Selgin şi White nu par să înţeleagă că emiterea de mijloace fiduciare nu este un fenomen spontan al funcţionării, în condiţii legale, a pieţei libere, ci rezultatul încălcării principiilor tradiţionale ale dreptului de proprietate implicat în contractul de depozitare a banilor în bancă. Pe de altă parte, Hoppe, Hülsmann şi Block au afirmat următoarele în favoarea noastră:

> „Prin punerea laolaltă a banilor şi a substitutelor monetare sub denumirea comună de «bani», ca şi cum ar fi acelaşi lucru, Selgin şi White nu reuşesc să priceapă că emiterea mijloacelor fiduciare – sporirea titlurilor de proprietate – nu este acelaşi lucru cu o ofertă mai mare de proprietate şi că schimbările preţurilor relative declanşate de emiterea mijloacelor fiduciare sunt o problemă de «externalitate» complet diferită de schimbările preţurilor efectuate printr-o creştere a ofertei de proprietate. Cu această distincţie fundamentală dintre proprietate şi titlu de proprietate clarificată, analogia lui de Soto dintre sistemul rezervelor fracţionare şi tragedia comunelor capătă un înţeles perfect.”
> (Hans-Hermann Hoppe, Jörg Guido Hülsmann şi Walter Block, „Against Fiduciary Media”, *The Quarterly Journal of Austrian Economics* vol. 1, nr. 1,

Singura diferență față de procesul tradițional descris de Hardin în explicația pe care a dat-o „tragediei comunelor", în care sunt remarcate efectele definirii incorecte a drepturilor de proprietate asupra mediului înconjurător, este faptul că în cazul liberei întreprinderi bancare bazate pe rezerve fracționare există un mecanism spontan, al compensărilor interbancare, care tinde să limiteze posibilitatea ca inițiativele izolate de expansiune să fie încununate de succes. Prin urmare, situația băncilor în cadrul acestui sistem poate fi rezumată analitic în Tabelul VIII-2.

Tabelul VIII-2

		Banca A	
		Fără expansiune	*Cu expansiune*
Banca B	*Fără expansiune*	Supraviețuirea ambelor bănci (profituri reduse)	Falimentul băncii A Supraviețiurea băncii B
	Cu expansiune	Falimentul băncii B Supraviețuirea băncii A	Profituri mari pentru ambele bănci

În acest tabel se presupune că există două bănci, A şi B, fiecare având libertatea să inițieze o politică de expansiune a creditului sau să se abțină de la o asemenea politică. În cazul în care ambele bănci inițiază simultan expansiunea creditului (presupunând că nu există alte bănci) vor avea profiturile mari, similare, care derivă din capacitatea de a emite unități monetare noi şi alte mijloace fiduciare. Dacă oricare dintre ele recurge singură la expansiunea creditului, viabilitatea şi solvabilitatea sa vor fi puse în pericol prin mecanismul compensărilor interbancare, care ar duce la transferul rapid al rezervelor către cealaltă bancă şi, dacă nu îşi întrerupe la timp politica de expansiune, la faliment. Ultima opțiune este aceea ca niciuna dintre bănci să nu recurgă la expansiune, ci să ducă o politică a prudenței în acordarea creditelor, caz în care este garantată

1998, p. 23, nota 6. [tradus în limba română de Bogdan Glăvan, „Împotriva mijloacelor fiduciare", http://misesromania.org/250/ – n.t.])

În plus, Mises accentuează faptul că efectul economic principal al costurilor externe negative consistă în complicarea calculului economic şi discoordonarea societății, fenomene care sunt abundente în cazul expansiunii creditului rezultate din activitatea bancară cu rezervă fracționară. Vezi Mises, *Human Action*, p. 655 şi urm.; şi Philipp Bagus, „La tragedia de los bienes comunales y la escuela austriaca: Hardin, Hoppe, Huerta de Soto, y Mises", *Procesos de Mercado* 1, nr. 2, 2004, p. 125-129.

supraviețuirea ambelor bănci, chiar dacă profiturile lor vor fi destul de modeste. *În aceste condiții, cele două bănci vor fi foarte tentate să ajungă la o înțelegere, pentru a evita consecințele negative ale acțiunilor independente, şi să inițieze o politică solidară de expansiune a creditului, care le va proteja pe amândouă în fața insolvenței şi le va garanta profituri substanțiale*[97].

Analiza de mai sus poate fi generalizată şi aplicată în cazul unui grup numeros de bănci cuprinse într-un sistem de liberă întreprindere bancară cu rezerve fracționare. Astfel, putem vedea că, în aceste condiții, cu toate că mecanismul de compensare interbancară este activ şi funcționează în cazul limitării inițiativelor *singulare* de expansiune, acelaşi mecanism spontan este cel care stimulează stabilirea, explicită sau implicită, de acorduri între majoritatea băncilor pentru a inița conjugat

[97] Tabelul VIII-2 nu include „ponderi" sau valori şi este folosit de obicei pentru a ilustra atât jocurile cooperative, cât şi „dileme ale prizonierului" (cazul unei bănci prudent-cinstite care refuză să coopereze sau al unei bănci iresponsabile care vrea să lanseze prima procesul de expansiune). Raționamentul pe care îl folosim în aplicarea „tragediei comunelor" la cazul liberei întreprinderi bancare cu rezerve fracționare este paralel cu argumentul pe care l-a folosit pentru prima dată Longfield, cu toate că Longfield încearcă, fără prea multe justificări, să îl aplice şi expansiunii singulare întreprinse de anumite bănci, care, în analiza noastră, sunt limitate de mecanismul de compensare interbancară, lucru pe care Longfield nu îl recunoaşte. Principiul tragediei comunelor explică, în domeniul bancar, şi forțele care împing băncile unui sistem de liberă întreprindere bancară cu rezerve fracționare să fuzioneze şi să ceară instituirea unei bănci centrale, cu scopul ultim de a stabili politici generale comune de expansiune a creditului. Am prezentat pentru prima dată acest proces tipic de „tragedie a comunelor", aplicat în acest context, la reuniunea regională a Societății Mont-Pèlerin, ținută la Rio de Janeiro, între 5 şi 8 septembrie 1993. La această reuniune, Anna J. Schwartz a remarcat, de asemenea, că apărătorii moderni ai sistemului bancar cu rezervă fracționară nu ajung să înțeleagă că mecanismul de compensare interbancară propus de ei nu acționează asemenea unei frâne asupra expansiunii creditului dacă toate băncile, în mai mică sau mai mare măsură, se decid să se angajeze simultan în expansiunea creditului. Vezi articolul său, „The Theory of Free Banking", prezentat la reuniunea amintită, în special p. 5. În orice caz, procesul de expansiune este evident înrădăcinat într-un *privilegiu* potrivnic dreptului de proprietate, care permite fiecărei bănci să internalizeze profiturile provenite din expansiunea creditului, în timp ce costurile sunt distribuite difuz întregului sistem economic. Mai mult, dacă majoritatea bancherilor acceptă, mai mult sau mai puțin explicit, să adere „cu optimism" la practica fabricării şi acordării de credite, mecanismul de compensare interbancară încetează să reprezinte un mijloc eficient de limitare a abuzurilor.

procesul de expansiune a creditului. Această situaţie explică, într-un sistem de liberă întreprindere bancară cu rezerve fracţionare, şi tendinţa băncilor de a fuziona, de a încheia acorduri explicite sau implicite şi, în ultimă instanţă, de a institui o bancă centrală. Aceasta apare ca rezultat al cererilor înaintate chiar de bancherii privaţi, care doresc *instituţionalizarea* caracterului mutual al expansiunii creditului, prin intermediul unei agenţii publice care să o *organizeze şi dirijeze*, evitând astfel riscul ca acţiunile „nesolidare" ale unui grup semnificativ de bănci relativ mai prudente să pericliteze solvabilitatea celorlalte (mai „dornice" să ofere împrumuturi).

Aşadar, analiza noastră ne permite să tragem următoarele concluzii: (1) sistemul de compensare interbancară nu este suficient pentru limitarea expansiunii creditului în cazul liberei întreprinderi bancare cu rezerve fracţionare dacă majoritatea băncilor practică simultan expansiunea creditului fără să existe o creştere prealabilă a economisirii voluntare; (2) însuşi sistemul bancar cu rezerve fracţionare stimulează băncile să cadă de acord asupra iniţierii politicilor de expansiune, într-o manieră generalizată şi coordonată, şi (3) băncile din sistem au un puternic interes în a cere şi obţine instituirea unei bănci centrale care să generalizeze şi dirijeze expansiunea creditului pentru toate băncile şi să garanteze crearea lichidităţii necesare în perioadele „tulburi" care, aşa cum bancherii ştiu din experienţă, reapar inevitabil[98].

Acordarea unui privilegiu băncilor pentru ca acestea să poată folosi o parte semnificativă a banilor care au fost depozitaţi la vedere, *i.e.*, pentru a-şi exercita activitatea cu rezerve fracţionare, are unele efecte

[98] Din toate aceste motive, nu pot fi de acord cu bunul meu prieten, Pascal Salin, când conchide că „problema este monopolul monetar (al băncii centrale), nu rezervele fracţionare". Vezi articolul său, „In Defense of Fractional Monetary Reserves". Chiar şi cei mai înfocaţi susţinători ai liberei întreprinderi bancare cu rezerve fracţionare au recunoscut că mecanismul de compensare interbancară care ar apărea într-un sistem de liberă întreprindere bancară nu ar fi capabil să limiteze o expansiune răspândită a creditului. De exemplu, vezi articolul lui George Selgin, „Free Banking and Monetary Control", din *Economic Journal* 104, nr. 427, noiembrie 1994, p. 1449-1459, în special p. 1455. Selgin trece cu vederea faptul că sistemul bancar cu rezerve fracţionare pe care îl propune ar crea o tendinţă irezistibilă, nu doar către fuziuni, asocieri şi acorduri bancare, ci, iar acest lucru este şi mai important, şi către instituirea unei bănci centrale, menite să dirijeze expansiunile conjugate ale creditului, fără ca solvabilitatea separată a băncilor să fie afectată, şi să garanteze lichiditatea necesară, în calitate de împrumutător ultim capabil să sprijine orice bancă în momente de penurie financiară.

perturbatoare foarte importante asupra economiei, asemănătoare celor produse de concesiunea de privilegii către alte grupuri sociale în alte contexte (sindicatele pe piața muncii etc.). În cazul particular de care ne ocupăm acum, sistemul bancar cu rezerve fracționare produce distorsiuni ale structurii producției şi o discoordonare intertemporală generalizată a economiei, care, în ultimă instanță, se transformă în mod spontan în criză şi recesiune economică. Cu toate că există procese autonome de reversiune care tind să stopeze abuzurile relativ mai devreme decât în cazul unui sistem cu rezerve fracționare, controlat şi dirijat de o bancă centrală, efectul cel mai dăunător al sistemului liberei întreprinderi bancare cu rezerve fracționare este crearea unui incitativ foarte puternic pentru ca băncile să cadă de acord asupra expansiunii creditului şi, mai grav, să ceară cu insistență autorităților crearea unei bănci centrale care să le sprijine în vremurile de restrişte şi să organizeze şi dirijeze expansiunea conjugată şi generalizată a creditului.

Concluzie: falimentul legislației bancare

Procesul social de piață este posibil mulțumită unui corp de norme consuetudinare care provin, la rândul lor, din acest proces. Aceste norme sunt constituite din modelele de comportament care sunt integrate în dreptul contractual privat şi dreptul penal. Nu au fost proiectate deliberat de nimeni, ci sunt instituții evolutive care apar ca rezultat al informației practice încorporate în ele de către un număr foarte mare de persoane şi de-a lungul unei perioade foarte lungi. Dreptul, în sens material sau substanțial, cuprinde, aşadar, o serie de *norme sau legi generale* (*i.e.*, aplicabile tuturor în mod egal) şi *abstracte* (deoarece se limitează la a stabili doar un cadru larg de acțiune pentru indivizi, fără să caute un rezultat concret al procesului social). În contrast cu această concepție, a dreptului în sens material, trebuie să distingem conceptul de *legislație*, definit ca mulțime a ordinelor şi decretelor coercitive, cu caracter de reglementare şi *ad-hoc*, rezultatul acordării de privilegii contrare dreptului şi reprezentând agresiunea instituțională şi sistematică cu care statul încearcă să pună stăpânire pe procesele de interacțiune umană[99]. Legislația, înțeleasă astfel, implică abandonarea conceptului tradițional de lege, pe care tocmai l-am descris, şi substituirea sa cu un „drept ilegitim" alcătuit dintr-un conglomerat de ordine, reglementări şi decrete administrative, în care se

[99] Hayek, *The Constitution of Liberty* şi *Law, Legislation and Liberty*. Vezi şi Huerta de Soto, *Socialismo, cálculo económico y función empresarial*, cap. 3.

precizează care trebuie să fie conținutul concret al comportamentului agentului economic supus reglementărilor. Astfel, în măsura în care acordarea de privilegii şi coerciția instituțională se extind şi se dezvoltă, legile, în sens tradițional, încetează să mai acționeze ca norme de referință pentru comportamentul individual, iar rolul lor este luat de ordinele şi decretele coercitive care sunt emise de agenția de reglementare, în cazul nostru banca centrală. În acest fel, legea îşi pierde treptat mediul de referință practică, iar agenții economici care îşi pierd reperele constituite de dreptul în sens material ajung, fără să îşi dea seama, să îşi modifice personalitatea şi să renunțe la obiceiul de a se adapta unor norme generale cu caracter abstract. În aceste condiții, cum „ocolirea" regulilor este, în multe cazuri, o chestiune de supraviețuire, iar, în altele, o manifestare a succesului unei funcții antreprenoriale corupte sau perverse, încălcarea normelor trece, din punct de vedere general, drept o manifestare demnă de admirat a ingeniozității umane, şi nu drept o nerespectare a unui sistem de norme, cu consecințe grave asupra vieții sociale.

Considerațiile precedente sunt deplin aplicabile legislației bancare. Într-adevăr, instituirea unui sistem bancar cu rezerve fracționare, care s-a generalizat în toate țările cu economie de piață, implică, înainte de toate, aşa cum am putut vedea în primele trei capitole ale acestei cărți, încălcarea unui principiu legal fundamental privitor la contractul de depozitare a banilor la bancă şi acordarea unui *ius privilegii* unor anumiți agenți economici, băncile private. Acest privilegiu permite băncilor să nesocotească asemenea principii şi să dispună pentru propriul profit de majoritatea banilor pe care oamenii îi depun la vedere. Legislația bancară este construită, în primul rând, pe abandonul principiilor legale tradiționale privitoare la contractul de depozitare a banilor la vedere, care constituie miezul activității bancare moderne.

Mai mult, legislația bancară este alcătuită dintr-o încâlceală de ordine şi decrete administrative, emise de banca centrală cu scopul de a reglementa în toate detaliile activitatea concretă a băncilor private. Această încâlceală nu numai că nu a fost capabilă să evite apariția recurentă a crizelor bancare, ci (iar aceasta este mult mai grav) a alimentat şi agravat apariția ciclică a etapelor de creştere vertiginoasă artificială şi a recesiunilor economice profunde, care au afectat cu regularitate economiile occidentale producând pierderi economice şi umane imense. Astfel, se observă cum

> „de fiecare dată când apare o nouă criză se promulgă de urgență o legislație cu totul nouă sau o serie de amendamente celei vechi, în ideea naivă că legile vechi erau insuficiente şi că cea nouă, mai deta-

liată şi comprehensivă, ar putea preveni viitoarele crize. Prin aceasta, statul şi banca centrală îşi justifică neputinţa de a preveni criza, care, însă, îşi va face iar apariţia, astfel încât noile norme nu durează decât până la următoarea criză bancară şi recesiune economică"[100].

Putem trage concluzia că legislaţia bancară va fi sortită eşecului până în momentul când va fi abolită întru totul şi înlocuită cu nişte articole simple şi rezonabile incluse în codurile comercial şi penal, in care să se stabilească validitatea contractului de depozitare a banilor în bancă în funcţie de respectarea principiilor legale tradiţionale (rata rezervelor de 100%) şi interzicerea tuturor contractelor care, prin încălcarea legii, maschează exercitarea activităţii bancare cu rezerve fracţionare. Cu alte cuvinte, după cum susţine Mises, trebuie substituită actuala junglă legislativă bancară de tip administrativ, care nu a reuşit să îşi atingă scopurile, cu includerea unor articole clare şi rezonabile în codul comercial şi cel penal[101].

În acest context, trebuie să remarcăm că teoreticienii moderni care susţin libera întreprindere bancară cu rezerve fracţionare consideră, în mod greşit şi datorită, printre altele, lipsei pregătirii juridice, că impunerea unei rate a rezervelor de 100% ar fi o restricţie de tip *administrativ* a libertăţii individuale. Totuşi, cunoaştem, ca rezultat al analizei din primele

---

[100] Vezi p. 2 a articolului elevei noastre Elena Sousmatzian Ventura, „¿Puede la intervención gubernamental evitar las crisis bancarias?" Elena Sousmatzian citează următoarea descriere a ciclului criză-legislaţie (oferită de Tomás-Ramón Fernández):

> „Reglementarea bancară s-a dezvoltat dintotdeauna ca răspuns la crize. Când au apărut crizele, legislaţia existentă a fost întotdeauna considerată ca fiind neadecvată şi lipsită de răspunsurile şi soluţiile necesare. Astfel, a fost necesar să apară, de urgenţă, soluţii care, în ciuda contextului «inventării» lor, la sfârşitul fiecărei crize au fost încorporate într-un nou cadru legal, care a rezistat doar până la următorul şoc, când s-a iniţiat un ciclu similar." (Tomás-Ramón Fernández, *Comentarios a la ley de disciplina de intervención de las entidades de crédito*, Serie de Estudios de la Fundación Fondo para la Investigación Económica y Social, Madrid, 1989, p. 9)

Elena Sousmatzian redă astfel această chestiune: în cazul în care crizele bancare pot fi evitate, intervenţia statului s-a dovedit incapabilă să le evite; apoi, dacă sunt inevitabile, atunci intervenţia statului în acest domeniu este de prisos. Ambele afirmaţii sunt adevărate în sensul că, după cum ştim, activitatea bancară cu rezerve fracţionare face ca apariţia crizelor să fie inevitabilă, indiferent de legislaţia bancară pe care statele insistă să o fabrice şi care, de multe ori, în loc să amelioreze problemele legate de ciclu, le agravează.

[101] Mises, *Human Action*, p. 443.

trei capitole ale acestei cărţi, că nu poate fi ceva mai rupt de realitate decât această idee. Aceşti teoreticieni nu înţeleg că preceptul în discuţie, departe de a presupune o coerciţie sistematică de tip administrativ, impusă de stat, nu este decât simpla aplicare, în domeniul bancar, a unui principiu tradiţional al *dreptului de proprietate*. Cu alte cuvinte, nu îşi dau seama că activităţii bancare libere cu rezerve fracţionare îi este aplicabilă faimoasa expresie anonimă a unui american, reprodusă de Tooke astfel: „libertatea bancară înseamnă libertatea escrocheriei"[102]. Mai mult, dacă un sistem de liberă întreprindere bancară trebuie, în ultimă instanţă, să fie susţinut în calitate de „rău mai mic" în comparaţie cu sistemul băncii centrale, acest lucru trebuie făcut nu ca o cale spre exploatarea posibilităţilor lucrative ce derivă din expansiunea creditului, ci ca un mijloc *indirect* de atingere a idealului libertăţii bancare supuse principiilor legale, *i.e.*, exercitarea activităţii bancare cu o rată a rezervelor de 100%. Pe de altă parte, acest ideal trebuie urmărit *în mod direct* cu toate mijloacele juridice disponibile, în fiecare circumstanţă istorică, într-un stat de drept.

4.

O analiză critică a Şcolii moderne a liberei întreprinderi bancare cu rezerve fracţionare

Ultimii douăzeci de ani au fost martorii unui reviriment al vechilor doctrine economice ale Şcolii bancare. Susţinătorii acestor doctrine afirmă că

---

[102] Mai exact, Tooke a afirmat următoarele:

> „În ceea ce priveşte liberul schimb în domeniul bancar, în sensul în care este câteodată susţinut, sunt de acord cu un autor dintr-un ziar american, care observă că liberul schimb în domeniul bancar este totuna cu libertatea de a escroca. Asemenea propuneri nu au câtuşi de puţin de a face cu propunerile de libertate a concurenţei în producerea de bunuri. Avem de a face cu o chestiune ce trebuie legiferată de Stat şi care cade în sarcina poliţiei."
> (Thomas Tooke, *A History of Prices* 3 vol., Longman, Londra, 1840, vol. 3, p. 206)

Suntem de acord cu Tooke când afirmă că, dacă libera întreprindere bancară înseamnă libertatea de a opera cu rezerve fracţionare, atunci principiile legale esenţiale sunt încălcate şi, dacă se consideră că este necesar ca statul să aibă vreo funcţie, atunci aceasta ar trebui să fie urmărirea respectării şi prevenirea încălcării acestor principii. Acesta, şi nu altul, pare să fie sensul în care Ludwig von Mises a preluat de la Tooke faimosul citat în a sa *Human Action* (p. 666).

libera întreprindere bancară cu rezerve fracționare nu numai că ar duce la mai puține perturbări şi crize bancare, ci, mai mult, ar tinde să elimine aceste probleme cu totul. Dat fiind faptul că aceşti teoreticieni îşi fundamentează raționamentele pe diverse variante, mai mult sau mai puțin sofisticate, ale vechilor argumente ale Şcolii bancare, îi vom grupa sub denumirea de „Şcoala neobancară" sau „Şcoala modernă a liberei întreprinderi bancare cu rezerve fracționare." Această şcoală este alcătuită dintr-o coaliție curioasă de teoreticieni[103], în care îi putem remarca pe membrii Şcolii austriece care au trecut cu vederea o parte din învățăturile elaborate de Mises şi Hayek despre monedă şi teoria capitalului şi a ciclurilor economice, precum White[104], Selgin[105] şi, mai recent, Horwitz[106];

---

[103] După cum a remarcat David Laidler, interesul recent manifestat pentru libera întreprindere bancară şi dezvoltarea Şcolii neobancare pornesc de la cartea lui Friedrich A. Hayek despre denaționalizarea banilor (F.A. Hayek, *Denationalization of Money: The Argument Refined*, ed. a 2-a, Institute of Economic Affairs, Londra, 1978). Anterior lui Hayek, Benjamin Klein a făcut o propunere similară în articolul său, „The Competitive Supply of Money", publicat în *Journal of Money, Credit and Banking* 6, noiembrie 1974, p. 423-53. Referința lui Laidler la cei doi autori se poate găsi în micul dar sugestivul său articol despre teoria bancară, intitulat „Free Banking Theory", aflat în *The New Palgrave: A Dictionary of Money and Finance*, Macmillan Press, Londra şi New York, 1992, vol. 2, p. 196-197. Conform lui Oskari Juurikkala, prezenta dezbatere dintre diferiții susținători ai liberei întreprinderi bancare (cei pentru păstrarea unei rate a rezervelor de 100% şi cei pentru rezerve fracționare) reproduce fidel polemica din Franța secolului al XIX-lea, dintre Victor Modeste (şi Henry Cernuschi) şi J. Gustave Courcelle-Seneuil. Vezi articolul său, „The 1866 False-Money Debate in the *Journal des Economistes*: Déjà Vu for Austrians?".

[104] Lawrence H. White, *Free Banking in Britain: Theory, Experience and Debate, 1800-1845*, Cambridge University Press, Londra şi New York, 1984; *Competition and Currency: Essays on Free Banking and Money*, New York University Press, New York, 1989; de asemenea, articolele scrise împreună cu George A. Selgin: „How Would the Invisible Hand Handle Money?", *Journal of Economic Literature* 32, nr. 4, decembrie 1994, p. 1718-1749, şi, mai recent, „In Defense of Fiduciary Media – or, We are *Not* Devo(lutionists), We are Misesians!", *Review of Austrian Economics* 9, nr. 2, 1996, p. 83-107. În sfârşit, Lawrence H. White a compilat cele mai importante scrieri ale Şcolii neobancare în următoarea lucrare: *Free Banking*, vol. 1: *19th Century Thought*; vol. 2: *History;* vol. 3: *Modern Theory and Policy*, Edward Elgar, Aldershot, U.K., 1993.

[105] George A. Selgin, „The Stability and Efficiency of Money Supply under Free Banking", publicat în *Journal of Institutional and Theoretical Economics* 143, 1987, p. 435-456, şi republicat în *Free Banking*, vol. 3: *Modern Theory and Policy*,

pe membrii şcolii subiectiviste engleze, precum Dowd[107]; şi, în cele din urmă, pe teoreticienii proveniţi dintre monetarişti, precum Glasner[108], Yeager[109] şi Timberlake[110]. Milton Friedman[111] însuşi, chiar dacă nu poate fi trecut în rândul acestei noi şcoli, a înclinat treptat către ea, în special datorită eşecului în a convinge bancherii centrali să pună în aplicare faimoasa sa regulă monetară.

Lawrence H. White, ed., p. 45-66; *The Theory of Free Banking: Money Supply under Competitive Note Issue*, Rowman and Littlefield, Totowa, N.J., 1988; articolele scrise împreună cu Lawrence H. White şi citate în nota precedentă; şi „Free Banking and Monetary Control", p. 1449-1459. Nu sunt foarte sigur că Selgin se consideră membru al Şcolii austriece.

[106] Stephen Horwitz, „Keynes' Special Theory", p. 411-434; „Misreading the «Myth»: Rothbard on the Theory and History of Free Banking", publicat sub forma cap. 16 al *The Market Process: Essays in Contemporary Austrian Economics,* Peter J. Boettke şi David L. Prychitko, ed., Edward Elgar, Aldershot, U.K., 1994, p. 166-176; şi, de asemenea, cărţile sale, *Monetary Evolution, Free Banking and Economic Order* şi *Microfoundations and Macroeconomics*, Routledge, Londra, 2000.

[107] Kevin Dowd, *The State and the Monetary System*, Saint Martin's Press, New York, 1989; *The Experience of Free Banking*, Routledge, Londra, 1992; şi *Laissez-Faire Banking*, Routledge, Londra şi New York, 1993.

[108] David Glasner, *Free Banking and Monetary Reform*, Cambridge University Press, Cambridge, 1989; „The Real-Bills Doctrine in the Light of the Law of Reflux", *History of Political Economy* 24, nr. 4, iarnă 1992, p. 867-894.

[109] Leland B. Yeager şi Robert Greenfield, „A Laissez-Faire Approach to Monetary Stability", *Journal of Money, Credit and Banking* 15, nr. 3, august 1983, p. 302-315, republicat sub forma cap. 11 al volumului 3 din *Free Banking*, Lawrence H. White, ed., p. 180-195; Leland B. Yeager şi Robert Greenfield, „Competitive Payments Systems: Comment", *American Economic Review* 76, nr. 4, septembrie 1986, p. 848-849. Şi cartea lui Yeager, *The Fluttering Veil: Essays on Monetary Disequilibrium*.

[110] Richard Timberlake, „The Central Banking Role of Clearinghouse Associations", *Journal of Money, Credit and Banking* 16, februarie 1984, p. 1-15; „Private Production of Scrip-Money in the Isolated Community", *Journal of Money, Credit and Banking* 19, nr. 4, octombrie 1987, p. 437-447; „The Government's Licence to Create Money", *The Cato Journal: An Interdisciplinary Journal of Public Policy Analysis* 9, nr. 2, toamnă 1989, p. 302-321.

[111] Milton Friedman şi Anna J. Schwartz, „Has Government Any Role in Money?", *Journal of Monetary Economics* 17, 1986, p. 37-72, republicat sub forma cap. 26 în cartea *The Essence of Friedman*, Kurt R. Leube, ed., Hoover Institution Press, Stanford University, Calif., 1986, p. 499-525.

Teoreticienii moderni ai şcolii liberei întreprinderi bancare cu rezerve fracționare au dezvoltat o analiză economică a unui aşa-numit „echilibru monetar", care, utilizând elemente specifice analizei Şcolii monetariste şi a celei keynesiste[112], încearcă să demonstreze că libera întreprindere bancară cu rezerve fracționare se va limita la adaptarea creării de mijloace fiduciare (bancnote şi depozite) cererii pe care publicul o exprimă. În acest fel, susțin că libera întreprindere bancară cu rezerve fracționare nu numai că ar păstra „echilibrul monetar" mai bine decât alte sisteme alternative, ci ar şi adapta cel mai bine oferta de monedă la cererea ei.

În câteva cuvinte, acest argument este axat pe ceea ce se întâmplă când se produce o creştere a cererii agenților economici pentru mijloace fiduciare, presupunând că rezervele de monedă din metal prețios rămân constante în sistemul bancar. Teoreticienii raționează că, în acest caz, ritmul în care mijloacele fiduciare sunt schimbate cu rezerve bancare ar scădea. Rezervele ar creşte şi bancherii, cunoscând acest fapt şi dorind să îşi crească profiturile, ar apela la expansiunea creditului şi la emiterea mai multor bancnote şi depozite, producând astfel o creştere a emisiunii de mijloace fiduciare, care ar tinde să se adapteze la creşterea *anterioară* a cererii pentru ele. În cazul în care are loc o scădere a cererii pentru mijloace fiduciare, mecanismul descris anterior ar acționa în sens opus: agenții economici ar retrage cantități mai mari de rezerve pentru a se descotorosi de mijloacele fiduciare, băncile şi-ar vedea solvența pusă în pericol şi s-ar vedea forțate să apeleze la contracția creditului şi la diminuarea emisiunii de bancnote şi depozite. Astfel, scăderea ofertei de mijloace fiduciare ar urma scăderii *anterioare* a cererii pentru ele[113].

Această analiză a aşa-numitului „echilibru monetar" denotă asemănări evidente cu teoria refluxului iterată de Fullarton şi, în special, cu vechile argumente ale Şcolii bancare, privitoare la „necesitățile comerțului", conform cărora crearea de mijloace fiduciare de către băncile private nu ar avea efecte dăunătoare în cazul în care corespunde unei creşteri a „necesităților" comercianților. Aceste argumente sunt repetate şi cristali-

---

[112] După cum afirmă însuşi Selgin:

„În ciuda… importantelor diferențe dintre analiza keynesistă şi perspectivele altor teoreticieni ai echilibrului monetar, mulți keynesişti ar putea accepta rețeta pentru echilibru monetar."
(Selgin, *The Theory of Free Banking,* p. 56; vezi şi p. 59)

[113] Analiza amănunțită apare, între altele, în cartea lui Selgin, *The Theory of Free Banking,* cap. 4, 5 şi 6, în special p. 34 şi p. 64-69.

zate în „noua" teorie a „echilibrului monetar", conform căreia crearea de mijloace fiduciare, sub formă de bancnote şi depozite, de către băncile private nu ar genera cicluri economice în cazul în care corespunde unei creşteri a cererii publicului pentru astfel de instrumente. Cu toate că Lawrence H. White dezvoltă o versiune embrionară a doctrinei reformulate a „necesităţilor comerţului" în cartea sa despre libera întreprindere bancară în Scoţia[114], recunoaşterea formulării teoretice a acestei idei este acordată unuia dintre cei mai semnificativi studenţi ai săi, George A. Selgin. În cele ce urmează vom face o analiză critică a teoriei selginiene a „echilibrului monetar", sau, cu alte cuvinte, a versiunii sale revizuite a doctrinelor vechii şcoli bancare.

Eroarea centrală a analizei: cererea de mijloace fiduciare privită ca variabilă exogenă

Analiza lui Selgin pleacă de la ideea că cererea de monedă în forma mijloacelor fiduciare este o variabilă exogenă sistemului, că scade sau creşte după cum doresc agenţii economici, astfel încât principala sarcină a sistemului de liberă întreprindere bancară este adaptarea emisiunii de

---

[114] Stephen Horwitz susţine că Lawrence White

> „respinge explicit doctrina scrisorilor (de scont) reale [*real-bills* – n.t.] şi susţine o versiune diferită a ideii «necesităţilor comerţului». Pentru el, «necesităţile comerţului» înseamnă *cererea pentru deţinerea de bancnote*. Interpretată astfel, doctrina afirmă că oferta de bancnote ar trebui să varieze în concordanţă cu cererea pentru deţinerea de bancnote. După cum voi argumenta, acest lucru este exact la fel de acceptabil precum afirmaţia că oferta de pantofi ar trebui să varieze în concordanţă cu cererea pentru pantofi."
> (Horwitz, „Misreading the «Myth»", p. 169)

Mai clar, White pare că apără noua versiune a doctrinei „necesităţilor comerţului" aparţinând vechii şcoli bancare la p. 123-124 a cărţii sale, *Free Banking in Britain*. Contrar tezei lui Horwitz, Amasa Walker arată, în legătură cu mijloacele fiduciare, că:

> „Oferta nu satisface cererea: o stimulează. Asemenea unui stimul nenatural intrat în sistemul uman, creează o dorinţă crescândă pentru mai mult; şi cu cât este mai satisfăcut, cu atât mai nepotolită îi va fi setea." (Amasa Walker, *The Science of Wealth: A Manual of Political Economy*, ed. a 5-a, Little Brown and Company, Boston, 1869, p. 156)

depozite şi bancnote la creşterea şi descreşterea cererii[115]. *Cu toate acestea, o asemenea cerere nu este exogenă sistemului, ci este determinată endogen de sistem.*

Faptul că teoreticienii Şcolii liberei întreprinderi bancare cu rezerve fracționare îşi încep analiza prin concentrarea atenției asupra anumitor variații mai mult sau mai puțin misterioase ale cererii pentru mijloace fiduciare, a căror origine sau etiologie nu le explică, nu este o coincidență[116]. Par să fi înțeles că, în privința ofertei de monedă, analiza austriacă a demonstrat că expansiunea creditului produce importante perturbări ale economiei, ceea ce ar indica, în orice caz, justificarea unui sistem monetar rigid,[117] capabil să înlăture expansiunile şi contracțiile

---

[115] „Astfel, libera întreprindere bancară lucrează contra dezechilibrului monetar pe termen scurt şi a consecințelor sale referitoare la ciclul de afaceri." (Selgin şi White, „In Defense of Fiduciary Media – or, We are *Not* Devo(lutionists), We are Misesians!", p. 101-102)

[116] Joseph T. Salerno remarcă faptul că, pentru Mises, creşterile cererii pentru monedă nu ridică absolut nici o problemă de coordonare, atât timp cât sistemul bancar nu încearcă să se adapteze lor prin crearea de noi credite. Astfel, chiar şi în cazul în care are loc o creştere a economisirii (*i.e.*, o diminuare a consumului) care se transformă integral într-o creştere a soldurilor monetare (tezaurizare) şi nu într-un împrumut care duce la cheltuieli cu bunurile necesare investițiilor, s-ar produce o economisire certă a bunurilor şi serviciilor de consum ale societății şi ar avea loc un proces prin care se alungeşte structura de producție, devenind înzestrată mai intensiv cu bunuri de capital. În acest caz, creşterea deținerilor monetare ar duce pur şi simplu la creşterea puterii de cumpărare a banilor prin depresarea prețurilor nominale ale bunurilor de consum şi ale serviciilor diferiților factori de producție. Cu toate acestea, în termeni relativi, între diferitele stadii ale factorilor de producție s-ar face simțite diferențele de preț care sunt specifice unei perioade de creştere a economisirii şi unei intensificări a dotărilor cu capital din structura de producție. Vezi Joseph T. Salerno, „Mises and Hayek Dehomogenized", publicat în *Review of Austrian Economics* 6, nr. 2, 1993, p. 113-146, în special p. 144 şi urm. Vezi şi Mises, *Human Action*, p. 520-521. În acelaşi articol, Salerno îl critică puternic pe White pentru afirmația că Mises a fost un antemergător al teoreticienilor moderni ai liberei întreprinderi bancare şi pentru eşecul de a înțelege că Mises a respins întotdeauna premisele esențiale ale Şcolii bancare, iar susținerea liberei întreprinderi bancare a fost făcută doar pentru atingerea scopului final de a avea un sistem bancar cu o rată a rezervelor de 100%. Vezi p. 137 şi urm. ale articolului citat mai sus. Vezi şi următoarea notă 119.

[117] Să ne amintim că scopul lui Hayek în *Prices and Production* a fost tocmai acela

care sunt specifice oricărui sistem bancar cu rezerve fracționare. Aşadar, pe partea ofertei argumentele teoretice par să susțină instituirea unui sistem monetar relativ neelastic, cum ar fi, de exemplu, un etalon aur pur cu respectarea unei rate a rezervelor de 100%[118]. Prin urmare, dacă susținătorii Şcolii neobancare doresc să justifice un sistem bancar cu rezerve fracționare, capabil de creşteri şi scăderi importante ale ofertei monetare sub forma mijloacelor fiduciare, atunci trebuie să recurgă independent la partea cererii, sperând să demonstreze că, atunci când au loc (şi, într-un sistem bancar cu rezerve fracționare, trebuie neapărat să se producă), aceste modificări ale ofertei de mijloace fiduciare au rațiunea de a răspunde variațiilor *anterioare* ale cererii, pe care pretind că le satisfac prin restabilirea unui ipotetic „echilibru monetar", existent anterior.

Creşterile masei monetare sub forma expansiunii creditului perturbă structura producției şi produc un *boom* economic şi ulterior o etapă recesivă, în timpul cărora au loc importante variații ale cererii de monedă şi de mijloace fiduciare. Deci, desfăşurarea evenimentelor nu este declanşată, după cum presupun în analiza lor teoreticienii şcolii moderne a libertății bancare, de mişcări autonome şi originale ale cererii de mijloace fiduciare, ci de manipularea ofertei lor, pe care orice sistem bancar cu rezerve fracționare o întreprinde, în mai mică sau mai mare măsură, sub forma expansiunii creditului.

Este adevărat că într-un sistem ce cuprinde o mulțime de bănci libere şi nesusținute de o bancă centrală expansiunea creditului ar fi oprită mult mai devreme decât într-un mediu în care banca centrală orchestrează expansiunea generalizată şi apoi oferă lichidități băncilor

---

„de a demonstra că cererile pentru o monedă «elastică», în stare să se extindă sau contracte cu ocazia fiecărei fluctuații a «cererii» sunt bazate pe o eroare serioasă de gândire". (Vezi p. xiii din prefața lui Hayek la prima ediție a cărții *Prices and Production*)

[118] Mark Skousen afirmă că un sistem bazat pe un etalon aur pur cu respectarea unei rate a rezervelor de 100% în activitatea bancară ar fi mai elastic decât sistemul propus de Hayek şi nu ar avea defectul de a se adapta „necesităților comerțului": scăderea prețurilor ar stimula producția de aur, generând astfel o expansiune moderată a masei monetare fără a avea efecte ciclice. Skousen conchide:

„Pornind de la dovezile istorice, masa monetară (stocurile de aur) în condițiile unui etalon aur pur s-ar extinde [anual] cu o rată între 1% şi 5%. Şi, mai cu seamă, nu ar exista aproape nici o şansă să aibă loc o deflație monetară, dacă banii aflați în circulație sunt acoperiți în aur." (Skousen, *The Structure of Production*, p. 359)

aflate în pericol. Acesta este argumentul adus în favoarea liberei întreprinderi bancare, dezvoltat prima dată de Parnell şi apoi preluat, ca un *second-best*, de Mises[119]. Totuşi, un lucru este a afirma că activitatea bancară liberă va fi limitată *mai devreme* în tentativa de expansiune a creditului şi altul, foarte diferit, a afirma că expansiunea creditului generată de un sistem de liberă întreprindere bancară nu va perturba în nici un caz structura producţiei, deoarece va tinde întotdeauna să restabilească un presupus „echilibru monetar". Chiar Ludwig von Mises a remarcat foarte clar că *orice* expansiune a creditului perturbă sistemul de producţie, respingând astfel esenţa teoriei moderne a echilibrului monetar. Mises afirmă:

> „Noţiunea de expansiune „normală" a creditului este absurdă. *Emiterea de noi mijloace fiduciare, indiferent în ce cantitate, pune întotdeauna în mişcare acele modificări în structura preţurilor a căror descriere cade în sarcina teoriei ciclului economic.*"[120]

---

[119] Selgin însuşi recunoaşte că:

> „Sprijinul oferit de Mises liberei întreprinderi bancare este bazat, în parte, pe aprobarea lui Cernuschi, care (alături de Modeste) credea că libertatea de a emite bancnote ar duce automat către activitatea bancară cu rezerve 100%"

şi, de asemenea,

> că Mises „credea că libera întreprindere bancară va duce cumva la înlăturarea monedelor interne cu bază fracţionară".
> (Vezi Selgin, *The Theory of Free Banking,* p. 62 şi 164)

Lawrence H. White încearcă să ofere o interpretare diferită a poziţiei lui Mises şi îl prezintă pe Mises drept antemergătorul susţinătorilor liberei întreprinderi bancare cu rezerve fracţionare. Vezi Lawrence H. White, „Mises on Free Banking and Fractional Reserves", în *A Man of Principle: Essays in Honor of Hans F. Sennholz,* John W. Robbins şi Mark Spangler, ed., Grove City College Press, Grove City, Penn., 1992, p. 517-533. Salerno, de acord cu Selgin, îi oferă următorul răspuns lui White:

> „În măsura în care Mises a pledat pentru libertatea băncilor de a emite mijloace fiduciare, a făcut-o doar pentru că analiza sa l-a condus spre concluzia că din această politică ar rezulta o masă monetară determinată strict după principiul Şcolii monetare. Dezideratul lui Mises era… să elimine complet influenţele perturbatoare ale mijloacelor fiduciare asupra calculului monetar şi a procesului dinamic al pieţei." (Salerno, „Mises and Hayek Dehomogenized", p. 137 şi urm. şi p. 145)

[120] Mises, *Human Action*, p. 442, nota 17; subl. n. Mises adaugă:

Analiza selginiană a „echilibrului monetar" are principalul defect de a ignora faptul că *oferta de mijloace fiduciare îşi generează, în mare măsură, propria cerere*. Cu alte cuvinte, teoria modernă a libertății bancare conține eroarea fundamentală a vechii Şcoli bancare, care constă, după cum a arătat Mises, în a nu recunoaşte că cererea de credit venită din partea publicului depinde tocmai de predispoziția băncii de a împrumuta. Astfel că, acei bancheri care nu sunt, de la bun început, foarte preocupați de solvabilitatea lor viitoare se află în situația de a expanda creditul şi a plasa noi mijloace fiduciare pe piață pur şi simplu reducând rata dobânzii pe care o cer pentru banii noi pe care îi creează şi slăbind condițiile, contractuale şi de alt tip, pe care le pun în mod normal pentru acordarea de credite[121]. Aşadar, contrar celor presupuse de Selgin şi de ceilalți reprezentanți ai şcolii sale, băncile pot iniția expansiunea creditului într-un regim de libertate bancară, dacă au motive să ignore chestiunea solvenței, *indiferent dacă anterior s-a produs sau nu o modificare a cererii pentru mijloace fiduciare*. De asemenea, într-o perioadă inițială, creşterea cantității de bani corespunzătoare acestei expansiuni a creditului *tinde să sporească însăşi cererea de mijloace fiduciare*. Într-adevăr, toți acei agenți economici care nu îşi dau seama că s-a inițiat un proces expansiv de natură inflaționistă, care, în ultimă instanță, va duce la o scădere relativă

„Libera întreprindere bancară… nu ar împiedica o expansiune lentă a creditelor", *Human Action*, p. 443.

Aici, Mises dă o impresie prea optimistă despre libera întreprindere bancară cu rezerve fracționare, mai ales dacă facem o comparație între această afirmație şi ceea ce a scris anterior în *Theory of Money and Credit* (1924):

„Este evident că libertatea bancară *per se* nu poate fi creditată cu virtutea de a face imposibilă o revenire a politicii inflaționiste grosiere."
(Mises, *Theory of Money and Credit*, p. 436; p. 408 în ediția germană)

[121] „Şcoala bancară a eşuat complet în ce priveşte analizarea acestor probleme. Ea a fost indusă în eroare de ideea greşită că necesitățile afacerilor limitează rigid cantitatea maximă de bancnote convertibile pe care o poate emite o bancă. Reprezentanții săi nu au realizat faptul că cererea publicului pentru credit este o mărime dependentă de disponibilitatea băncii de a împrumuta şi că băncile care nu se preocupă de propria lor solvabilitate au posibilitatea de a expanda creditul de circulație, prin reducerea ratei dobânzii sub valoarea ei de piață." (Mises, *Human Action*, p. 439-440)

În plus, să ne amintim că procesul se extinde şi se autoalimentează pe măsură ce datornicii împrumută şi mai multe depozite nou-create pentru a plăti credite anterioare.

a puterii de cumpărare a banilor şi ulterior la o recesiune, vor observa că preţurile anumitor bunuri şi servicii încep să crească relativ mai repede şi vor aştepta în zadar ca ele să scadă înapoi la nivelul lor „normal". Între timp, cel mai probabil, vor decide să îşi sporească cererea de mijloace fiduciare.

Îl cităm din nou pe Mises:

> „Acest prim stadiu al procesului inflaţionist poate dura mai mulţi ani. Câtă vreme continuă, preţurile multor bunuri şi servicii nu sunt încă ajustate la relaţia monetară modificată. Există încă în ţară oameni care n-au devenit conştienţi de faptul că au de-a face cu o revoluţie a preţurilor, care va determina în cele din urmă o creştere considerabilă a lor, deşi amploarea creşterii nu va fi aceeaşi pentru diferitele bunuri şi servicii. Oamenii aceştia încă mai cred că într-o zi preţurile vor scădea. În aşteptarea zilei aceleia, ei îşi reduc volumul cumpărăturilor, sporindu-şi concomitent *deţinerile monetare*."[122]

Băncile unui sistem de liberă întreprindere bancară cu rezerve fracţionare nu numai că pot iniţia *unilateral* o expansiune a creditului, ci, mai mult, de-a lungul unei perioade mari de timp, o asemenea creştere a cantităţii de mijloace fiduciare (care se poate întotdeauna plasa pe piaţă prin reducerea convenabilă a ratei dobânzii) tinde să producă la început o creştere a cererii pentru mijloace fiduciare. Acest proces poate dura atât timp cât publicul, lăsându-se purtat de valul optimismului, nu începe să îşi piardă încrederea în situaţia economică „norocoasă" şi să anticipeze o creştere generalizată a preţurilor, urmată de o criză şi de o recesiune economică profundă.

Am argumentat, aşadar, că originea modificărilor monetare se găseşte pe partea ofertei, că băncile membre ale unui sistem de liberă întreprindere bancară sunt capabile să manipuleze oferta monetară şi că emiterea de mijloace fiduciare îşi creează propria cerere pe termen scurt şi mediu. Dacă afirmaţiile de mai sus sunt adevărate, atunci Selgin se înşeală întru totul când afirmă că oferta de mijloace fiduciare nu face decât să se adapteze cererii. De fapt, cererea de mijloace fiduciare, cel puţin pentru o perioadă considerabilă, se adaptează ofertei crescute pe care băncile o creează sub forma creditelor[123].

---

[122] Mises, *Human Action,* p. 427-428; subl. n.

[123] Este ciudat că, asemenea keynesiştilor şi monetariştilor, teoreticienii moderni ai liberei întreprinderi bancare sunt obsedaţi de ipoteticele modificări, bruşte şi unilaterale ale cererii de monedă. Nu reuşesc să înţeleagă că asemenea

Posibilitatea ca un sistem de liberă întreprindere bancară cu rezerve fracționare să inițieze unilateral expansiunea creditului

Există multiple posibilități ca un sistem de liberă întreprindere bancară cu rezerve fracționare să inițieze expansiuni ale creditului care nu corespund unei creşteri anterioare a cererii pentru mijloace fiduciare.

În primul rând, trebuie să observăm că analiza teoreticienilor moderni ai liberei întreprinderi bancare asupra echilibrului monetar suferă în mare măsură de limitările analizei tradiționale neoclasice care, atât la nivel macro, cât şi la nivel microeconomic, se mulțumeşte cu studierea *stărilor finale* ale proceselor sociale (echilibrul monetar), care se presupune că sunt atinse ca rezultat al comportamentului rațional şi maximizator al agenților economici (bancherii privați). Analiza economică a Şcolii austriece, prin contrast, în loc să se axeze pe echilibru, se concentrează asupra proceselor dinamice de tip antreprenorial. Fiecare act antreprenorial are un efect coordonator şi stabileşte o tendință către echilibru, care, totuşi, nu este atins niciodată, deoarece chiar în timpul acestui proces se produc schimbări ale circumstanțelor şi se generează informație nouă de către antreprenori. Aşadar, din această perspectivă dinamică, nu se poate accepta un model static, asemenea celui al echilibrului monetar, care presupune că se produc ajustări imediate şi perfecte între cererea şi oferta de mijloace fiduciare.

În viața reală, fiecare bancher, dotat cu propria-i perspicacitate şi creativitate antreprenorială, interpretează subiectiv informațiile pe care le primeşte din lumea exterioară, atât în funcție de gradul de optimism cu care priveşte desfăşurarea evenimentelor economice, cât şi relativ la nivelul de rezerve pe care consideră că este „prudent" să le păstreze pentru a-şi păstra solvabilitatea. În acest fel, fiecare bancher, într-un mediu al incertitudinii, decide zilnic ce volum de mijloace fiduciare să emită. Este evident că, în cadrul acestui proces antreprenorial, bancherii comit multe erori care se concretizează în emiterea unilaterală de mijloace fiduciare ce

---

schimbări tind să fie endogene şi să apară în cadrul unui ciclu economic declanşat, în primul rând, de modificările ofertei de bani noi pe care sistemul bancar îi creează sub forma creditelor. Singurele situații capabile să producă o creştere bruscă a cererii pentru bani sunt cele excepționale, precum războaiele şi dezastrele naturale. Variațiile sezonale sunt comparativ mai puțin importante, iar un sistem de liberă întreprindere bancară cu rezerve 100% ar putea să le contracareze printr-un transfer sezonal de aur şi prin uşoare modificări ale prețurilor.

perturbă structura producţiei. Este, de asemenea, clar că însuşi acest proces va tinde să pună în lumină şi să elimine erorile comise, însă aceasta se va întâmpla doar după o perioadă mai mult sau mai puţin lungă, iar între timp nu va putea fi evitată alterarea structurii reale a producţiei. Dacă adăugăm acestui proces faptul că, după cum am văzut în paragraful anterior, oferta de mijloace fiduciare tinde să îşi creeze propria cerere, se va înţelege că un sistem de liberă întreprindere bancară cu rezerve fracţionare (asemenea oricărei alte pieţe) va atinge cu mari dificultăţi „echilibrul monetar" atât de râvnit de către teoreticieni. În cel mai bun caz, bancherii privaţi se vor strădui, printr-un proces de „încercare şi eroare", să adapteze oferta de mijloace fiduciare la cererea existentă, care, în primul rând, nu le este cunoscută şi, în al doilea rând, tinde să se modifice chiar ca urmare a emiterii de mijloace fiduciare. Prin urmare, s-ar putea pune întrebarea dacă procesul antreprenorial de coordonare ar permite bancherilor să atingă atât de râvnitul „echilibru monetar", însă nu va putea fi negat faptul că în timpul acestui proces se vor comite nenumărate erori antreprenoriale, concretizate în emiterea nejustificată de mijloace fiduciare, care vor tinde inevitabil să afecteze structura de producţie, generând crize şi recesiuni economice, aşa cum ne arată teoria austriacă a ciclului economic[124].

Acelaşi lucru se poate spune, în al doilea rând, despre posibilităţile unui grup major sau minor de bancheri de a orchestra simultan o expansiune a mijloacelor fiduciare, sau de a decide să încheie acorduri ori să fuzioneze pentru a împărţi şi „gestiona"mai bine rezervele, crescându-şi astfel capacitatea de a expanda creditul şi a-şi mări profiturile[125]. Cu excepţia cazului în care teoreticienii liberei întreprinderi bancare cu rezerve fracţionare doresc să interzică acest tip de strategii antreprenoriale (lucru de care ne îndoim), este evident că acestea ar permite iniţierea unor expansiuni economice generatoare de recesiuni economice. Se poate argumenta că expansiunile concertate vor tinde să se autocorecteze, din moment ce, după cum susţine Selgin, creşterea totală a compensărilor interbancare va duce la creşterea *varianţei* dintre compensările debitului şi creditului[126]. Totuşi, dincolo de faptul că Selgin presupune că volumul total de rezerve

---

[124] Vezi Jörg Guido Hülsmann, „Free Banking and Free Bankers", *Review of Austrian Economics* 9, nr. 1, 1996, p. 3-53, în special p. 40-41.

[125] Să ne amintim analiza pe care am făcut-o la paginile 659-666. Vezi Laidler, „Free Banking Theory", p. 197.

[126] Selgin, *The Theory of Free Banking*, p. 82.

de metal preţios din sistemul bancar este constant şi dincolo de aceea că mulţi autori se îndoiesc de eficacitatea mecanismului menţionat de el[127], chiar şi admiţând, de dragul argumentului, că Selgin are dreptate, trebuie să amintim iarăşi că ajustarea nu va fi niciodată perfectă sau imediată, astfel încât expansiunile concertate şi fuziunile pot duce la creşteri semnificative ale ofertei de mijloace fiduciare, care declanşează procesele specifice ciclului economic.

În al treilea şi ultimul rând, sistemul de liberă întreprindere bancară cu rezerve fracţionare generează creşteri ale emisiunii de mijloace fiduciare care *nu* corespund creşterilor anterioare ale cererii oricând se produce o creştere a stocului global de monedă metalică (aur) utilizat de bancă în calitate de „rezerve de precauţie." Dacă ne amintim că stocul mondial de aur a crescut cu o rată anuală situată între 1% şi 5%[128], ca rezultat al creşterii producţiei mondiale de aur, este evident că, doar din acest motiv, bancherii privaţi ar putea emite mijloace fiduciare cu o rată de 1% până la 5% pe an, fără nici o legătură cu cererea (şi, prin urmare, cu depline efecte expansive la început şi recesive la urmă)[129].

Putem, aşadar, să tragem concluzia că orice sistem de liberă întreprindere bancară cu rezerve fracţionare poate produce importante procese inflaţioniste[130] şi grave recesiuni economice[131].

---

[127] Vezi, de exemplu, Schwartz, „The Theory of Free Banking", p. 3.

[128] Skousen, *The Structure of Production*, cap. 8, p. 269 şi 359.

[129] Nu putem nesocoti nici expansiunea şi mai mare a creditului, care ar avea loc în cazul unui şoc al ofertei de aur, cu toate că Selgin tinde să minimalizeze importanţa acestei posibilităţi. Selgin, *The Theory of Free Banking,* p. 129-133.

[130] Să ne amintim că pentru Mises (vezi nota 120 de mai sus), „libertatea bancară *per se* nu poate fi creditată cu virtutea de a face imposibilă o revenire a politicii inflaţioniste grosiere", în special dacă agenţii economici sunt sub influenţa unei ideologii inflaţioniste:

> „Mulţi autori cred că incitativele comportamentului băncilor vin din afară, că anumite evenimente le fac să pompeze mai multe mijloace fiduciare în circulaţie şi că s-ar comporta altfel dacă aceste circumstanţe nu ar apărea. Şi eu am înclinat să accept această perspectivă în prima ediţie a cărţii mele despre monedă. Nu puteam înţelege de ce băncile nu învăţau din experienţă. Credeam că ar menţine, cu siguranţă, o politică prevăzătoare şi reţinută, dacă nu ar fi determinate de forţe exterioare să o abandoneze. Abia mai târziu m-am convins că era inutil să caut un stimul exterior al modificării conduitei băncilor… Putem înţelege degrabă că băncile care emit mijloace fiduciare, pentru a-şi mări şansele de profit, pot fi gata să expandeze volumul de împrumuturi acordate şi numărul de bancnote emise. Următoarea întrebare cere explicaţii speciale: de

Teoria „echilibrului monetar" în libera întreprindere bancară este bazată pe o analiză exclusiv macroeconomică

Trebuie să remarcăm că analiza teoreticienilor moderni ai liberei întreprinderi bancare ignoră efectele de natură microeconomică ce apar ca rezultat al creşterilor şi descreşterilor ofertei şi cererii de mijloace fiduciare generate de sistemul bancar. Cu alte cuvinte, chiar şi admițând, de dragul argumentației, că originea tuturor relelor se află, după cum presupun ei, în modificările neaşteptate ale cererii agenților economici pentru mijloace fiduciare, este evident că oferta de mijloace fiduciare, generată prezumtiv de sistemul bancar pentru a răspunde la modificările cererii nu ajunge instantaneu şi cu precizie la acei agenți economici ale căror valorizări privitoare la deținerea de noi mijloace fiduciare s-au modificat. De fapt, oferta se revarsă pe piață prin anumite locuri concrete şi într-un mod specific: sub formă de credite oferite prin reducerea ratei dobânzii şi primite, în primă instanță, de către anumiți antreprenori şi investitori care tind, astfel, să inițieze noi proiecte investiționale mai intensive în capital, care perturbă structura producției.

Aşadar, nu este de mirare că teoreticienii moderni ai şcolii libertății bancare ignoră teoria austriacă a ciclului economic, deoarece această teorie nu cadrează cu analiza lor privitoare la emiterea de mijloace fiduciare într-un sistem de liberă întreprindere bancară cu rezerve fracționare. Astfel, se refugiază în analiza exclusiv *macroeconomică* (monetaristă sau keynesistă, după caz), folosind, în cel mai bun caz, instrumente care, asemenea ecuației schimbului sau „nivelului general al prețurilor", tind să mascheze tocmai acele fenomene microeconomice cu adevărat relevante, care au loc într-o economie atunci când se produce expansiunea creditului şi creşte cantitatea de mijloace fiduciare (variația prețurilor

---

ce sunt făcute iarăşi şi iarăşi încercări de a îmbunătăți condițiile economice generale prin expansiunea creditului circulant, în ciuda eşecului spectaculos pe care asemenea eforturi l-au avut în trecut? Răspunsul este următorul: conform ideologiei predominante a omului de afaceri şi a economist-politicianului, reducerea ratei dobânzii este considerată un scop esențial al politicii economice. Mai mult, se presupune că expansiunea creditului circulant este mijlocul adecvat pentru atingerea acestui scop."
(Mises, *On the Manipulation of Money and Credit*, p. 135-136)

[131] „Crizele au reapărut o dată la fiecare câțiva ani de când băncile… au început să joace un rol important în viața economică a popoarelor."
Ibid., p. 134.

relative şi discoordonarea intertemporală a comportamentului agenților economici).

În procesele de piață normale, oferta de bunuri şi servicii de consum tinde să varieze în funcție de cerere, iar noile produse ajung, de regulă, în posesia acelor consumatori a căror valorizare subiectivă a acestor produse a crescut. Pe de altă parte, situația adusă de crearea unor noi mijloace fiduciare este cu totul alta: creşterea ofertei de mijloace fiduciare nu ajunge niciodată imediat şi *direct* în buzunarele acelor agenți economici a căror cerere pentru ele va fi crescut, ci în urma unui proces de lungă durată şi sinuos, trecând în prealabil prin buzunarele multor altor agenți economici şi perturbând în această tranziție întreaga structură a producției.

Bancherii, când creează noi mijloace fiduciare, nu le înmânează direct agenților economici care, eventual, ar putea dori să ceară mai multe mijloace fiduciare. Dimpotrivă, bancherii acordă credite unor antreprenori care, la rândul lor, le direcționează spre investiții, fără a ține cont câtuşi de puțin de proporția în care deținătorii finali ai mijloacelor fiduciare doresc să consume şi să economisească, sau investească. Astfel, este foarte posibil ca noile mijloace fiduciare, emise pentru a răspunde unei cereri prezumptiv crescute, să fie folosite în ultimă instanță parțial pentru achiziționarea de bunuri de consum, cauzând o creştere a prețului lor relativ. Am văzut deja (capitolul VII) cum, pentru Hayek, „atât timp cât orice parte a venitului adițional creat astfel este cheltuită pe bunuri de consum (*i.e.*, dacă nu este economisit în întregime), prețurile bunurilor de consum trebuie să crească permanent în comparație cu acelea ale diferitelor tipuri de intrări. Iar această situație, ar trebui să fie evident de pe acum, nu poate rămâne prea mult fără urmări asupra prețurilor diferitelor tipuri de intrări şi asupra metodelor de producție care vor părea profitabile”[132].

În plus, Hayek face clarificări suplimentare ale poziției sale:

> „Pentru ca analiza noastră să fie aplicabilă, nu este nevoie decât ca, atunci când veniturile sunt crescute prin investiții, acea parte a venitului adițional care este cheltuită pe bunuri de consum, în orice perioadă, să fie mai mare decât proporția în care noile investiții sporesc producția de bunuri de consum în aceeaşi perioadă. Şi, bineînțeles, nu există motive pentru a ne aştepta să fie economisită mai mult de o fracție a noului venit [creat prin expansiunea creditului] şi, cu siguranță, nu la fel de mult cât venitul nou investit, deoarece

[132] Hayek, *The Pure Theory of Capital*, p. 378.

aceasta ar însemna ca practic tot venitul câştigat din noile investiții să fie economisit."[133]

Pentru a oferi o ilustrare grafică a argumentului nostru, să presupunem că cererea de mijloace fiduciare creşte, pe când proporția în care agenții economici doresc să consume şi să investească rămâne neschimbată[134]. În aceste condiții, agenții economici se vor vedea obligați să reducă cererea monetară pentru bunuri de consum, să vândă obligațiuni şi alte active financiare şi, mai ales, să reducă volumul de reinvestire din diferitele etape ale procesului de producție, până vor putea acumula volumul mai mare de depozite bancare pe care doresc să îl dețină. Prin urmare, dacă presupunem că rata socială a preferinței de timp nu s-a schimbat şi folosim o versiune simplificată a diagramelor triunghiulare, pe care le-am folosit în capitolul V, pentru a reprezenta structura productivă reală a societății, vom vedea cum, în Graficul VIII-1, creşterea cererii pentru mijloace fiduciare face ca ipotenuza triunghiului să se deplaseze spre stânga. Această mişcare reflectă o scădere a cererii monetare atât pentru bunuri de consum, cât şi pentru bunuri de producție, din moment ce proporția dintre ele (sau preferința de timp) a rămas neschimbată. În acest grafic, suprafața „A" reprezintă noua cerere (sau „tezaurizare") a mijloacelor fiduciare pe care o manifestă agenții economici (vezi Graficul VIII-1).

Concluzia fundamentală a teoriei echilibrului monetar într-un sistem de liberă întreprindere bancară cu rezerve fracționare este că băncile ar răspunde acestei cereri pentru mijloace fiduciare prin expandarea emisiunii cu un volum egal cu cel al noii cereri (reprezentate de suprafața „A"), iar structura producției, ilustrată în Graficul VIII-2, ar rămâne intactă (*vezi* Graficul VIII-2).

---

[133] *Ibid.*, p. 394. Acesta pare să fie cazul extrem al unei creşteri a economisirii care se concretizează pe de-a-ntregul într-o creştere a deținerilor de mijloace fiduciare, caz folosit de Selgin şi White pentru a-şi ilustra teoria. Vezi Selgin şi White, „In Defense of Fiduciary Media – or, We are *Not* Devo(lutionists), We are Misesians!", p. 104-105.

[134] O asemenea situație este, cu certitudine, posibilă, după cum recunosc chiar şi Selgin şi White, când afirmă:

„O creştere a *economisirii* nu este nici necesară, nici suficientă pentru a garanta o creştere a mijloacelor fiduciare."
(Selgin şi White, „In Defense of Fiduciary Media – or, We are *Not* Devo(lutionists), We are Misesians!", p. 104)

Cu toate acestea, trebuie să ne amintim că băncile nu transferă noile mijloace fiduciare pe care le creează direct beneficiarilor finali (agenții economici a căror cerere de mijloace fiduciare a crescut cu volumul reprezentat de suprafața „A" în Graficul VIII-1), ci depozitele sunt împrumutate antreprenorilor, care le cheltuiesc pe bunuri de producție, creând o structură a producției mai capital-intensivă, pe care o reprezentăm în Graficul VIII-3.

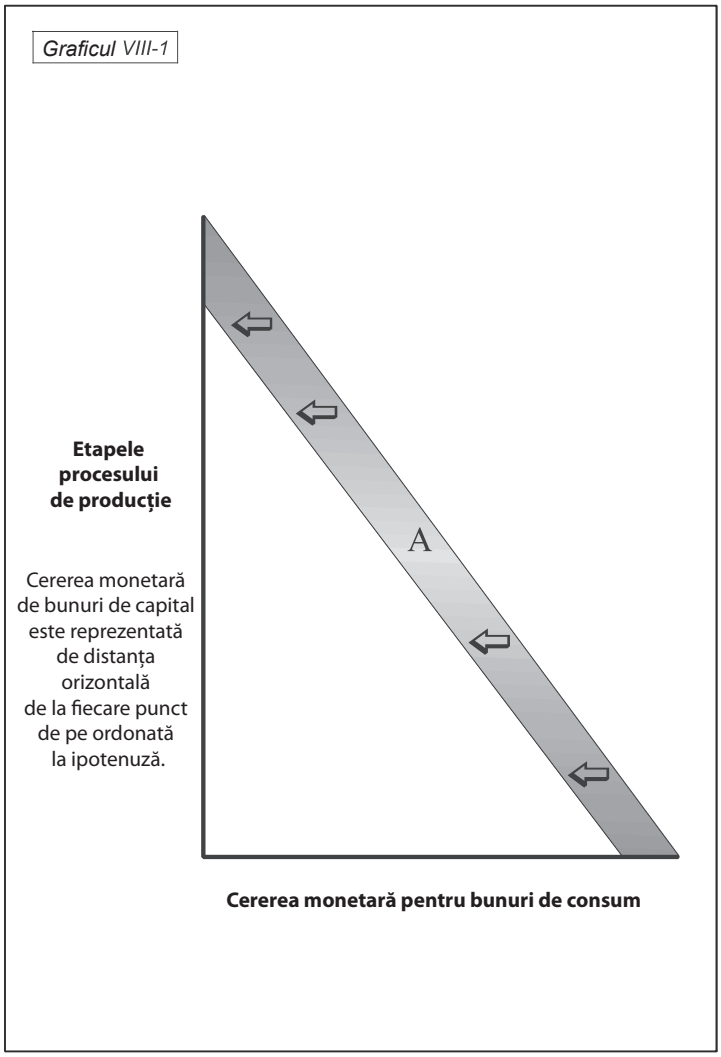

Totuşi, această structură a producției mai capital-intensivă nu poate fi menținută pe termen lung, deoarece, odată ce mijloacele fiduciare nou create ajung la utilizatorii finali (care au acumulat deja deținerile bancare de care aveau nevoie, după cum ne arată suprafața „A" din Graficul VIII-1), aceştia le vor cheltui, conform ipotezei noastre că preferința de timp nu s-a schimbat, pe bunuri de consum şi de producție într-o proporție identică celei reflectate în graficele VIII-1 şi VIII-2. Dacă suprapunem Graficul VIII-3 peste Graficul VIII-2 (vezi Graficul VIII-4), perturbarea structurii

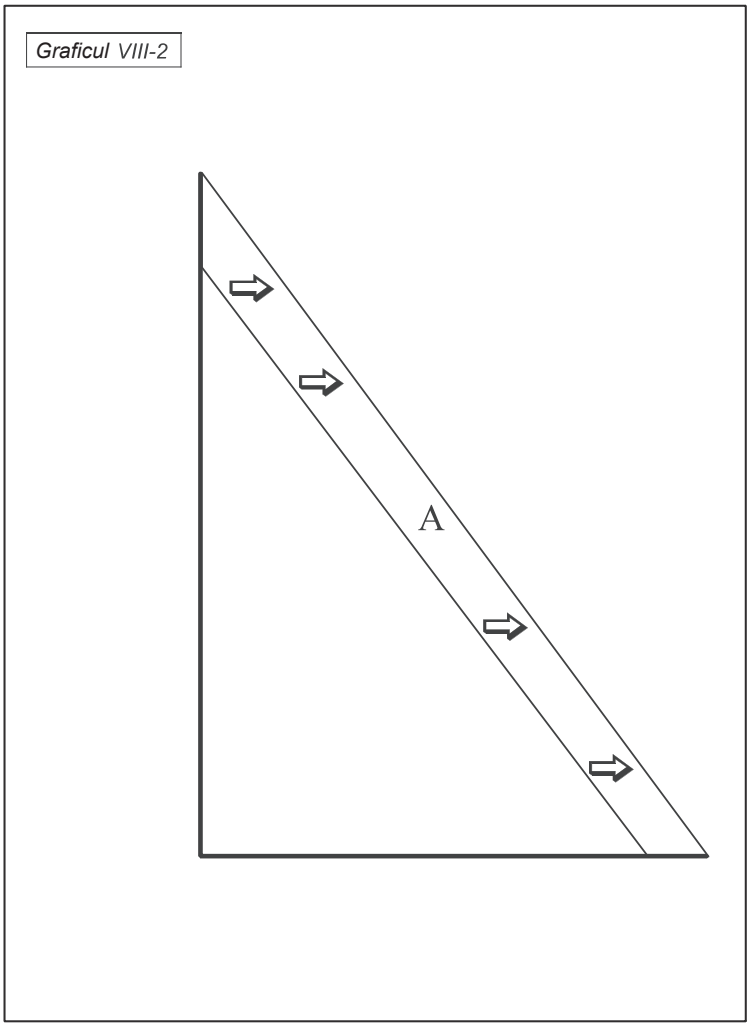

de producție devine evidentă. Suprafața umbrită „B" reprezintă proiectele de investiție începute din eroare, ca rezultat al faptului că toate mijloacele

fiduciare emise pentru adaptarea la creşterea cererii au fost acordate sub forma creditelor pentru investiții[135]. Suprafața umbrită „C" (a cărei arie este egală cu cea a suprafeței „B") reprezintă acea parte a mijloacelor fiduciare cheltuită de către deținătorii finali pe bunuri mai apropiate de etapa finală a consumului, lăsând structura de producție la proporții identice cu cele din Graficul VIII-1, însă aceasta se întâmplă abia după ce au loc inevitabilele şi dureroasele reajustări reale, descrise de teoria austriacă a ciclului economic şi pe care sistemul de libertate bancară, după cum am văzut, nu este capabil să le evite. Prin urmare, trebuie să tragem concluzia, contrar celor sugerate de Selgin şi White[136], că, chiar dacă expansiunea mijloacelor fiduciare se adaptează complet unei creşteri anterioare a cererii, se vor produce efectele specifice ale ciclului prevăzute de teoria creditului de circulație.

Confundarea conceptului de economisire cu cel al cererii de bani

Tentativa de a recupera măcar esența vechii doctrine a „necesităților comerțului" şi de a arăta că un sistem de liberă întreprindere bancară cu rezerve fracționare nu ar declanşa ciclul economic l-a făcut pe George A. Selgin să susțină o teză similară celei prezentate de John Maynard Keynes privitor la depozitele bancare. Într-adevăr, să ne amintim că pentru Keynes, oricine păstrează o sumă adițională de bani proveniți dintr-un credit „economiseşte" acea sumă:

> „Mai mult, economisirea rezultată din această decizie este la fel de autentică precum orice altă economisire. Nimeni nu poate fi obligat să intre în posesia banilor adiționali ce corespund unui nou credit bancar, decât dacă preferă în mod deliberat să dețină mai mulți bani decât vreo altă formă de avuție."[137]

---

[135] Selgin şi White acceptă implicit această observație când afirmă:

„Beneficiile revin… celor care împrumută de la bancă un volum mai mare de credit intermediar arbitrat şi tuturor celor care lucrează cu stocul, în consecință mărit, de echipamente de capital." (Selgin şi White, „In Defense of Fiduciary Media – or, We are *Not* Devo(lutionists), We are Misesians!", p. 94)

[136] „Negăm că o creştere a mijloacelor fiduciare *corespunzătoare unei cereri crescute pentru deținere de mijloace fiduciare* dezechilibrează şi declanşează ciclul austriac al afacerilor." (*Ibid.*, p. 102-103)

[137] Keynes, *The General Theory of Employment, Interest and Money*, p. 83. Această teză, pe care am tradus-o şi comentat-o în capitolul VII, este rezultatul identi-

George Selgin se situează pe o poziție similară lui Keynes, considerând că cererea publicului pentru deținerile monetare sub formă de bancnote şi conturi bancare reflectă simultan dorința lor de a oferi aceleaşi sume ca împrumuturi pe termen scurt prin sistemul bancar. Mai exact, Selgin afirmă:

> „A deține monedă emisă de bancă este totuna cu a practica economisirea voluntară… Oricând se întâmplă ca o bancă să îşi crească pasivele în procesul de acordare a noilor credite şi realizare a investițiilor, cei care dețin creanțele asupra acelor pasive sunt împrumutătorii ultimi, iar ceea ce dau cu împrumut sunt resursele reale pe care le-ar putea achiziționa dacă, în loc să dețină banii, i-ar cheltui. Când expansiunea sau contracția pasivelor bancare are loc de o asemenea manieră încât să fie tot timpul adaptată cererilor de mijloace fiduciare, volumul fondurilor de capital real pe care băncile îl oferă celor care iau cu împrumut este egal cu volumul oferit voluntar băncilor de către public. În aceste condiții, băncile sunt simpli intermediari de fonduri de credit."[138]

Totuşi, este perfect posibil ca publicul să îşi crească simultan deținerile de mijloace fiduciare şi cererea pentru bunuri şi servicii de consum, decizând să îşi reducă investițiile. Orice agent economic poate să îşi folosească deținerile monetare în oricare dintre următoarele trei moduri: le poate cheltui pe bunuri şi servicii de consum, le poate cheltui în realizarea de investiții sau le poate păstra sub forma deținerilor monetare sau de mijloace fiduciare. Nu există alte opțiuni. Decizia privitoare la proporția care va fi cheltuită pentru consum şi pentru investiții este distinctă şi independentă de deciziile care se iau cu privire la deținerile de mijloace fiduciare sau de lichidități. Aşadar, nu putem conchide, precum Selgin, că orice deținere monetară echivalează cu o „economisire", deoarece este foarte posibil ca mărirea deținerilor de mijloace fiduciare să se producă printr-o diminuare a cheltuielilor pentru investiții (de exemplu, prin vânzarea de titluri la bursă), care face posibilă creşterea cheltuielii monetare finale pe bunuri şi servicii de consum. În aceste circumstanțe s-ar produce o diminuare a economisirii în cazul unui individ

---

ficării tautologice a economiilor cu investițiile, pe care se bazează toată opera lui Keynes şi, potrivit lui Benjamin Anderson, este totuna cu a pune semnul egalității între inflație şi economisire.

[138] Selgin, *The Theory of Free Banking*, p. 54-55.

care, simultan, şi-ar spori deţinerile monetare. De aceea, nu este corect să numim economisire orice sporire a deţinerilor monetare.

A spune, asemenea lui Selgin, că „orice deţinător al creanţelor către pasive emise de o bancă liberă oferă acelei bănci un împrumut de valoarea deţinerilor sale”[139] este totuna cu a afirma că orice act de creare de bani, sub forma depozitelor sau bancnotelor, de către o bancă membră a unui sistem de liberă întreprindere bancară cu rezerve fracţionare echivalează, în ultimă instanţă, cu acordarea *a posteriori* către bancă a unui credit de aceeaşi valoare. Totuşi, băncile generează credite *ex nihilo* şi oferă putere de cumpărare suplimentară antreprenorilor, care primesc creditele fără a reflecta vreun moment la care vor fi adevăratele dorinţe ale celorlalţi agenţi economici de a consuma şi investi, când aceştia vor ajunge în cele din urmă să fie deţinătorii mijloacelor fiduciare create de bănci. Astfel, este foarte posibil, dacă preferinţele sociale privitoare la consum şi investiţii au rămas neschimbate, ca cel puţin o parte a mijloacelor fiduciare create de către bănci să fie utilizată pentru creşterea cheltuielilor pe bunuri de consum, făcând să crească preţurile relative ale acestui tip de bunuri.

Teoreticienii liberei întreprinderi bancare cu rezerve fracţionare consideră, de regulă, că orice bancnotă sau depozit emis de către o bancă este un „activ financiar” care instrumentează un credit. Din punct de vedere juridic, această idee implică probleme grave, pe care le-am studiat deja în primele trei capitole ale acestei cărţi. Economic vorbind, eroarea acestor teoreticieni constă în convingerea că moneda este un „activ financiar”, reprezentând economisirea voluntară a unui agent economic ce „împrumută” bunuri prezente pentru bunuri viitoare[140]. Totuşi, *banii*

---

[139] Selgin, „The Stability and Efficiency of Money Supply under Free Banking”, p. 440.

[140] Cum se poate concepe că bancnotele şi depozitele, care sunt bani, sunt de asemenea „active financiare” care semnifică acordarea banilor de către deţinător unei terţe părţi azi în schimbul unei anumite sume de bani în viitor? Ideea că bancnotele şi depozitele sunt „active financiare” vădeşte faptul că într-un sistem bancar bazat pe rezerve fracţionare băncile dublează mijloacele de plată *ex nihilo*: pe de o parte există banii împrumutaţi şi folosiţi de o terţă parte, iar pe de altă parte există presupusul activ financiar sau titlu care instrumentează operaţia şi care, *de asemenea*, reprezintă bani. Cu alte cuvinte, activele financiare sunt titluri sau certificate care arată că cineva a renunţat la bani în prezent şi i-a oferit altcuiva în schimbul unei cantităţi (mai mari) de bani în viitor. Dacă se consideră, în acelaşi timp, că activele financiare sunt, de asemenea, bani (pentru cel care le

sunt ei înşişi bunuri prezente[141] iar deținerea de bani lichizi sau de depozite nu spune nimic despre proporția în care doresc agenții economici să consume sau să investească. Astfel, creşterile sau descreşterile deținerilor monetare sunt perfect compatibile cu diferite combinații de creşteri sau descreşteri simultane ale proporției în care doresc să consume sau să investească. Este de conceput ca mărirea deținerilor de mijloace fiduciare să aibă loc odată cu creşterea consumului de bunuri şi servicii, fiind necesar doar ca agentul economic să dezinvestească o parte din resursele pe care le-a economisit şi investit în trecut. După cum remarcă Hans-Hermann Hoppe, oferta şi cererea de bani determină prețul lor, sau puterea de cumpărare, în timp ce oferta şi cererea de „bunuri prezente" la schimb cu „bunuri viitoare" determină rata dobânzii sau rata socială a preferinței de timp şi volumul global de economisire şi investire[142].

---

deține), are loc pe piață o evidentă dublare inflaționistă a mijloacelor de plată, iar împrumutul este acordat fără să fie nevoie ca cineva să fi economisit anterior.

[141] Banii sunt un bun prezent, perfect lichid. Pentru sistemul bancar considerat în întregime mijloacele fiduciare nu sunt „active financiare", deoarece *nu sunt niciodată retrase din sistem*, ci se află în circulație pe termen nedefinit şi, prin urmare, sunt bani (sau, mai exact, substitute monetare perfecte). Spre deosebire, un activ financiar reprezintă acordarea de bunuri prezente (în general sub formă de bani) în schimbul unor bunuri viitoare (de regulă, de asemenea, unități monetare) primite la un anumit termen, iar crearea sa corespunde unei creşteri a economisirii reale realizate de către agentul economic. Vezi Gerald P. O'Driscoll, „Money: Menger's Evolutionary Theory", *History of Political Economy* 4, nr. 18, 1986, p. 601-616.

[142] „În primul rând, este pur şi simplu fals să spui că deținerea de bani, *i.e.*, acțiunea de a nu-i cheltui, este totuna cu economisirea… De fapt, economisirea înseamnă abținerea de la consum, iar cererea de bani nu are nimic de-a face cu economisirea *sau* neeconomisirea. Cererea de bani este lipsa dorinței de a cumpăra sau închiria bunuri nemonetare – iar acestea includ bunurile de consum (bunuri prezente) *şi* bunurile de capital (bunurile viitoare). A nu cheltui bani e totuna cu a nu cumpăra *nici* bunuri de consum, *nici* bunuri de capital. Contrar lui Selgin, deci, lucrurile stau astfel: indivizii ar putea să-şi folosească activele monetare pe una din următoarele trei căi. Le pot cheltui pe bunuri de consum; le pot cheltui pe investiții; ori le pot păstra sub formă de bani gheață. Nu există alte alternative… [*Î*]*n afară de cazul în care* se presupune că preferința de timp s-a modificat în acelaşi timp, consumul *real* şi investițiile *reale* vor rămâne la fel ca înainte: cererea suplimentară de bani este satisfăcută reducând consumul nominal *şi* cheltuielile de investiții conform aceluiaşi raport preexistent între consum şi investiții, făcând ca prețurile băneşti, atât ale bunurilor de consum, cât şi ale bunurilor de producție să scadă şi lăsând consumul şi investițiile reale la exact aceleaşi vechi niveluri." (Hans-Hermann Hoppe, „How is Fiat Money Possible? – or

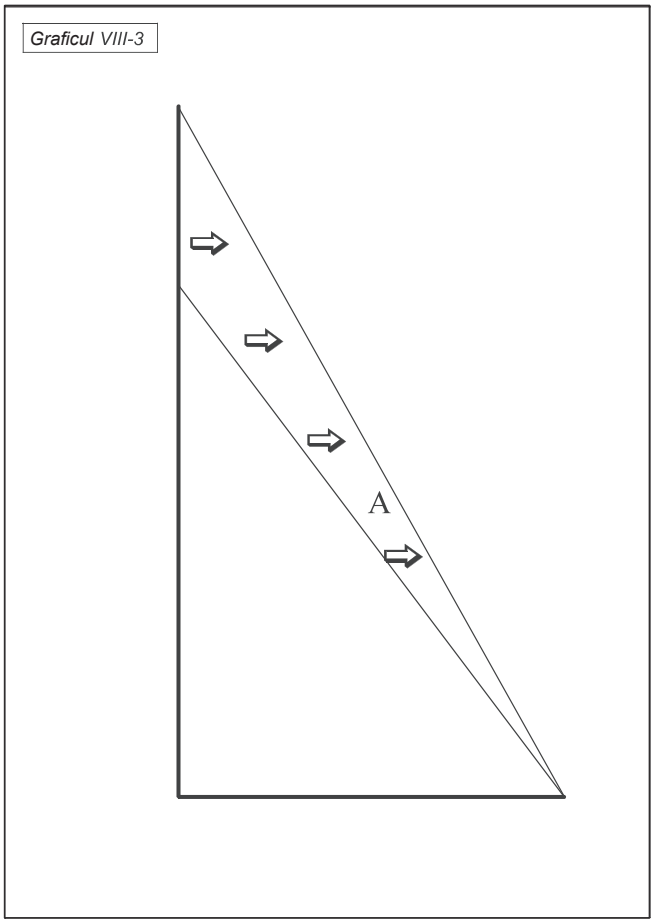

Economisirea cere întotdeauna eliberarea unor bunuri reale care nu sunt consumate (*i.e.*, un sacrificiu) şi nu are loc prin simpla creştere a numărului de unități monetare sub pretextul că, atât timp cât nu se cheltuiesc pe bunuri de consum, se „economisesc". Selgin adoptă această poziție când îl critică pe Machlup[143] pentru considerația că acordarea

The Devolution of Money and Credit", în *Review of Austrian Economics* 7, nr. 2, 1994, p. 72-73) [Articol tradus în limba română de Bogdan Glăvan, „Cum sunt posibili banii discreționari? – sau Degenerarea banilor şi a creditului", http://misesromania.org/247/]

[143] Critica nejustificată pe care Selgin i-o aduce lui Machlup se găseşte la nota 20, p. 184 a cărții sale, *The Theory of Free Banking*. Selgin ar considera întregul volum de credit reprezentat de suprafața „A" din Graficul VIII-2 drept „credit de

expansivă de credite creează o putere de cumpărare pe care nu a retras-o nimeni din consum (*i.e.*, nu a economisit-o). Creditul, pentru a nu perturba structura producţiei, trebuie să provină dintr-o economisire *anterioară*, care pune la dispoziţia investitorului bunuri prezente cu adevărat economisite. Dacă nu are loc o asemenea sacrificare a consumului, ci se finanţează investiţia doar printr-un credit nou-creat (*created credit*), structura producţiei, după cum ştim deja, va fi inexorabil perturbată, chiar şi în cazul în care mijloacele fiduciare nou-create corespund unei creşteri anterioare a cererii. De aceea, Selgin este obligat să redefinească noţiunile de economisire şi creare de credit. Susţine că economisirea are loc *ipso facto* în momentul când sunt create noi mijloace fiduciare, cu condiţia ca deţinătorul lor iniţial să le poată consuma pe bunuri de consum şi să nu o facă. Selgin susţine, de asemenea, că expansiunea creditului nu generează cicluri dacă tinde să fie însoţită de o creştere anterioară a cererii pentru mijloace fiduciare. Pe scurt, avem de-a face cu argumente asemănătoare celor expuse de Keynes în a sa *Teorie generală*, deja respinse, după cum am putut vedea în capitolul VII, cu mulţi ani înainte.

Crearea de mijloace fiduciare presupune, de asemenea, o creştere a masei monetare care tinde să diminueze capacitatea achizitivă a banilor, astfel „expropriindu-se", diluat şi aproape imperceptibil, valoarea unităţilor monetare. Afirmaţia că o asemenea expropriere a agenţilor economici reprezintă o „economisire" (voluntară?) este, evident, o glumă proastă. Nu este surprinzător că aceste doctrine au fost susţinute de autori precum Keynes, Tobin, Pointdexter şi, în general, de toţi susţinătorii inflaţionismului, ai expansiunii creditului şi ai „eutanasierii rentierilor", de dragul politicilor economice agresive destinate asigurării unui nivel „adecvat" al „cererii agregate." Însă, *este* surprinzător că autori precum Selgin şi Horwitz, care aparţin (sau cel puţin au aparţinut) Şcolii austriece şi ar trebui să cunoască mai bine pericolele implicite, au ţinut să recurgă la acest tip de raţionament pentru a justifica sistemul de „liberă întreprindere bancară cu rezerve fracţionare"[144].

---

transfer", deoarece este „credit oferit de către bănci recunoscând dorinţa publicului de a se abţine de la cheltuieli prin deţinerea de mijloace fiduciare" (*ibid.*, p. 60). Contrar, pentru Machlup (şi pentru noi), cel puţin suprafaţa „B" a Graficului VIII-4 ar reprezenta „credit creat" sau expansiunea creditului, din moment ce agenţii economici nu îşi restrâng consumul în măsura reprezentată de suprafaţa „C".

[144] Ca avantaj suplimentar al sistemului propus de el, Selgin menţionează că agenţii economici care aleg să îşi păstreze deţinerile monetare sub forma mijloacelor fiduciare create de un sistem de liberă întreprindere bancară pot

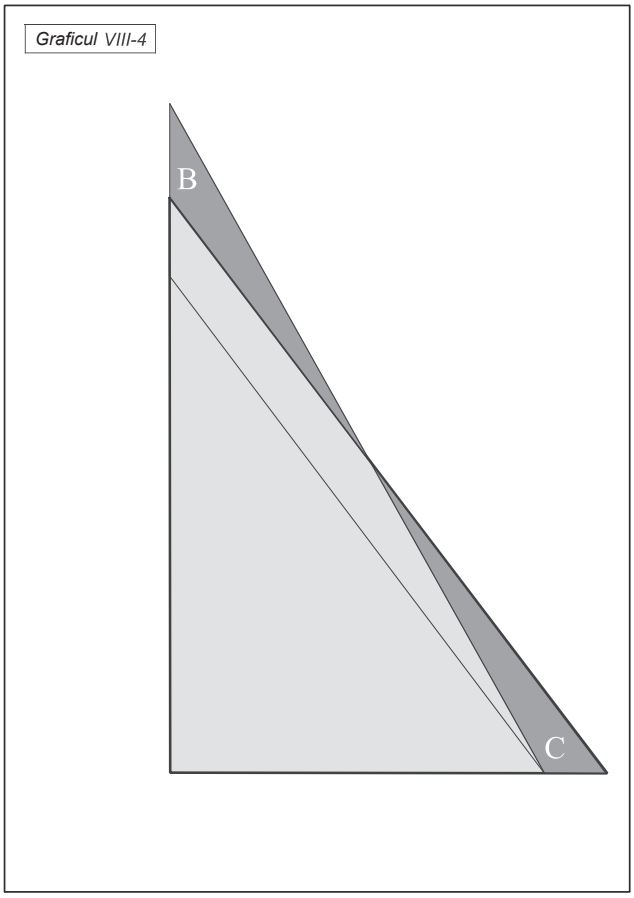

obține o rentabilitate financiară a acestora şi se pot folosi de o serie de servicii bancare (plăți, gestiune, casă etc.) „gratis". Selgin, totuşi, nu aminteşte de costurile reprezentate de *boom*-urile artificiale, proasta alocare a resurselor şi crizele economice. De asemenea, nu face referire la ceea ce considerăm că este cel mai mare cost, anume, faptul că efectele negative ale încălcării principiilor legale într-un sistem de liberă întreprindere bancară dau naştere unei tendințe de instituire a băncii centrale în calitate de împrumutător ultim, care să îi sprijine pe bancheri şi să creeze lichiditatea care oferă cetățenilor siguranța recuperării depozitelor în orice moment. În ceea ce priveşte presupusele „avantaje" ale depozitelor purtătoare de „dobândă" şi ale serviciilor „gratuite" de casă şi gestiune, nu se poate şti, în termeni neți, dacă dobânzile primite de agenții economici la împrumuturile realmente economisite într-un sistem bancar cu rezerve 100%, scăzând costurile de depozitare, de casă şi de gestiune, ar fi egale, mai mari sau mai mici decât dobânda reală pe care o primesc actualmente pentru depozitele la vedere (minus declinul cronic al puterii de cumpărare a banilor din actualul sistem bancar).

Pericolul ilustrărilor istorice ale sistemelor de liberă întreprindere bancară

Autorii neobancari dedică eforturi mari realizării de studii istorice prin care intenționează să susțină idea că sistemul de liberă întreprindere bancară, mulțumită mecanismului de „echilibru monetar", ar imuniza economiile în fața ciclurilor de avânt şi depresiune. Totuşi, studiile empirice realizate până în prezent, în loc să cerceteze dacă sistemul de liberă întreprindere bancară a evitat expansiunea creditului, *boom*-ul artificial şi recesiunea economică, s-au limitat la a studia dacă *panicile bancare şi crizele* au fost mai mult sau mai puțin frecvente şi grave decât în cazul unui sistem bancar cu bancă centrală (iar acesta este, evident, un subiect distinct)[145].

George A. Selgin analizează panicile bancare apărute sub diferite sisteme istorice de liberă întreprindere bancară cu cele apărute sub alte sisteme controlate de o bancă centrală, ajungând la concluzia că, în al doilea caz, frecvența şi gravitatea crizelor au fost mai mari[146]. Mai mult, teza principală a celei mai importante cărți neobancare despre libera întreprindere bancară în Scoția constă în argumentul că sistemul bancar scoțian, care era mai „liber" decât cel englez, era mai „stabil" şi suferea de mai puține perturbări financiare[147].

Cu toate acestea, după cum a remarcat Murray N. Rothbard, faptul că în sistemul de liberă întreprindere bancară scoțian falimentau relativ

---

[145] Până în prezent, teoreticienii au examinat în amănunt în jur de şaizeci de sisteme de liberă întreprindere bancară din trecut. Au ajuns, de regulă, la următoarea concluzie:

> „Ratele de faliment bancar au fost mai scăzute în sistemele libere de restricții asupra capitalului, deschiderii de filiale şi diversificării (*e.g.*, Scoția şi Canada) decât în sistemele cu restricții în aceste privințe (Anglia şi Statele Unite)."

Totuşi, această chestiune este irelevantă din perspectiva tezei noastre, deoarece studiile de mai sus nu menționează dacă s-au declanşat sau nu cicluri de expansiune economică şi recesiune. Vezi *The Experience of Free Banking*, Kevin Dowd, ed., p. 39-46. De asemenea, Kurt Schuler şi Lawrence H. White, „Free Banking History", *The New Palgrave Dictionary of Money and Finance*, Peter Newman, Murray Milgate şi John Eatwell, ed., Macmillan, Londra, 1992, vol. 2, p. 198-200. Citatul de mai sus apare la p. 108 a acestui ultim articol.

[146] George A. Selgin, „Are Banking Crises a Free-Market Phenomenon?", manuscris prezentat la reuniunea regională a Societății Mont Pèlerin, Rio de Janeiro, 5-8 septembrie, 1993, p. 26-27.

[147] White, *Free Banking in Britain*.

mai puţine bănci decât în cel englez nu înseamnă neapărat că primul era superior[148]. Într-adevăr, falimentele bancare au fost practic eliminate din actualele sisteme bancare, iar aceasta nu le face mai bune decât un sistem de liberă întreprindere bancară supus principiilor de drept, ci, de fapt, le face mai rele. Falimentele bancare nu indică nicidecum că sistemul funcţionează defectuos, ci sunt, cu siguranţă, o dovadă a procesului sănătos şi spontan de reversiune care începe să opereze ca răspuns la activitatea bancară cu rezerve fracţionare, care presupune un privilegiu legal şi un atac la adresa pieţei. Aşadar, acolo unde există un sistem de liberă întreprindere bancară cu rezerve fracţionare şi nu se produc regulat falimente şi suspendări ale plăţilor bancare, trebuie să bănuim că există *factori instituţionali care apără băncile de consecinţele normale ale activităţii bancare cu rezerve fracţionare şi au un rol similar cu cel care este actualmente deţinut de banca centrală, acela de împrumutător ultim*. În cazul Scoţiei, băncile au încurajat uzul bancnotelor în tranzacţii atât de mult încât, practic, nimeni nu mai cerea să fie preschimbate cu aur, iar aceia care, ocazional, cereau monedă metalică la ghişeele bancare erau ţinta dezaprobării generale şi a diverselor presiuni din partea bancherilor, care îi acuzau de „lipsă de loialitate"şi ameninţau cu îngreunarea obţinerii creditelor în viitor. Mai mult, după cum a arătat profesorul Sidney G. Checkland[149], sistemul scoţian de liberă întreprindere bancară cu rezerve fracţionare a fost supus unor etape recurente şi succesive de expansiune şi contracţie a creditului, care au produs cicluri economice de *boom* şi recesiune în anii 1770, 1772, 1778, 1793, 1797, 1802-1803, 1809-1810, 1810-1811, 1818-1819, 1825-1826, 1836-1837, 1839, şi 1845-1847. Cu alte cuvinte, chiar dacă au existat panici bancare relativ mai puţine în Scoţia decât în Anglia, ciclurile succesive de avânt şi depresiune au fost la fel de grave, iar Scoţia, în ciuda mult lăudatului său sistem de libertate bancară, nu a fost ferită de expansiunea creditului, *boom*-urile artificiale şi ulterioarele etape de gravă recesiune economică[150].

---

[148] Rothbard, „The Myth of Free Banking in Scotland", *Review of Austrian Economics* 2, 1988, p. 229-245, în special p. 232.

[149] Sidney G. Checkland, *Scottish Banking: A History, 1695-1973*, Collins, Glasgow, 1975. White însuşi recunoaşte în cartea sa că lucrarea lui Checkland este definitorie pentru istoria sistemului bancar scoţian.

[150] Cu toate că rămâne mult de lucru în acest domeniu, studiile despre sistemele de liberă întreprindere bancară cu rezerve fracţionare, supuse unor restricţii legale foarte puţine (sau inexistente) şi lipsite de o bancă centrală par să confirme că aceste sisteme erau capabile să declanşeze o expansiune semnifica-

Sistemul financiar chilian al secolului al XIX-lea ne oferă o altă ilustrare istorică a incapacității sistemului de liberă întreprindere bancară cu rezerve fracționare de a evita expansiunile artificiale şi recesiunile economice. În prima jumătate a secolului al XIX-lea, Chile a avut bancă centrală şi a beneficiat de un sistem bancar cu rezerve 100%. De-a lungul câtorva decenii, cetățenii săi s-au opus ferm diverselor tentative de introducere a unui sistem bancar cu rezerve fracționare şi s-au bucurat de o mare stabilitate economică şi financiară. Această situație a început să se schimbe în 1853, când statul chilian l-a angajat, în calitate de profesor de economie la Universitatea Santiago de Chile, pe Jean-Gustav Courcelle-Seneuil (1813–1892), unul dintre cei mai cunoscuți teoreticieni francezi ai liberei întreprinderi bancare cu rezerve fracționare. Influența lui Courcelle-Seneuil în Chile, de-a lungul celor zece ani în care şi-a desfăşurat activitatea profesorală acolo, a fost atât de mare, încât în 1860 s-a dat o lege care a permis instaurarea unui sistem de liberă întreprindere bancară cu rezerve fracționare, fără bancă centrală. Începând din acest moment tradiționala stabilitate financiară a sistemului chilian a dispărut şi a început o succesiune a etapelor de expansiune artificială (bazate pe acordarea de noi credite), urmate de falimente bancare şi crize economice. Convertibilitatea banilor de hârtie a fost suspendată în câteva rânduri (1865, 1867, şi 1879) şi s-a intrat într-o perioadă de inflație şi grave perturbări de natură economică, financiară şi socială. Această perioadă a rămas întipărită în memoria colectivă a chilienilor şi explică de ce aceştia continuă până în prezent să asocieze, greşit, turbulențele financiare cu doctrina liberală susținută de Courcelle-Seneuil[151].

---

tivă a creditului şi să provoace recesiuni economice. Aşa s-a întâmplat, de exemplu, pe piețele financiare italiană şi spaniolă în secolele al XIV-lea şi al XVI-lea (vezi capitolul II, secțiunea 3), după cum arată Carlo M. Cipolla şi alții, ca şi în Scoția şi Chile, după cum arătăm în text.

[151] Albert O. Hirschman, în articolul său, „Courcelle-Seneuil, Jean-Gustav", *The New Palgrave: A Dictionary of Economics*, John Eatwell, Murray Milgate şi Peter Newman, Macmillan, Londra, 1992, vol. 1, p. 706-707, afirmă că chilienii au ajuns chiar până la a-l demoniza pe Courcelle-Seneuil şi a-l învinui pentru toate relele economice şi financiare care s-au abătut asupra lor în secolul al XIX-lea. Murray N. Rothbard consideră că această demonizare este nedreaptă şi se datorează faptului că sistemul de liberă întreprindere bancară introdus de Courcelle-Seneuil în Chile a discreditat inițiativele de dereglementare pe care le-a avut în alte domenii (în minerit, de pildă), când, de fapt, aceste eforturi au avut un efect pozitiv. Vezi Murray N. Rothbard, „The Other Side of the Coin: Free

Pe de altă parte, faptul că diverse studii istorice par să indice că sistemele de liberă întreprindere bancară au dat naştere unor panici şi crize bancare mai puține decât în cazul sistemelor cu bancă centrală nu înseamnă că primele erau complet lipsite de astfel de episoade. Selgin însuşi menționează cel puțin trei cazuri în care crizele bancare acute au devastat sistemele de liberă întreprindere bancară: Scoția în 1797, Canada în 1837 şi Australia în 1893[152]. Dacă Rothbard are dreptate că în restul cazurilor restricțiile bancare au jucat rolul băncii centrale într-o anumită măsură, atunci numărul crizelor bancare ar fi putut fi mult mai mare în absența acestor restricții[153]. În orice caz, nu trebuie să considerăm eliminarea completă a crizelor bancare drept criteriul ultim pentru a determina care sistem bancar este cel mai bun. Dacă ar fi aşa, până şi cei mai hotărâți reprezentanți ai liberei întreprinderi bancare cu rezerve fracționare ar fi obligați să admită că cel mai bun sistem bancar este acela care impune păstrarea unei rate a rezervelor de 100%, din moment ce, prin

Banking in Chile", *Austrian Economics Newsletter,* iarnă 1989, p. 1-4. George Selgin dă o replică acestui articol a lui Rothbard despre libera întreprindere bancară în Chile, în lucrarea sa „Short-Changed in Chile: The Truth about the Free-Banking Episode", *Austrian Economics Newsletter*, primăvară-iarnă, 1990, p. 5 şi urm. Selgin însuşi recunoaşte că perioada chiliană de liberă întreprindere bancară cuprinsă între 1866 şi 1874 a fost o „epocă de creştere şi progres remarcabile", în care „s-au dezvoltat sistemele de căi ferate şi telegrafie din Chile, a fost mărit şi îmbunătățit portul Valparaiso, iar rezervele fiscale au crescut cu un sfert". Conform teoriei austriece, toate aceste fenomene sunt de fapt simptome ale expansiunii substanțiale a creditului care a avut loc de-a lungul acelor ani şi care era sortită unei reversiuni sub formă de recesiune (lucru care s-a şi întâmplat, de altfel). Cu toate acestea, Selgin atribuie crizele bancare ulterioare (dar nu şi recesiunile) faptului că statul chilian a menținut o paritate artificială între aur şi argint. Când valoarea aurului a crescut, această paritate a dus la scurgeri masive ale rezervelor de aur din țară. Vezi Selgin, „Short-Changed in Chile", p. 5, 6 şi nota 3 de la p. 7.

[152] Selgin, „Are Banking Crises a Free-Market Phenomenon?" Tabelul 1(b), p. 27.

[153] Raymond Bogaert pare să confirme teza lui Rothbard. Conform lui Bogaert, avem dovada documentată că dintre cele 163 de bănci create în Veneția începând cu sfârşitul Evului Mediu, cel puțin 93 au dat faliment. Raymond Bogaert, *Banques et banquiers dans les cités grecques*, p. 392, nota 513.

definiție, este singurul sistem care elimină, în toate circumstanțele, apariția panicilor şi crizelor bancare[154].

Pe scurt, experiența istorică nu pare să sprijine teza teoreticienilor moderni ai liberei întreprinderi bancare cu rezerve fracționare. Chiar şi în cazul sistemelor de libertate bancară mai puțin reglementate au loc cicluri de avânt şi depresiune care sunt generate de expansiunea creditului, iar băncile nu sunt ferite de panici şi falimente. Recunoaşterea acestui fapt i-a făcut pe anumiți autori neobancari, precum Stephen Horwitz, să pretindă că, chiar dacă dovezile istorice contrare perspectivei lor au o anumită semnificație, nu pot ajuta la respingerea teoriei efectelor benefice ale liberei întreprinderi bancare cu rezerve fracționare şi că această respingere trebuie făcută doar prin demersuri strict teoretice[155].

Ignorarea argumentelor juridice

Teoreticienii activității bancare cu rezerve fracționare tind să excludă considerațiile juridice din analiza lor, fără a ține seamă, aşa cum facem în această carte, de faptul că studiul problematicii bancare are o natură multidisciplinară şi ignorând existența unei intime corespondențe teoretice şi practice între aspectele juridice şi cele economice ale tuturor proceselor sociale.

Astfel, teoreticienii libertății bancare ignoră, în primul rând, faptul că exercitarea liberei întreprinderi bancare cu rezerve fracționare presupune o imposibilitate logică, din punct de vedere juridic. Am arătat la

---

[154] Astfel, Segin însuşi recunoaşte că „o criză bancară cu rezerve 100% este imposibilă". Vezi George A. Selgin, „Are Banking Crises a Free-Market Phenomenon?", p. 2.

[155] În privința metodologiei, suntem întru totul de acord cu poziția lui Horwitz (vezi a sa „Misreading the «Myth»", p. 167). Cu toate acestea, este curios cum o întreagă şcoală, apărută odată cu analiza presupuselor efecte benefice ale sistemului scoțian de liberă întreprindere bancară, a fost obligată să renunțe la sprijinul studiilor istorice ale sistemului de liberă întreprindere bancară. Horwitz, comentând perspectiva lui Rothbard asupra istoriei libertății bancare, conchide:

> „Dacă Rothbard are dreptate în privința lor, ar trebui să privim mai sceptic exemplul scoțian. Dar observarea existenței interferenței statului nu poate, doar prin ea însăşi, să respingă argumentul teoretic. Băncile scoțiene nu au fost nici complet libere, nici un caz de testare concludent. Teoria liberei întreprinderi bancare stă în picioare încă, iar cei care i se opun trebuie să o abordeze *atât* la nivel istoric, *cât şi* la nivel teoretic pentru a o respinge.", p. 168.

Aceasta este exact ceea am încercat să facem în cartea de față.

începutul acestei cărți că, oricând se întâmplă ca o bancă să acorde împrumuturi cu acoperire în banii care au fost depozitați la vedere, se creează o *dublă disponibilitate* asupra aceleiaşi sume de bani: una din partea deponentului original şi cealaltă din partea celui care primeşte împrumutul. Este evident că două persoane nu se pot bucura în acelaşi timp de disponibilitatea asupra aceluiaşi lucru şi că acordarea unei disponibilități secunde asupra aceluiaşi lucru unei alte persoane reprezintă o acțiune frauduloasă[156]. Însuşirea ilegală şi frauda sunt evidente şi sunt comise cel puțin în etapele inițiale ale formării sistemului bancar modern, după cum am putut vedea în capitolul II.

Odată ce bancherii au obținut de la stat privilegiul de a opera cu rezerve fracționare, această metodă bancară a încetat, din perspectiva dreptului pozitiv, să mai fie un act penal, iar când cetățenii acționează în cadrul unui sistem sprijinit astfel de lege, trebuie să excludem posibilitatea fraudei penale. Dar, după cum am văzut în capitolele I, II şi III ale acestei cărți, acest privilegiu nu conferă contractului de depozitare a banilor la bancă, în nici un caz, o natură juridică adecvată. Dimpotrivă, acest contract este, de cele mai multe ori, lovit de nulitate, datorită unei discrepanțe privitoare la *cauza* sa: pe de o parte, deponenții consideră că tranzacția este un depozit, iar pe de alta, bancherii o privesc ca fiind un împrumut. Conform principiilor generale de drept, oricând se întâmplă ca părțile implicate într-un schimb să aibă convingeri contrare despre natura contractului pe care l-au încheiat, contractul este nul şi neavenit.

Mai mult, chiar dacă deponenții şi bancherii cad de acord asupra faptului că tranzacția lor reprezintă un împrumut, chestiunea naturii legale a contractului de depozitare a banilor la bancă tot nu ar fi soluționată. Din punct de vedere economic, am văzut că este teoretic imposibil ca băncile să facă față, în orice situație, cererilor de răscumpărare a depozitelor care depăşesc rezervele existente. În plus, această imposibilitate este agravată în măsura în care însăşi activitatea bancară cu rezerve fracționare tinde să genereze crize şi recesiuni economice care pun regulat în pericol solvabilitatea băncilor. Revenind la perspectiva juridică, contractele care sunt *imposibil* de pus în practică sunt, de asemenea, nule şi neavenite. Doar respectarea regulii unei rate a rezervelor de 100%, care garantează returnarea în orice moment a tuturor depozitelor primite, sau existența şi sprijinul unei bănci centrale, care să ofere toată lichiditatea necesară la

[156] Hoppe, „How is Fiat Money Possible? – or, The Devolution of Money and Credit", p. 67.

nevoie, ar putea face *posibile*, şi deci viabile, aceste contracte de „împrumut" cu opțiune de returnare (sau răscumpărare) la paritate în orice moment.

Nici argumentul conform căruia contractele de depozitare bancară a banilor sunt imposibil de onorat doar în anumite perioade şi doar în circumstanțe extreme nu poate salva natura juridică a acestui tip de contract, deoarece activitatea bancară cu rezerve fracționare este, aşa cum am arătat deja în această carte, contrară ordinii publice şi se exercită în dauna terților. Activitatea bancară cu rezerve fracționare, prin generarea expansivă de credite fără acoperire în economisire reală, perturbă structura producției, făcând ca antreprenorii ce primesc împrumuturile, fiind induşi în eroare de facilitatea crescută cu care sunt acordate creditele, să inițieze proiecte investiționale care vor fi, în ultimă instanță, nerentabile. Atunci când se produce inevitabila criză economică, aceste proiectele investiționale vor trebui întrerupte şi lichidate, cu mari costuri economice, sociale şi personale, care se vor răsfrânge nu numai asupra antreprenorilor „vinovați" de erori, ci şi asupra restului agenților economici implicați în procesul de producție (lucrători, furnizori etc.).

Deci, nu putem argumenta, asemenea lui White, Selgin şi altora, că într-o societate liberă bancherii şi clienții lor ar trebui să aibă libertatea de a încheia între ei orice înțelegere contractuală consideră de cuviință[157]. Înțelegerile reciproc avantajoase între două părți nu sunt legitime dacă implică un abuz al legii sau un prejudiciu adus terților şi sunt, prin urmare, contrare ordinii publice. Aceasta este şi situația depozitelor bancare cu rezerve fracționare, când, contrar a ceea ce se întâmplă de obicei, ambele părți sunt deplin conştiente de adevărata natură juridică şi de implicațiile acordului încheiat.

Hans-Hermann Hoppe[158] arată că acest tip de contract aduce prejudicii terților pe cel puțin trei căi. *În primul rând*, expansiunea creditului creşte masa monetară şi, prin acesta, scade puterea de cumpărare a unităților monetare ale restului deținătorilor de bani, indivizi ale căror unități monetare vor avea, astfel, o putere de cumpărare mai scăzută decât în cazul în care nu ar fi avut loc această expansiune a creditului. *În al doilea rând*, deponenții sunt prejudiciați, deoarece procesul de expansiune a creditului reduce, în absența unei bănci centrale, probabilitatea ca

---

[157] Vezi, de exemplu, White, *Competition and Currency,* New York University Press, New York, 1989, p. 55-56, şi Selgin, „Short-Changed in Chile", p. 5.

[158] Hoppe, „How is Fiat Money Possible? – or, The Devolution of Money and Credit", p. 70-71.

ei să îşi poată recupera toate unităţile monetare pe care le-au depus iniţial; în cazul în care există o bancă centrală, deponenţii sunt păgubiţi pentru că, în ciuda faptului că li se garantează returnarea aceluiaşi număr de unităţi monetare, nu au şi garanţia că unităţile monetare returnate nu vor avea o putere de cumpărare mai mică. *În al treilea rând*, toţi ceilalţi primitori de împrumuturi şi agenţi economici vor fi afectaţi, deoarece crearea creditului fiduciar şi injectarea sa în sistemul economic compromite întregul sistem de creditare şi perturbă structura producţiei, ducând astfel la creşterea riscului ca antreprenorii să iniţieze investiţii care vor eşua în stadiul de proiect şi vor cauza suferinţe umane nespus de mari, odată ce expansiunea creditului lasă loc recesiunii economice[159].

În sistemul de liberă întreprindere bancară cu rezerve fracţionare, prin reducerea puterii de cumpărare a monedei în raport cu valoarea pe care ar fi avut-o în absenţa expansiunii creditului, participanţii (deponenţii şi, în special, bancherii) acţionează în detrimentul terţilor. Însăşi definiţia monedei, ca mediu *universal* de schimb al societăţii, implică faptul că orice manipulare a ei va avea efecte dăunătoare, de regulă asupra tuturor terţilor care fac parte din sistemul economic. Aşadar, nu are importanţă că deponenţii, bancherii şi cei care iau cu împrumut încheie de bunăvoie anumite acorduri dacă, prin activitatea bancară cu rezerve fracţionare, asemenea acorduri influenţează moneda şi dăunează publicului în general (terţilor). Aceste acorduri sunt lovite de nulitate deoarece

[159] Natura multidisciplinară inerentă analizei critice a sistemului bancar cu rezerve fracţionare şi importanţa implicită atât a consideraţiilor legale, cât şi a celor economice în cadrul acestei analize constituie nucleul cărţii de faţă, dar şi al altor scrieri. Walter Block le remarcă în articolul său, „Fractional Reserve Banking: An Interdisciplinary Perspective", publicat în cap. 3 al *Man, Economy, and Liberty: Essays in Honor of Murray N. Rothbard*, Walter Block şi Llewellyn H. Rockwell, Jr., ed., Ludwig von Mises Institute, Auburn, Ala., 1988, p. 24-32. Block observă ciudăţenia faptului că nici un reprezentant al Şcolii moderne a liberei întreprinderi bancare cu rezerve fracţionare nu a realizat o pledoarie critică sistematică împotriva propunerii unui sistem bancar cu rezerve 100%. De fapt, cu excepţia câtorva comentarii ale lui Horwitz, teoreticienii neobancari au încă de demonstrat că un sistem bancar cu rezerve 100% nu ar reuşi să garanteze „echilibrul monetar" şi absenţa ciclurilor economice. Vezi Horwitz, „Keynes' Special Theory", p. 431-432, nota 18.

sunt contrare ordinii publice[160]. Din punct de vedere economic, efectele calitative ale expansiunii creditului sunt identice cu cele ale activității penale de falsificare a bancnotelor şi monedelor, o infracțiune a cărei pedeapsă este stipulată, de exemplu, de articolele 386-389 ale noului cod penal spaniol[161]. Ambele presupun crearea de bani, redistribuirea venitului în favoarea câtorva şi în defavoarea restului cetățenilor şi perturbarea structurii producției. Totuşi, din punct de vedere cantitativ, doar expansiunea creditului este capabilă să sporească masa monetară cu un ritm şi volum suficient pentru a alimenta un *boom* şi a declanşa o recesiune. În comparație cu expansiunea creditului orchestrată de activitatea bancară cu rezerve fracționare şi manipularea monedei întreprinsă de stat şi de banca centrală, infracțiunea de falsificare de bani este o joacă de copii, cu consecințe sociale practic imperceptibile.

Toate aceste considerații juridice au avut o influență asupra lui White, Selgin şi a celorlalți teoreticieni ai liberei întreprinderi bancare, care au propus, ca ultimă garanție a stabilității sistemului lor, ca băncile „libere" să stabilească o clauză de „salvgardare" pentru bancnote şi depozite, prin care să informeze clienții că banca poate decide în orice moment să suspende sau să amâne returnarea depozitelor sau plata bancnotelor în monedă metalică[162]. Este evident că introducerea acestei clauze ar echi-

---

[160] Poziția noastră față de acest aspect este mai radicală decât cea pe care o adoptă Alberto Benegas Lynch în cartea sa, *Poder y razón razonable*, Librería „El Ateneo" Editorial, Buenos Aires şi Barcelona, 1992, p. 313-314.

[161] „Următoarele se vor pedepsi cu închisoare de la opt la doisprezece ani şi o amendă de până la zece ori valoarea monedei: 1. Crearea de monedă falsificată", Articolul 386 din noul cod penal spaniol.

Trebuie să remarcăm că în cazul expansiunii creditului, ca şi în cazul falsificării banilor, dauna socială este foarte diluată, motiv pentru care ar fi foarte dificil, dacă nu de-a dreptul imposibil, ca pedepsirea acestei infracțiuni să se facă pe baza demonstrării daunei suferite de către victimă. De aceea, infracțiunea de creare de monedă falsificată se defineşte în termenii acțiunii infractorului şi nu în aceia ai daunelor personale specifice cauzate de fapta penală.

[162] Acest tip de „clauze opționale" au fost practicate de către băncile scoțiene între anii 1730 şi 1765 şi, în virtutea lor, băncile îşi rezervau dreptul de a suspenda temporar plata în metal prețios a bancnotelor emise. Astfel, în legătură cu panicile bancare, Selgin afirmă:

> „Băncile unui sistem de liberă întreprindere bancară ar putea, totuşi, să evite o asemenea soartă prin emiterea de pasive supuse contractual unor «restricții» ale plăților în moneda de bază. Prin restricționarea plăților

vala cu eliminarea naturii monetare a respectivelor instrumente, deoarece aceasta constă tocmai în a dispune de o lichiditate perfectă, *i.e.*, imediată, completă şi necondiţionată. În acest fel, nu numai că deponenţii ar ajunge să fie, după dorinţa bancherului, creditori forţaţi, ci depozitele le-ar fi transformate într-o formă anume de contract aleator sau de loterie, în care posibilitatea de retragere a banilor de către deponenţi ar depinde de circumstanţele particulare ale fiecărui moment. Nu se poate obiecta nimic dacă anumite persoane doresc să încheie de bunăvoie un contract aleator atât de neobişnuit precum cel menţionat mai sus. Totuşi, chiar dacă s-ar introduce o clauză de „salvgardare" şi participanţii (bancherii şi clienţii lor) ar fi perfect conştienţi de ea, în măsura în care aceste persoane şi restul agenţilor economici ajung să acţioneze, din punct de vedere subiectiv, cu gândul că aceste depozite la vedere şi bancnote sunt substitute monetare perfecte, clauza amintită nu ar fi capabilă decât să evite suspendarea imediată a plăţilor sau falimentul băncilor în cazul unei panici bancare. Nu ar evita, însă, procesele recurente de expansiune, criză şi recesiune care sunt specifice activităţii bancare cu rezerve fracţio-

---

băncile pot izola stocul de monedă şi alte mărimi nominale de efectele specifice panicilor."
(Selgin, „Free Banking and Monetary Control", p. 1455)

Faptul că Selgin ia in calcul adoptarea unor asemenea măsuri pentru evitarea panicilor bancare este semnificativ cu privire la „solvenţa" propriei sale teorii. De asemenea, este surprinzătoare, din perspectivă juridică, tentativa de a baza un sistem pe încălcarea, chiar dacă parţială şi temporară, a drepturilor de proprietate ale deponenţilor şi deţinătorilor de bancnote, care, în cazul unei crize, ar fi transformaţi în creditori forţaţi şi ar înceta să mai fie consideraţi adevăraţi deponenţi şi deţinători de substitute monetare sau, mai exact, de substitute monetare perfecte. Să ne amintim un comentariu al lui Adam Smith:

„Directorii unora dintre acele bănci [scoţiene] se foloseau câteodată de avantajul acelei clauze opţionale şi câteodată îi ameninţau că se vor folosi de clauză cei care cereau aur şi argint în schimbul unui număr considerabil al bancnotelor lor, dacă cei care cereau nu se mulţumeau cu o parte a celor cerute".
(Smith, *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*, Book II, cap. 2, p. 394-395)

Privitor la clauzele opţionale, vezi Parth J. Shah, „The Option Clause in Free Banking Theory and History: A Reappraisal", manuscris prezentat la cea de-a 2-a ediţie a Austrian Scholars Conference (Ludwig von Mises Institute, Auburn, Ala, 4-5 aprilie, 1997), publicat ulterior în *Review of Austrian Economics* 10, nr. 2, 1997, p. 1-25.

nare, dăunează grav terţilor şi perturbă ordinea socială. (Nu are importanţă ce „clauze opţionale" sunt incluse în contract atât timp cât publicul consideră că instrumentele sunt substitute monetare perfecte.) Clauzele opţionale pot, aşadar, să protejeze, în cel mai bun caz, băncile, dar nu pot feri societatea sau sistemul economic de etapele succesive de expansiune a creditului, avânt şi depresiune. Aşadar, ultimul resort prin care White şi Selgin vor să-şi apere teoria nu elimină sub nici o formă faptul că activitatea bancară cu rezerve fracţionare presupune un prejudiciu grav şi sistematic al terţilor, contrar ordinii sociale[163].

---

[163] Este interesant că mulţi teoreticieni ai liberei întreprinderi bancare nu înţeleg că activitatea bancară cu rezerve fracţionare este ilegitimă din punctul de vedere al principiilor generale de drept, iar în loc să propună eradicarea activităţii bancare cu rezerve fracţionare sugerează ca sistemul bancar să fie complet privatizat şi banca centrală să fie eliminată. Această măsură ar tinde, cu siguranţă, să limiteze abuzurile practic nenumărate pe care le-au comis autorităţile în domeniul financiar, dar nu ar elimina posibilitatea abuzurilor (la o scară mai mică) în sfera privată. Situaţia este asemănătoare celei care ar avea loc dacă statelor le-ar fi permis să se dedea sistematic la crime, jafuri sau alte infracţiuni. Daunele aduse societăţii ar fi imense, dată fiind puterea enormă şi natura monopolistă a statului. Privatizarea acestor acte criminale (*i.e.*, statul încetează să se mai angajeze sistematic în asemenea acte) ar tinde, fără dubiu, să „îmbunătăţească" situaţia considerabil, din moment ce puterea criminală imensă a statului ar dispărea, iar agenţii economici privaţi ar fi liberi să dezvolte spontan metode de a preveni şi a se apăra de asemenea crime. Totuşi, privatizarea activităţilor criminale nu este soluţia definitivă a problemelor ridicate de crimă. Nu putem rezolva complet aceste probleme decât combătând crima cu toate mijloacele posibile, chiar şi atunci când făptaşii sunt agenţi privaţi. Conchidem, alături de Murray N. Rothbard, că într-un sistem de piaţă liberă:

> „Bancherii unui sistem cu rezerve fracţionare nu trebuie tratati ca nişte simpli antreprenori care au luat decizii nefericite în afaceri, ci ca falsificatori şi şarlatani care ar trebui striviţi cu toată puterea legii. Plata obligatorie către toate victimele şi perioade substanţiale după gratii ar trebui să servească drept descurajare şi, de asemenea, drept pedeapsă pentru această activitate penală."
> (Murray N. Rothbard, „The Present State of Austrian Economics", *Journal des Economistes et des Etudes Humaines* 6, nr. 1, martie 1995, p. 80-81; republicat în Rothbard, *The Logic of Action I*, Edward Elgar, Cheltenham, U.K., 1997, p. 165)

5.

Concluzie: Falsa polemică dintre adepții băncii centrale şi cei ai liberei întreprinderi bancare cu rezerve fracționare

Abordarea tradițională a polemicii dintre adepții băncii centrale şi cei ai liberei întreprinderi bancare cu rezerve fracționare este greşită. În primul rând, această abordare nu ia în calcul faptul că sistemul de liberă întreprindere bancară cu rezerve fracționare eliberează, aproape inevitabil, forțe care duc la apariția, dezvoltarea şi consolidarea băncii centrale. Activitatea bancară cu rezerve fracționare dă naştere la expansiunea creditului, care declanşează procese de reversiune sub forma crizelor financiare şi recesiunilor, care, la rândul lor, îi fac pe cetățeni să ceară intervenția guvernului şi reglementarea activității bancare de către stat. În al doilea rând, înşişi bancherii implicați în sistem descoperă rapid că riscul de insolvabilitate este mai scăzut dacă ajung la acorduri mutuale, fuzionează şi cer inclusiv instituirea unui împrumutător ultim care să le ofere lichiditatea necesară în momentele de restrişte sau să instituționalizeze şi să dirijeze creşterea expansiunii creditului.

Putem, aşadar, să tragem concluzia că activitatea bancară cu rezerve fracționare a fost principala cauză istorică a apariției şi dezvoltării băncii centrale. Din acest motiv, nu trebuie să abordăm dezbaterea teoretică şi practică în termeni tradiționali, ci trebuie să opunem două sisteme radical diferite: pe de o parte, un sistem de liberă întreprindere bancară supus principiilor tradiționale de drept (respectarea ratei rezervelor de 100%), în care operațiunile cu rezerve fracționare, prin acorduri voluntare sau nu, sunt considerate ilegale şi contrare ordinii sociale; pe de altă parte, un sistem care permite exercitarea operațiunilor cu rezerve fracționare şi care, inevitabil, va duce la instituirea unei bănci centrale, înzestrate cu calitățile de împrumutător ultim şi dirijor al întregului sistem financiar.

Acestea sunt singurele alternative teoretice şi practice viabile. Până acum am studiat amănunțit efectele economice ale activității bancare cu rezerve fracționare, dirijate sau nu de o bancă centrală. În următorul şi ultimul capitol vom analiza în detaliu sistemul de liberă întreprindere

bancară supus principiilor tradiționale de drept, *i.e.*, în care se respectă cerința ca rata rezervelor să fie 100%[164].

[164] Leland Yeager pare să fi acceptat (cel puțin tacit) teza mea referitoare la lipsa de viabilitate a sistemului de liberă întreprindere bancară cu rezerve fracționare, când a propus un sistem monetar bazat exclusiv pe monedă bancară, în care toate cerințele referitoare la rata rezervelor să fie abolite şi să nu fie folosită nici un fel de monedă de bază sau monedă exterioară. Acest sistem al lui Yeager ar fi expus, bineînțeles, tuturor problemelor ciclice pe care le-am analizat amănunțit în această carte. Vezi Yeager, „The Perils of Base Money."